

ขอบเขตและผลบังคับตามกฎหมายในเรื่อง เบี้ยปรับ

ในเรื่องการชดเชยค่าเสียหายอันเกิดแต่การไม่ชำระหนี้ มีจุดประสงค์ที่จะให้เจ้าหนี้ได้กลับสู่ฐานะหรือมีผลประโยชน์เหมือนดังว่าได้มีการชำระหนี้กันแล้ว ในการศึกษากิ่งขอบเขตและผลบังคับตามกฎหมายในเรื่อง เบี้ยปรับ จึงควรจะได้ทำความเข้าใจในเรื่องทฤษฎีความรับผิดชอบผลของความเสียหายก่อน เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจเรื่องขอบเขตของ เบี้ยปรับต่อไป

3.1 ทฤษฎีว่าด้วยความรับผิดชอบต่อความเสียหายอันเกิดจากการไม่ชำระหนี้

เมื่อมีการไม่ชำระหนี้ตามสัญญาอาจทำให้คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเสียหาย โดยหลักทั่วไปคู่สัญญาฝ่ายที่ไม่ชำระหนี้ก็จะต้องชดเชยค่าเสียหายให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเสียหาย ซึ่งเป็นหลักทั่วไปและในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 215 ก็ได้บัญญัติรองรับหลักการดังกล่าวไว้ว่า "เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ให้ต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้ไซ้ เจ้าหนี้จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอันเกิดแต่การนั้นก็ได้" การเรียกค่าสินไหมทดแทนที่เจ้าหนี้จะเรียกเอาจากลูกหนี้ได้นั้นต้องเป็นค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอันเกิดแต่การไม่ชำระหนี้ ซึ่งหมายถึงกฎหมายมุ่งหมายที่จะให้เจ้าหนี้ผู้ได้รับความเสียหายได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้อยู่ในสถานะที่เขาจะพึงได้รับถ้ามีการชำระหนี้โดยถูกต้องสมบูรณ์หรืออย่างน้อยที่สุดก็ใกล้เคียงกัน เพื่อที่จะบรรเทาความเสียหายที่ได้รับให้หมดไปหรือให้เหลือน้อยที่สุด นอกจากนี้ค่าสินไหมทดแทนหรือค่าเสียหายที่เจ้าหนี้จะพึงได้รับการชดเชยจากลูกหนี้ผู้ผิดสัญญา นอกจากจะบรรเทาความเสียหายที่เจ้าหนี้ได้รับแล้วยังรวมถึงผลประโยชน์หรือกำไรซึ่งเจ้าหนี้จะพึงได้รับหากลูกหนี้ปฏิบัติตามการชำระหนี้โดยถูกต้องสมบูรณ์¹ ซึ่งศาสตราจารย์ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช ได้อธิบายไว้ในหลักการกำหนดค่าสินไหมทดแทนความ

1 เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ เล่ม 2 , หน้า 852

เสียหายอันเกิดแต่การไม่ชำระหนี้ด้วยค่าสินไหมทดแทนโดยทั่วไปพึงเอาค่าสินไหมทดแทนได้เพื่อที่เจ้าหนี้ได้อยู่ในฐานะเหมือนอย่างว่าลูกหนี้ได้ชำระหนี้ให้ถูกต้องครบถ้วนทุกอย่างแล้ว เป็นการให้เจ้าหนี้ได้เงินค่าสินไหมทดแทนการที่ไม่ได้รับชำระหนี้จากลูกหนี้ (L'execution par equivalent) หรืออีกนัยหนึ่ง ถ้าการชำระหนี้จะพึงอำนวยผลให้เจ้าหนี้ได้ประโยชน์อย่างใด หากไม่ชำระหนี้ทำให้เจ้าหนี้ต้องเสียหายขาดประโยชน์นั้นไปเงินค่าสินไหมทดแทนจะทำหน้าที่อุดช่องโหว่ทดแทนให้ มิให้เจ้าหนี้ต้องเสียหายขาดประโยชน์คั่งนั้น ซึ่งหลักดังกล่าวถือว่าค่าเสียหายฐานผิดสัญญา บังคับให้เหมือนดังว่าได้มีการปฏิบัติตามสัญญาครบถ้วนบริบูรณ์แล้ว² และโดยที่กฎหมายมีเจตนารมณ์ในการชดเชยค่าเสียหายอันเกิดจากการไม่ชำระหนี้ดังกล่าวมาแล้ว ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จึงได้บัญญัติมาตรา 222 เป็นหลักทั่วไปในการเรียกค่าเสียหายว่าจะเรียกได้เพียงใด ดังนี้

"การเรียกเอาค่าเสียหายนั้น ได้แก่เรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายเช่นที่ตามปกติย่อมเกิดขึ้นแต่การไม่ชำระหนี้"

เจ้าหนี้จะเรียกค่าสินไหมทดแทนได้แม้กระทั่งเพื่อความเสียหายอันเกิดแต่พฤติการณ์พิเศษหากว่าคู่กรณีที่เกี่ยวข้องได้คาดเห็นหรือควรจะได้คาดเห็นพฤติการณ์พิเศษเช่นนั้นล่วงหน้าก่อนแล้ว"

จากมาตรา 222 ดังกล่าวมีขอบเขตในการเรียกค่าเสียหายอันเกิดจากการไม่ชำระหนี้ได้ ดังนี้

1. ค่าเสียหายเพื่อความเสียหายเช่นที่ตามปกติย่อมเกิดขึ้นแต่การไม่ชำระหนี้
2. ค่าเสียหายเพื่อความเสียหายอันเกิดแต่พฤติการณ์พิเศษ หากว่าคู่กรณีที่เกี่ยวข้องได้คาดเห็นหรือควรจะได้คาดเห็นพฤติการณ์พิเศษเช่นนั้นล่วงหน้าก่อนแล้ว

เมื่อประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 222 ได้บัญญัติไว้แล้วว่า เจ้าหนี้อาจเรียกค่าเสียหายได้เช่นใดบ้างแล้ว แต่กรณีอย่างใดจึงจะถือว่าเป็นความเสียหายตามปกติย่อมเกิดขึ้นได้ กรณีอย่างใดเป็นความเสียหายอันเกิดแต่พฤติการณ์พิเศษ ความเสียหายที่เกิดขึ้นที่จะให้ลูกหนี้รับผิดชอบค่าสินไหมทดแทน

นั้นเป็นความเสียหายที่เกิดจากการไม่ชำระหนี้หรือไม่ มีขอบเขตกว้างขวางแค่ไหนเพียงไร ซึ่งเรื่องนี้ไม่มีกฎหมายบัญญัติไว้คงมีแต่นักนิติศาสตร์เยอรมันได้กำหนดหลักเกณฑ์เรื่องนี้ขึ้นเป็น 2 ทฤษฎี³ คือ ทฤษฎีความเท่ากันแห่งเหตุหรือทฤษฎีเงื่อนไข และทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสม ซึ่งผู้เขียนขอสรุปแนวความคิดทั้งสองทฤษฎีเพื่อประกอบการศึกษาดังนี้

1. ทฤษฎีความเท่ากันแห่งเหตุหรือทฤษฎีเงื่อนไข

(L'équivalence des conditions, les conditions sine qua non) ทฤษฎีนี้ถือกันว่าหากปรากฏว่าถ้าไม่มีการกระทำดังที่ถูกลกล่าวหาแล้ว ผลจะไม่เกิดขึ้นเช่นนั้น ต้องถือว่า ผลที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลอันเกิดจากการกระทำที่ถูกลกล่าวหา ผลอันหนึ่งอาจเกิดขึ้นได้จากเหตุหลายเหตุหรือหลายประการ ถ้าเหตุอันหนึ่งคือการกระทำของผู้ถูกลกล่าวหาแล้วผู้นั้นก็ต้องรับผิดชอบ โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่ายังมีเหตุอื่นที่ก่อให้เกิดความเสียหายนั้นด้วยอีกเหมือนกัน เพราะถือว่าเหตุทุก ๆ เหตุมีน้ำหนักเท่ากัน จะถือว่าเป็นแต่เหตุบางประการเท่านั้นที่ก่อให้เกิดผลนั้นขึ้นหาได้ไม่ เพราะถ้าไม่มีเหตุทุกประการเหล่านั้นรวมเข้าด้วยกันแล้ว ผลก็ย่อมไม่เกิดขึ้นเช่นนั้น ซึ่งมีบางท่านเรียกทฤษฎีความเท่ากันแห่งเหตุ เพราะหลักที่จะวินิจฉัยว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผลหรือไม่ต้องตั้งคำถามว่า ถ้าไม่มีการกระทำเช่นนั้นผลจะเกิดขึ้นหรือไม่ ถ้าไม่มีการกระทำเช่นนั้นผลก็ยังไม่เกิดขึ้นเอง ถือว่าผลที่เกิดขึ้นมีสาเหตุของการกระทำดังกล่าว

2. ทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสม (Causalite adequate) ทฤษฎีนี้ถือว่าบรรดาเหตุทั้งหลายที่ก่อให้เกิดผลขึ้นนั้น านแง่ความรับผิดชอบของผู้กระทำการใด ๆ แล้ว เฉพาะแต่เหตุที่ตามปกติย่อมก่อให้เกิดผลเช่นนั้นเท่านั้นที่ผู้กระทำความผิดจะต้องรับผิดชอบ โดยต้องพิจารณาว่าตามความรู้ ความชำนาญของมนุษย์ ผลอาจจะเกิดจากการกระทำของผู้กระทำหรือไม่ ผลที่เกิดขึ้นนั้นจะต้องไม่ห่างไกล จนตามความคิดของคนธรรมดาไม่สามารถจะคาดหมายได้

ทฤษฎีทั้งสองต่างก็มีข้อดีและข้อเสียและมีข้อแตกต่างกันดังนี้

³ จิตติ ตั้งศัทธิย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2

ข้อแตกต่างกันของทฤษฎีทั้งสอง

ทฤษฎีความเท่ากันแห่งเหตุหรือทฤษฎีเจื่อนโซ่นั้น ถือเอาผลโดยตรงของการกระทำผิดเป็นสำคัญ โดยถือว่าเป็นผลโดยตรงของการกระทำผิดนั้น จำเลยต้องรับผิดชอบ และถึงแม้ผลที่เกิดขึ้นนั้นจะมีมูลเหตุมาจากเหตุหลายประการก็ตาม ถ้าถือว่าเหตุที่จำเลยได้กระทำให้ก่อให้เกิดผลเช่นนั้นได้จำเลยก็ต้องรับผิดชอบโดยไม่ต้องคำนึงว่ายังมีเหตุอื่น ๆ อีกที่ก่อให้เกิดความเสียหาย

ทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสม ำที่รับผิดชอบเฉพาะในผลของความเสียหายปกติที่เกิดจากการกระทำของฝ่ายที่กระทำผิดเท่านั้น มีำที่รับผิดชอบเลยไปถึงผลอะไรก็ได้ที่เกิดขึ้นและห่างไกลจากการกระทำอันเป็นผิดนั้น ซึ่งมีำผลของความเสียหายตามปกติ สำหรับผลของความเสียหายที่จะเป็นปกติหรือไม่นั้นวัดจากความรู้สึกนึกคิดของวิญญูชน หรือคนธรรมดาว่าผลเช่นนั้นจะเป็นผลตามปกติหรือไม่ ถ้าโดยมาตรฐานจากความรู้สึกนึกคิดของวิญญูชนว่าเป็นผลตามปกติแล้ว จำเลยก็ต้องรับผิดชอบ แต่ถ้าโดยความรู้สึกนึกคิดของวิญญูชนแล้ว ไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นผลตามปกติของการกระทำผิดแล้วแม้จะเป็นผลที่เกิดแต่การกระทำผิดนั้นจำเลยก็ไม่ต้องรับผิดชอบ

ข้อดีและข้อเสีย

ทฤษฎีความเท่ากันแห่งเหตุหรือทฤษฎีเจื่อนโซ่นั้น มีข้อดีคือถือหลักว่าถ้าไม่มีการกระทำของผู้ใด ความเสียหายจะไม่เกิดผู้หนึ่งจึงไม่ต้องรับผิดชอบ เป็นหลักที่ตรงกับความเป็นจริงตามธรรมชาติ เพราะได้รับ ความเสียหายเป็นจำนวนเต็มตามความเสียหายแม้ในส่วนที่มีได้คาดหมายว่าจะเกิดความเสียหายขึ้น แต่ถ้าเป็นผลโดยตรงของการกระทำผิด ผู้เสียหายก็ย่อมได้รับชดำช้ความเสียหายนั้นด้วย แต่มีข้อเสียเพราะอาจทำให้จำเลยต้องรับผิดชอบโดยไม่มีขอบเขต ตลอดจนถึงความเสียหายที่ไม่มีใครอาจคาดหมายได้ก็ยังคงต้องรับผิดชอบ คือถ้าความเสียหายเป็นผลของการกระทำผิดนั้นจะมีจำนวนมากและห่างไกลเพียงใด ถ้ามีความสัมพันธ์กันระหว่างเหตุและผลแล้วผู้กระทำก็ต้องรับผิดชอบ

ส่วนทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสมนั้น ที่ถือว่าผลที่ผู้กระทำจะต้องรับผิดชอบต้องเป็นผลที่ตามปกติควรเกิดจากการกระทำของผู้กระทำนั้น ก็มีข้อดีเป็นการจำกัดความรับผิดชอบของผู้กระทำที่รับผิดชอบน้อยลง คือมีขอบเขตแคบเพียงรับผิดชอบเฉพาะผลที่ตามปกติจะเกิดขึ้นจากการกระทำผิดเท่านั้น ความผิดอื่นที่มีำผลตามปกติจำเลยก็ไม่ต้องรับผิดชอบ แต่อย่างไรก็ตามมีข้อเสียที่จำกัดผลที่เป็นผลตามปกติ

หรือแคบเพียงภายในวงที่ผู้กระทำควรได้คาดเห็นเท่านั้น ซึ่งขัดกับความเป็นจริงที่อาจมีความเสียหายที่เป็นผลโดยตรงจากการกระทำของจำเลยแท้ ๆ แต่จำเลยผู้กระทำกลับไม่ต้องรับผิดชอบ ทำให้ผู้เสียหายซึ่งไม่มีส่วนทำอะไรผิดเลยต้องรับบาปเคราะห์ไปโดยลำพังตามยถากรรม⁴

ปัญหาที่ควรจะได้พิจารณาต่อไปมีว่าในประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทยใช้หลักอะไรในการวินิจฉัยในเรื่องความรับผิดอันเกิดจากการไม่ชำระหนี้

3.1.1 หลักกฎหมายต่างประเทศ

1) หลักกฎหมายอังกฤษ

ตามหลักกฎหมายอังกฤษ การเรียกค่าเสียหายอันเกิดแต่การไม่ชำระหนี้ก็คือการเรียกค่าเสียหายอันเกิดแต่การผิดสัญญา นั่นเอง เป็นทางแก้สำหรับการไม่ได้รับชำระหนี้ กฎหมายอังกฤษก็เช่นเดียวกับนานาประเทศที่มีจุดมุ่งหมายในการชำระค่าเสียหายอันเกิดแต่การผิดสัญญา เพื่อให้คู่กรณีฝ่ายที่เสียหายได้กลับคืนสู่ฐานะทางเศรษฐกิจเหมือนกับที่เขาจะได้รับถ้ามีการชำระหนี้โดยสมบูรณ์ ในปี ค.ศ. 1854 ได้มีคดีสำคัญเกิดขึ้นคือ *Hadley v. Baxendale* (1854), 9 Ex. 341, at p. 354 คดีดังกล่าวได้วางหลักในการคำนวณค่าเสียหายไว้ว่า เมื่อคู่กรณีสองฝ่ายได้ทำสัญญากัน และฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมิได้ปฏิบัติตามสัญญานั้น ค่าเสียหายที่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง ควรได้รับอันเนื่องจากการไม่ปฏิบัติตามสัญญาควรจะเป็นจำนวนที่ก่อให้เกิดความยุติธรรมและเป็นผลธรรมดา คือ เป็นผลตามปกติที่จะเกิดขึ้นจากการไม่ชำระหนี้หรือจะต้องเป็นผลที่คู่กรณีสองฝ่ายได้ไตร่ตรองไว้ก่อนแล้วในเวลาที่ทำสัญญากันว่าจะเกิดขึ้นและเป็นผลที่เป็นไปได้ของการไม่ปฏิบัติตามสัญญานั้น

จากหลักในคดีดังกล่าว อาจแบ่งความรับผิดอันเกิดจากการผิดสัญญาตามหลักกฎหมายอังกฤษ ได้ 2 กรณี

ก. การเรียกค่าเสียหายนั้น เรียกตามมูลค่าของความเสียหายที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นค่าเสียหายที่ใกล้กับเหตุและเป็นความเสียหายที่ธรรมดาย่อมเกิดขึ้นจากการไม่ปฏิบัติตามสัญญา หรือเป็นผลปกติที่อาจเกิดขึ้นจากการไม่ปฏิบัติตามสัญญา ซึ่งใครก็สามารถรู้ได้ว่าความเสียหายนั้นเป็นผลธรรมดาของการไม่ปฏิบัติตามสัญญา

⁴ จิตติ ติงศภัทย์, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2,

ข. ค่าเสียหายที่ไม่ใช่เป็นผลธรรมดา คู่กรณีอาจเรียกร้องความเสียหายดังกล่าวได้ถ้าคู่กรณีได้ไตร่ตรองว่าจะเกิดขึ้น หรือคาดเห็นว่าจะเกิดขึ้น

นอกจากนี้ในคดี The Heron II, Konfos v.C.Czarnikow,LTD., (1969). A.C. 350 ศาลจึงได้วางหลักในเรื่องความสัมพันธ์และความใกล้เคียงต่อเหตุอันเรื่องสัญญาและละเมิดด้วย คือความเสียหายจะต้องไม่ใกล้เคียง และมีความสัมพันธ์ต่อเหตุ

อย่างไรก็ดีหลักในคดี Hadley v.Barxendale ที่ได้วางไว้เป็นที่ยอมรับและถือปฏิบัติในการคำนวณค่าเสียหายอันเกิดแต่การไม่ปฏิบัติตามสัญญาหรือทำให้รับผิดเฉพาะความเสียหายที่อาจคาดเห็นหรือควรจะได้คาดเห็นในขณะทำสัญญา จึงถือได้ว่าตามหลักกฎหมายอังกฤษดำเนินตามหลักทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสม คือจำกัดความรับผิดชอบเพียงผลปกติหรือผลพิเศษที่อยู่ในความคาดหมายเท่านั้น⁵ โดยไม่จำกัดว่าลูกหนี้จะปฏิบัติตามสัญญาโดยทุจริตหรือไม่ ผลที่จะต้องรับผิดก็เป็นอย่างเดียวกัน⁶

ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช กล่าวไว้ว่าหลักในการวินิจฉัยความเสียหายในเรื่องผิดสัญญาและละเมิดนี้กฎหมายอังกฤษมีหลักต่างกัน โดยในเรื่องผิดสัญญา กฎหมายอังกฤษมีหลักอย่างเดียวกับมาตรา 222 วรรค 2 คือถ้าความเสียหายเกิดแต่พฤติการณ์พิเศษแล้ว ลูกหนี้ผู้ผิดสัญญาจะต้องรับผิดค่าเสียหาย (Damages) ต่อเมื่อได้รู้หรือคาดเห็นก่อนแล้ว เช่นคดีเรื่องหนึ่งโจทก์ซื้อเกือกจากจำเลยเพื่อส่งไปขายให้กองทัพในราคาแพงจำเลยส่งซ้ำไป กองทัพจึงไม่รับซื้อไว้ โจทก์ก็ต้องขายให้คนอื่นไปในราคาถูก แต่จำเลยไม่รู้ถึงพฤติการณ์พิเศษนั้นมาก่อน ศาลตัดสินว่าจำเลยไม่ต้องรับผิดค่าเสียหายนี้ อีกเรื่องหนึ่งโจทก์สั่งซื้ออุปกรณ์เครื่องจักรเลื่อยไม้จากจำเลย จำเลยส่งล่าช้าไป เผอิญเป็นอุปกรณ์ชิ้นสำคัญ เมื่อยังไม่ได้มา เครื่องจักรจึงใช้ทำการไม่ได้เป็นเหตุให้โจทก์ต้องหยุดงาน ศาลตัดสินว่าเมื่อจำเลยไม่รู้ถึงความสำคัญในการที่จะต้อง

⁵ Philip S. James, Introduction to English law (London : Butterworth, 1969), p 255-262.

⁶ พรพินา บุรพาชีพ "ค่าเสียหายอันเกิดแต่การไม่ชำระหนี้" (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทนิติศาสตร์ ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 112

สั่งให้ทันเวลาจะให้จำเลยรับผิดชอบเพื่อความเสียหายในการที่โจทก์ต้องหยุดงาน
 มาได้⁷ แต่สำหรับเรื่องละเมิดนั้น ในกฎหมายอังกฤษมักกล่าวว่าใช้ทฤษฎีใดเป็น
 หลักเช่นเดียวกับศาลในประเทศอื่น ๆ เพราะไม่มีวัตถุประสงค์ในการผูกมัดตน
 เอง แต่กล่าวเฉพาะผลอย่างไรที่จำเลยจะต้องรับผิดชอบ โดยแต่เดิมถือว่าจำเลยจะ
 ต้องรับผิดชอบผลธรรมดาที่น่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำของจำเลย ซึ่งเป็นหลัก
 ในทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสม ต่อมาเมื่อคดี Re Polemis เกิดขึ้น ศาลกลับใช้หลักอีก
 อย่างหนึ่งว่าจำเลยต้องรับผิดชอบโดยตรง (direct consequence) ที่เกิด
 จากการกระทำของจำเลย⁸

อย่างไรก็ดีมีผู้กล่าวว่า แม้ในคดีละเมิด ศาลอังกฤษ ก็ถือหลักว่าถ้า
 เป็นความเสียหายที่จำเลยไม่อาจคาดเห็น จำเลยก็ไม่ต้องรับผิดชอบ โดยวินิจฉัยว่า
 ในคดีระหว่างบริษัทโอเวอร์ซี แทงคิปป จากัด บริษัทผู้เรือมอทล์ จากัด⁹
 ซึ่งเป็นหลักเดียวกับ เรื่องสัญญาตั้งที่กล่าวมาแล้ว

2) หลักกฎหมายเยอรมัน

ในเรื่องค่าเสียหายอันเกิดจากการไม่ชำระหนี้ ประมวลกฎหมายแพ่ง
 เยอรมันมาตรา 252 บัญญัติไว้ว่า "ค่าสินไหมทดแทนนั้นคำนวณเพื่อชดเชยค่าสูญเสียบ
 ประโยชน์ต่าง ๆ ที่ควรจะได้เช่นเดียวกับค่าเสียหายอื่น ๆ ผลประโยชน์หรือผล
 กวาไรซึ่งได้สูญเสียบนั้นอาจหมายถึงสิ่งที่ควรคาดว่าจะได้รับนั้น อาจเกิดขึ้น
 เป็นผลธรรมดาหรือผลปกติของสิ่งนั้นหรือเกิดขึ้นเป็นเหตุการณ์พิเศษ เช่นเกิดขึ้น
 ในกรณีที่มีการเตรียมหรือคาดหมายไว้ล่วงหน้าของคู่กรณีว่าจะเกิดความเสียหาย
 เช่นนั้น เป็นต้น"¹⁰ จากหลักกฎหมายในมาตราดังกล่าวเป็นการบัญญัติให้

⁷ เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย
 นิติกรรมและหนี้ เล่ม 2, หน้า 861

⁸ จิตติ คิงศกัทธิย์, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยมูลแห่งหนี้,
 หน้า 214 - 215

⁹ พจน์ บุชบาดคม, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยละเมิด,
 พิมพ์ครั้งที่ 2. (พระนคร : แสงทองการพิมพ์, 2523), หน้า 213

¹⁰ B.G.B. มาตรา 252 "The compensation required to
 be made includes also lost profits. Profit is deemed to
 have been lost which could have been expected with(ต่อ)

ชดเชยกันเฉพาะค่าเสียหายที่เป็นปกติธรรมดาและค่าเสียหายในพฤติการณ์พิเศษที่
คาดหมายได้ล่วงหน้าว่าจะเกิดขึ้น ซึ่งน่าจะเป็นไปตามหลักทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสม

3) หลักกฎหมายฝรั่งเศส

มีหลักอยู่ในประมวลแห่งฝรั่งเศสมาตรา 1150 และ 1151 ว่า เจ้า
หนี้ที่ได้รับความเสียหายอันเนื่องมาแต่การที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้อาจเรียกร้องเอาค่า
สินไหมทดแทนที่เกิดได้โดยตรง อันเนื่องมาแต่การไม่ชำระหนี้ และ เป็นค่าสิน
ไหมทดแทนที่ต้องได้คาดเห็น หรือควรจะได้คาดเห็นนับแต่ทำสัญญาเท่านั้นที่เจ้าหนี้
จะเรียกร้องได้ และไม่อาจเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนสำหรับความเสียหาย
ทางอ้อมและไม่อาจจะคาดเห็นได้

แต่อย่างไรก็ตาม กรณีที่ไม่ปฏิบัติตามชำระหนี้เกิดจากกลฉ้อฉลของ
ลูกหนี้ต้องชำระค่าเสียหายแม้ไม่อาจคาดเห็นหรือมิได้คาดเห็นมาก่อนก็ตาม¹¹

จากหลักดังกล่าว ถ้าลูกหนี้ไม่ชำระหนี้แก่เจ้าหนี้ทำให้เกิดความเสียหาย
โดยหลักแล้วลูกหนี้จะต้องรับผิดชอบเฉพาะความเสียหายเท่าที่ลูกหนี้ได้คาดเห็น
ความเสียหายนั้น หรือควรจะได้คาดเห็นความเสียหายนั้นแต่ในกรณีลูกหนี้
ฉ้อฉลเจ้าหนี้หรือมีเจตนาทุจริตต่อเจ้าหนี้แม้ลูกหนี้จะมิได้คาดเห็นความเสียหายนั้น
มาก่อนก็ตาม ลูกหนี้ก็ต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทนให้แก่เจ้าหนี้

โดยสรุปแล้ว หลักในการรับผิดชอบต่อความเสียหายอันเกิดแต่การไม่
ชำระหนี้ดังกล่าวมานี้เป็นหลักเช่นเดียวกับทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสม

4) หลักกฎหมายญี่ปุ่น

การเรียกค่าเสียหายตามกฎหมายญี่ปุ่นมีหลักอยู่ในมาตรา 416 แห่ง
ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ญี่ปุ่นว่า

(คือ) probability according to the particular circumstances.
eg., according to the preparations and provisions made".

¹¹Art. 1150, le debiteur n'est tenu que des
dommages et interets qui ont ete prevus ou qu'on a pu
prevoir lors du contrat, lorsque ce n'est point par son dol
que l'obligation n'est point executee.

"การเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายนั้นได้แก่การเรียกค่าสินไหมทดแทนโดยเจ้าหนี้สำหรับความเสียหาย เช่นที่ตามปกติย่อมเกิดขึ้นจากการไม่ชำระหนี้"

เจ้าหนี้อาจเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนแม้กระทั่งเพื่อความเสียหายอันเกิดขึ้นจากพฤติการณ์พิเศษ ถ้าคู่กรณีที่เกี่ยวข้องได้คาดเห็นหรือควรจะได้คาดเห็นพฤติการณ์เช่นนั้น¹²

ตามหลักมาตรา 416 ดังกล่าวแสดงว่า ผู้กระทำจะต้องรับผิดชอบเฉพาะในผลปกติที่เกิดจากการกระทำของตนและต้องเป็นความเสียหายใกล้ชิดกับเหตุ และต้องชดเชยค่าเสียหายอันเกิดจากพฤติการณ์พิเศษ ถ้าคู่กรณีได้คาดเห็นหรือควรจะได้คาดเห็นพฤติการณ์เช่นนั้นก่อนแล้ว ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสม

3.1.2 หลักกฎหมายไทย

หลักในการเรียกค่าเสียหายตามกฎหมายของไทยนั้นมีอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 222 ว่า

"การเรียกเอาค่าเสียหายนั้น ได้แก่เรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหาย เช่นที่ตามปกติย่อมเกิดขึ้นแต่การไม่ชำระหนี้"

เจ้าหนี้จะเรียกค่าสินไหมทดแทนได้ แม้กระทั่งเพื่อความเสียหายอันเกิดแต่พฤติการณ์พิเศษ หากว่าคู่กรณีที่เกี่ยวข้องได้คาดเห็นหรือควรจะได้คาดเห็นพฤติการณ์เช่นนั้นล่วงหน้าก่อนแล้ว "

จากหลักตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 222 ดังกล่าว มีถ้อยคำเป็นไปตามหลักในทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสม คือลูกหนี้จะต้องรับผิดชอบค่าเสียหายที่เกิดขึ้นตามปกติอันเกิดจากการไม่ปฏิบัติตามสัญญาของตน คงมีข้อยกเว้นให้ลูกหนี้รับผิดชอบค่าสินไหมทดแทนในความเสียหายอันเกิดแต่พฤติการณ์พิเศษเฉพาะในกรณีที่คู่กรณีที่เกี่ยวข้องได้คาดเห็นพฤติการณ์พิเศษเช่นนั้นก่อนแล้ว

เหตุที่ต้องให้ลูกหนี้รับผิดชอบในความเสียหายอันเกิดแต่พฤติการณ์พิเศษในกรณีที่คู่กรณีได้คาดเห็นหรือควรจะได้คาดเห็นพฤติการณ์พิเศษเช่นนั้นก่อนแล้ว

¹² จุฑา กุลบุศย์, "คำแปลประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ผู้ບຸ້ນ ", คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 4

เพราะในบางกรณีการที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้และก่อให้เกิดความเสียหายแก่เจ้าหนี้ และความเสียหายนั้นไม่มาซึ่งความเสียหายที่ตามปกติย่อมอาจเกิดขึ้นจากการไม่ชำระหนี้ แต่ลูกหนี้ได้คาดเห็นถึงความเสียหายนั้นหรือควรจะได้คาดเห็นถึงความเสียหายนั้น ก็ควรที่จะให้ลูกหนี้รับผิดชอบความเสียหายดังกล่าวเพื่อบรรเทาความเสียหายของเจ้าหนี้ เพราะลูกหนี้ได้รู้ก่อนแล้วหรือควรจะรู้ว่าการไม่ชำระหนี้ของตนอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่เจ้าหนี้เพียงใด

เราอาจสรุปหลักเกณฑ์ในการที่จะให้ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบความเสียหายตามกฎหมายไทยได้ดังนี้ คือ

ก. ความเสียหายที่เจ้าหนี้ได้รับนี้ ต้องเป็นผลเนื่องมาจากการไม่ชำระหนี้ และใกล้ชิดกับเหตุโดยต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลระหว่างการไม่ชำระหนี้กับค่าเสียหาย เช่น

โรงพยาบาลรับจองบัตรที่นั่งไว้ให้โจทก์ แล้วกลับขายบัตรสำหรับที่นั่งนั้นให้ผู้อื่นไปซึ่งทำให้โจทก์ไม่สามารถนั่งตามที่ ๆ จองไว้ ย่อมถือได้ว่าโรงพยาบาลนั้นเป็นฝ่ายผิดสัญญา และต้องรับผิดชอบค่าเสียหายให้โจทก์¹³

เมื่อมีการผิดสัญญา ก็ย่อมมีความเสียหายเป็นธรรมดา การที่ผู้ซื้อไม่สามารถส่งมอบทรัพย์สินต่อไปตามสัญญาขายที่ท้าวไว้กับคนภายนอก เพราะผู้ขายไม่ส่งทรัพย์สินที่ขายให้ผู้ซื้อ เป็นเหตุให้ผู้ซื้อต้องถูกคนภายนอกปรับนั้น เป็นผลโดยตรงของการที่ผู้ขายผิดสัญญา เมื่อค่าปรับนั้นไม่เกินสมควรผู้ขายก็ต้องรับผิดชอบให้ผู้ซื้อ¹⁴

โจทก์ถูกยัดรถยนต์ที่ซื้อคืนไป โจทก์จะเรียกค่าเสียหายที่ขาดรายได้จากการที่เค้ายัดรถยนต์พิพาทออกฉายภาพยนตร์เริ่มได้ เพราะโจทก์อาจใช้รถยนต์อื่นได้ รายได้จาการฉายภาพยนตร์เริ่มมีใช้ค่าเสียหายโดยตรง¹⁵

ค่าเสียหายพิเศษที่คู่สัญญาต้องรับผิดชอบ คือที่ฝ่ายนั้นคาดเห็นก่อนที่จะผิด

13 คำพิพากษาฎีกาที่ 655/2499 ระหว่าง นายอันวาร์ตาเย็บ โจทก์
นายเทียนเอก อิศวานันท์ จำเลย

14 คำพิพากษาฎีกาที่ 49/2502 ระหว่าง บจก. เอ็ดเวิร์ดริงเกิลๆ โจทก์
บจก. เสริมทอง จำเลย

15 คำพิพากษาฎีกาที่ 2199/2514 ระหว่าง นายมานิตย์ สิทธิกรณ โจทก์
นางสุวรรณา แสงเอนก จำเลย

สัญญาไม่ส่งของที่ขายแก่ผู้ซื้อ ผู้ซื้อแจ้งให้ผู้ขายทราบหลังจากทำสัญญาแต่ก่อนส่งมอบของแล้วว่า ถ้าผู้ขายส่งมอบช้ากว่ากำหนด ผู้ซื้อจะถูกผู้ซื้อของต่อจากผู้ซื้อปรับ ผู้ขายต้องรับผิดชอบความเสียหายที่ผู้ซื้อถูกปรับเพราะผู้ขายไม่ส่งของมาให้ผู้ซื้อ จึงส่งมอบแก่ผู้ซื้อต่อไปไม่ได้ตามกำหนด¹⁶

ข. ความเสียหายที่ต้องเป็นผลเนื่องมาจากการไม่ชำระหนี้ รวมทั้งความเสียหายทั้งสองชนิด คือ ความเสียหายเช่นตามปกติย่อมเกิดขึ้น และความเสียหายอันเกิดแต่พฤติการณ์พิเศษ

ค. เป็นความเสียหายที่ลูกหนี้ และเจ้าหนี้ต้องคาดหมายได้ นอกจากความเสียหายจะต้องมีหลักเกณฑ์ดังกล่าวมาแล้ว ความเสียหายที่เกิดขึ้นที่เจ้าหนี้จะเรียกร้องได้จะต้องเป็นความเสียหายที่ลูกหนี้และเจ้าหนี้คาดหมายได้ด้วย ในเรื่องความรับผิดทางสัญญานี้ได้มีที่อื่นเป็นนิติสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหนี้และลูกหนี้อยู่ก่อนแล้ว และในขณะที่จะก่อหนี้ขึ้น เจ้าหนี้และลูกหนี้จะต้องคาดคะเนถึงผลแห่งการไม่ชำระหนี้ก่อนแล้วจึงได้ทำการก่อหนี้ขึ้น

แต่ถ้าเกิดความเสียหายอันเกิดแต่พฤติการณ์พิเศษ และถ้าคู่กรณีได้รู้หรือควรรู้หรือได้คาดเห็นล่วงหน้าก่อนแล้ว เจ้าหนี้ก็อาจเรียกค่าสินไหมทดแทนได้ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 222 วรรค 2 เช่น

โจทก์ทำสัญญาจะซื้อที่พิพาทจากจำเลย แล้วต่อมาโจทก์ทำสัญญาจะขายต่อให้บุคคลที่สาม โดยกำหนดโอนในวันเดียวกับที่จำเลยจะโอนให้โจทก์ ถ้าโจทก์ผิดสัญญาจะต้องถูกบุคคลที่สามปรับ 40,000 บาท โจทก์ได้แจ้งเรื่องสัญญาและเบี้ยปรับให้จำเลยทราบก่อนวันกำหนดโอนแล้ว เมื่อจำเลยไม่โอนที่พิพาทให้โจทก์ตามสัญญาเป็นเหตุให้โจทก์ถูกบุคคลที่สามปรับ 40,000 บาท เงินจำนวนนี้ถือว่าเป็นค่าเสียหายพิเศษ ซึ่งจำเลยได้ทราบล่วงหน้าแล้ว จำเลยจึงต้องรับผิดชอบ¹⁷

โจทก์ซื้อสินค้าประเภทของใช้จากจำเลยโดยรู้ความมุ่งหมายของกัน

¹⁶คำพิพากษาฎีกาที่ 270/2521 ระหว่าง ห้างหุ้นส่วนจำกัด ทีเจ เยนเนอรัล ซัพพลาย โจทก์ บจก. แองโกลไทยมอเตอร์ จำเลย

¹⁷คำพิพากษาฎีกาที่ 556/2511 ระหว่าง นายชวน ฉิมแก้ว โจทก์ นางสมจิตต์ วิเศษสิน จำเลย

และกันอยู่แล้วว่า ข้อไปเพื่อจำหน่ายยานสหรัฐอเมริกา สินค้าเหล่านั้นซากรุดบกพร่อง เนื่องจากจาเลยใช้กาวไม่มีคุณภาพตีมาผลิตเป็นเหตุให้ขายไม่ได้ ดังนั้น จาเลย ต้องรับผิดชอบความซากรุดบกพร่อง โจทก์บอกเลิกสัญญาและเรียกค่าเสียหายได้ตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 215, 387, 391 และ 472¹⁸

ผู้เช่าไม่ออกจากที่เช่า ผู้ให้เช่าจะต้องถูกผู้ซื้อที่คืนปรับ คือเสีย ดอกเบี้ยเงินที่ผู้ซื้อชำระแก่ผู้ให้เช่ามาแล้วร้อยละ 12 ต่อปี เป็นค่าเสียหาย พิเศษ มีใช้ค่าเสียหายโดยตรงจากการละเมิดของผู้เช่า ผู้เช่าไม่อาจคาดเห็นได้ ผู้ให้เช่าเรียกเงินจำนวนนี้จากผู้เช่าไม่ได้¹⁹

การที่ลูกหนี้รู้หรือควรรู้หรือได้คาดเห็นล่วงหน้าก่อนแล้วหมายถึงลูกหนี้ ได้รู้หรือควรรู้หรือคาดเห็นพฤติการณ์พิเศษนั้นก่อนที่ลูกหนี้จะผิดสัญญาหรือไม่ปฏิบัติตาม การชำระหนี้ เช่น

ค่าเสียหายพิเศษที่คู่สัญญาต้องรับผิดชอบ คือที่ฝ่ายนั้นคาดเห็นก่อนที่จะผิด สัญญาไม่ส่งของที่ขายแก่ผู้ซื้อ ผู้ซื้อแจ้งให้ผู้ขายทราบหลังจากทำสัญญาแต่ก่อนส่งมอบ ของแล้วถ้าผู้ขายส่งมอบช้ากว่ากำหนดผู้ซื้อจะถูกผู้ซื้อของต่อจากผู้ซื้อปรับ ผู้ขาย ต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่ผู้ซื้อถูกปรับ เพราะผู้ขายไม่ส่งของมาให้ผู้ซื้อ จึงส่งมอบแก่ผู้ซื้อต่อไปไม่ได้ตามกฎหมาย²⁰

จากที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า ประเทศไทยใช้หลักทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสม ในการวินิจฉัยให้ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดจากการที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้

18 คำพิพากษาฎีกาที่ 903/2519 ระหว่าง บริษัท เซอร์ทิฟายด์
แมนูแฟคเจอร์ส จำกัด โจทก์
บจก. เอ็กโซติค ไซแอม จาเลย

19 คำพิพากษาฎีกาที่ 1252/2521 ระหว่าง บริษัท ข้าวไทย จำกัด โจทก์
ทจก. ยงวิเศษ กับพวก จาเลย

20 ค. พิพากษาฎีกาที่ 270/2521 ระหว่างห้างหุ้นส่วนจำกัด ทีเจ
เยนเนอร์ล ไซพพลาย โจทก์
บจก. แองโกลไทยมอเตอร์ จาเลย

3.2. ความเสียหายที่เกิดขึ้นย่อมมีผลต่อการกำหนดเบี้ยปรับ

จากที่ได้กล่าวแล้วในบทที่ 1 ว่าการที่เจ้าหนี้สามารถจะเรียกค่าสินไหมทดแทนอันเกิดแต่การไม่ชำระหนี้จากลูกหนี้ได้นั้น จะต้องปรากฏว่า

1. มีการไม่ชำระหนี้ ซึ่งอาจจะเป็นการไม่ชำระหนี้เลย หรือมีการชำระหนี้แต่ไม่ถูกต้องตามวัตถุประสงค์แห่งมูลหนี้ คือ ชำระหนี้ผิดวัตถุประสงค์ในเรื่องเวลา ชำระหนี้ผิดวัตถุประสงค์ในเรื่องสถานที่ หรือชำระหนี้ผิดวัตถุประสงค์ในเรื่องวัตถุประสงค์แห่งหนี้

2. การไม่ชำระหนี้ นั้นต้องเกิดแต่พฤติการณ์อันจะโทษลูกหนี้ได้ หรือเป็นพฤติการณ์ที่ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบ กล่าวคือ เมื่อลูกหนี้มีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ตามสิทธิของเขา เมื่อลูกหนี้ละเลยหรือเพิกเฉยไม่ปฏิบัติตามชำระหนี้ และเป็นพฤติการณ์ที่ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบ หรือพฤติการณ์ดังกล่าวนั้นอาจให้ลูกหนี้รับผิดชอบได้ ก็เท่ากับว่าเป็นการผิดสิทธิของเจ้าหนี้อันตนมีหน้าที่ต้องกระทำตามสิทธิของเขา เมื่อเป็นดังนี้ลูกหนี้ก็ต้องรับผิดชอบในการที่ตนไม่ปฏิบัติตามชำระหนี้

3. การไม่ชำระหนี้ที่ลูกหนี้มีหน้าที่ต้องกระทำนั้นได้ก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นแก่เจ้าหนี้ กล่าวคือมีความเสียหายเกิดขึ้นเนื่องมาจากการไม่ชำระหนี้ คือ การที่ลูกหนี้เป็นฝ่ายผิดไม่ชำระหนี้ นั้น ต้องได้ทำให้เกิดความเสียหายอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นแก่เจ้าหนี้ เพราะถ้าไม่มีความเสียหายเกิดขึ้น เจ้าหนี้จะฟ้องเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนก็ย่อมจะไม่สมเหตุผลผลและกฎหมายก็ไม่บัญญัติเปิดช่องให้ทำเช่นนั้นได้ คือมิใช่ว่าจะยอมให้เจ้าหนี้ขี้สัทธิ เรียกร้องให้ลูกหนี้ชดเชยค่าสินไหมทดแทนได้ทุกกรณีที่มีการไม่ชำระหนี้เกิดขึ้น หรือเมื่อลูกหนี้ละเลยไม่ชำระหนี้แต่จะเรียกค่าสินไหมทดแทนได้ก็ต่อเมื่อ การไม่ชำระหนี้หรือการละเลยไม่ชำระหนี้ นั้นก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นแก่เจ้าหนี้

ส่วนการเรียกเบี้ยปรับนั้น จะเห็นได้ว่าเบี้ยปรับก็คือค่าเสียหายนั่นเอง เป็นแต่เพียงค่าเสียหายที่กำหนดไว้ล่วงหน้าเท่านั้น ดังนั้นการเรียกเบี้ยปรับจึงต้องเป็นไปตามหลักดังกล่าวข้างต้นด้วย คือ ต้องมีการไม่ชำระหนี้ ซึ่งการไม่ชำระหนี้ นั้นเกิดแต่พฤติการณ์อันจะโทษลูกหนี้ได้ และมีความเสียหายเกิดขึ้นเนื่องมาจากการไม่ชำระหนี้

3.2.1 จะต้องมีความเสียหายเกิดขึ้น

ในการกำหนดเบี้ยปรับ จะต้องมีความเสียหายเกิดขึ้น ถ้าเจ้าหน้าที่ไม่ได้รับความเสียหายก็คงจะปรับเบี้ยปรับซึ่งเป็นค่าเสียหายที่ตกลงกันไว้ล่วงหน้าไม่ได้ ตัวอย่างเช่น

หลังจากที่บริษัทโจทก์บอกเลิกสัญญาซื้อขายกับบริษัทจำเลยแล้ว บริษัทโจทก์ได้จัดซื้อเครื่องทอความชื้นจากผู้อื่นตามจำนวนและในราคาที่ถูกกว่าที่บริษัทโจทก์ตกลงซื้อจากบริษัทจำเลย จึงถือไม่ได้ว่าบริษัทโจทก์ได้รับความเสียหายและไม่อาจขอเรียกเบี้ยปรับจากบริษัทจำเลยได้ แม้ตามสัญญาจะตกลงกันไว้ว่า ถ้าบริษัทจำเลยผิดสัญญาจะยอมให้ค่าเสียหายและยอมให้ปรับอีกด้วยก็ตาม²¹

3.2.2. เป็นความเสียหายที่เป็นผลอันเกิดจากการไม่ชำระหนี้ หรือ ชำระหนี้ไม่ถูกต้อง

เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นแล้ว ความเสียหายนั้นจะต้องเป็นผลอันเกิดจากการไม่ชำระหนี้หรือชำระหนี้ไม่ถูกต้องด้วย เจ้าหน้าที่จึงจะปรับเบี้ยปรับได้

ตามที่ได้กล่าวแล้วในข้อ 3.1.2 ว่า การเรียกค่าสินไหมทดแทนตามหลักทั่วไป มาตรา 222 นั้นมีหลักว่าเจ้าหน้าที่สามารถเรียกค่าสินไหมทดแทนได้เพื่อ ความเสียหายเช่นที่ตามปกติย่อมเกิดขึ้นจากการไม่ชำระหนี้ และยังสามารถเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอันเกิดแต่พฤติการณ์พิเศษได้ด้วย หากว่าคู่กรณีที่เกี่ยวข้องได้คาดเห็นหรือควรจะได้คาดเห็นพฤติการณ์เช่นนั้นล่วงหน้าก่อนแล้ว ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสม

ส่วนการเรียกเบี้ยปรับ ซึ่งก็เป็นค่าเสียหายเพียงแต่ได้กำหนดไว้ล่วงหน้านั้น เจ้าหน้าที่จะเรียกเบี้ยปรับได้เพื่อความเสียหายที่เป็นผลอันเกิดจากการไม่ชำระหนี้หรือชำระหนี้ไม่ถูกต้อง และผู้เขียนเห็นว่าการเรียกเบี้ยปรับก็ใช้หลักทั่วไปตามมาตรา 222 นี้ด้วย ฉะนั้นการที่คู่สัญญากำหนดข้อตกลงเรื่องเบี้ยปรับไว้ในสัญญา ในการเรียกเบี้ยปรับก็คงจะเรียกได้ไม่มากไปกว่าความเสียหายที่เจ้าหน้าที่ได้รับโดยแท้จริง และโดยหลักแล้วกฎหมายก็ไม่ประสงค์ให้มีการค้ากำไรจากการผิดสัญญา การที่คู่สัญญาตกลงกันกำหนดเบี้ยปรับ ถ้ามีการกำหนดเบี้ยปรับกัน

²¹คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2385/2523 ระหว่างบจก.กระสอบอีสาน โจทก์

รุนแรงเกินไป หลักเสรีภาพในการทำสัญญาไม่ควรจะมีข้อจำกัด ดังที่มาตรา 383 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติว่า ศาลจะลดเบี้ยปรับที่สูงเกินไปลง เป็นจำนวนที่พอสมควรก็ได้ ซึ่งในการวินิจฉัยว่าสมควรลดเบี้ยปรับลงเพียงใดนั้นจะต้องพิเคราะห์ถึงทางได้เสียของเจ้าหนี้ทุกอย่างอันชอบด้วยกฎหมายมาใช่ แต่เพียงทางได้เสียในเชิงทรัพย์สินเท่านั้น ซึ่งจากมาตรา 383 ที่ให้ศาลพิจารณาทางได้เสียของเจ้าหนี้ทุกอย่างอันชอบด้วยกฎหมาย มาใช่แต่เพียงทางได้เสียในเชิงทรัพย์สินนี้เอง ทำให้เห็นได้ว่า การที่คู่สัญญากำหนดเบี้ยปรับสามารถเรียกเบี้ยปรับเพื่อความเสียหายได้มากชนิดที่ว่าการเรียกค่าสินไหมทดแทน คืออาจเรียกได้เพื่อความเสียหายทางจิตใจ หรือทางชื่อเสียงด้วย เช่น การที่นายจ้างไล่ลูกจ้างออกจากงาน ลูกจ้างจะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนค่าน้อยออกน้อยใจหรือที่ต้องอับอายขายหน้ามาได้ ไม่เหมือนกับเรื่องเบี้ยปรับที่อาจกำหนดไว้สำหรับทดแทนความเสียหายเช่นนี้ได้

ดังนั้น ผู้เขียนจึงเห็นว่า การเรียกเบี้ยปรับก็ใช้หลักทั่วไปในการเรียกค่าเสียหายตามมาตรา 222 ด้วย คือคงจะเรียกเบี้ยปรับได้ไม่มากไปกว่าความเสียหายที่เจ้าหนี้ได้รับ เพียงแต่ว่าชนิดของความเสียหาย เจ้าหนี้สามารถเรียกเบี้ยปรับได้เพื่อความเสียหาย นอกจากความเสียหายในทางที่เป็นทรัพย์สินแล้ว เจ้าหนี้ยังเรียกเบี้ยปรับได้เพื่อความเสียหายในทางอื่นนอกจากในทางทรัพย์สินด้วย เช่นความเสียหายในทางจิตใจ หรือในทางชื่อเสียง เป็นต้น

โรงภาพยนตร์รับจองบัตรที่นั่งไว้ให้โจทก์แล้วกลับขายบัตรสำหรับที่นั่งนั้นให้ผู้อื่นไปอีกซึ่งทำให้โจทก์ไม่สามารถนั่งตามที่ ๆ จองไว้ ย่อมถือได้ว่าโรงภาพยนตร์เป็นฝ่ายผิดสัญญา และต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายให้โจทก์

การที่โจทก์ได้รับความผิดหวังและเสียหายรวมทั้งได้รับความช่วยเหลือในกรณีที่มิได้ดูภาพยนตร์ตามสัญญานั้นเป็นความรู้สึกลงในทางจิตใจ ไม่ใช่ความเสียหายที่จะพึงเรียกร้องกันได้ในกรณีผิดสัญญา²²

จากคำพิพากษากฎีกานี้จะเห็นได้ว่าเป็นเรื่องการเรียกค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 222 ซึ่งโจทก์ไม่อาจเรียกค่าสินไหมทดแทน เพื่อความเสียหายในทางจิตใจได้

22 คำพิพากษากฎีกาที่ 655/2499 ระหว่างนายอันวาร์ดาเย็บ โจทก์
นายเทียนเอก อัศวานันท์ จำเลย

3.3. การกำหนดเบี้ยปรับ

การที่คู่สัญญาตกลงกันกำหนดเบี้ยปรับขึ้น ก็เพื่อเป็นการกำหนดค่าเสียหายกันไว้ล่วงหน้า เมื่อมีการผิดสัญญาลูกหนี้ไม่ชำระหนี้หรือไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องสมควร เจ้าหนี้สามารถเรียกเบี้ยปรับได้

3.3.1. เกณฑ์ในการกำหนดเบี้ยปรับ

โดยปกติคู่สัญญามีเสรีภาพในการทาสัญญาที่จะกำหนดเบี้ยปรับกันไว้ อย่างไรก็ดี แต่ข้อกำหนดที่ได้ทำกันไว้นี้ มาตรา 383 ซึ่งเป็นเรื่องการบังคับตามข้อตกลงในเรื่อง เบี้ยปรับ บัญญัติให้ศาลเข้ามามีอำนาจวินิจฉัยเป็นอย่างอื่นได้ เมื่อมีการร้องขอขึ้นมา ซึ่งมาตรา 383 บัญญัติว่า "ถ้าเบี้ยปรับที่รับนั้นสูงเกินส่วน ศาลจะลดลงเป็นจำนวนพอสมควรก็ได้ ในการที่จะวินิจฉัยว่าสมควรเพียงใดนั้น ท่านให้พิเคราะห์ถึงทางได้เสียของเจ้าหนี้ทุกอย่างอันชอบด้วยกฎหมาย ไม่ใช่แต่เพียงทางได้เสียในเชิงทรัพย์สิน เมื่อได้ใช้เงินตามเบี้ยปรับแล้ว สิทธิเรียกร้องยอดก็เป็นอันขาดไป

นอกจากกรณีดังกล่าวไว้ในมาตรา 379 และ 382 ท่านให้วิธีเดียวกันนี้บังคับ ท่านเมื่อบุคคลสัญญาว่าจะให้เบี้ยปรับเมื่อตนกระทำหรือละเว้นกระทำการอันหนึ่งอันใดนั้นด้วย "

ในขณะที่มีการตกลงเรื่อง เบี้ยปรับนั้น คู่สัญญาอาจจะยังไม่รู้ว่าค่าเสียหายที่แท้จริงจะเป็นจำนวนเท่าใด คู่สัญญาอาจจะเพียงกะประมาณค่าเสียหายกันไว้ล่วงหน้า ซึ่งอาจจะไม่ตรงกับค่าเสียหายที่แท้จริงที่เกิดขึ้นภายหลัง ซึ่งถ้ากำหนดเบี้ยปรับไว้สูงเกินส่วน กรณีนี้อาจจะต้องนำมาตรา 383 มาใช้บังคับโดยให้อำนาจศาลพิจารณาลดเบี้ยปรับลงเป็นจำนวนที่พอสมควรได้

มีความเห็นของนักกฎหมายบางท่านว่า ค่าเสียหายที่กำหนดล่วงหน้า (liquidated damage) กับเบี้ยปรับ (penalty) นั้นเป็นคนละอย่างมิใช่ตรงกันเสมอไป ค่าเสียหายที่กำหนดล่วงหน้าอาจรวมอยู่ในเบี้ยปรับ แต่เบี้ยปรับหมายความว่าความกว้างกว่าค่าเสียหายที่กำหนดล่วงหน้า ฉะนั้น ถ้ากำหนดเป็นค่าเสียหาย

ลวงหน้า แต่มีลักษณะเป็นเบี้ยปรับ ศาลก็ลดจำนวนลงได้(23)

ตามความเห็นของนักกฎหมายท่านนี้คงจะพิจารณาในแง่ที่ว่าเบี้ยปรับที่กำหนดไว้ ถ้ามีจำนวนมากกว่าค่าเสียหายที่แท้จริง ถือเป็นเบี้ยปรับ แต่ถ้ามีจำนวนเท่ากับค่าเสียหายที่แท้จริงก็จะถือว่าเป็นค่าเสียหายที่กำหนดลวงหน้า ตามความเห็นนี้เบี้ยปรับจึงกว้างกว่าค่าเสียหายที่กำหนดลวงหน้า และเมื่อมีลักษณะเป็นเบี้ยปรับแล้วศาลก็ลดจำนวนลงได้ แต่โดยส่วนตัวของผู้เขียนเห็นว่าเบี้ยปรับก็คือข้อสัญญาที่กำหนดค่าเสียหายไว้ลวงหน้านั้นเอง เพียงแต่ว่าการกระทำความเสียหายกันไว้ลวงหน้าอาจจะไม่ตรงกับค่าเสียหายที่แท้จริงที่เกิดขึ้นภายหลัง ซึ่งถ้ากำหนดไว้สูง เกินส่วนกว่าค่าเสียหายที่แท้จริง ศาลอาจลดจำนวนลงได้ตามมาตรา 383 แต่ถ้ากำหนดไว้ต่ำกว่าค่าเสียหายที่จริง ในบางกรณีก็สามารถที่จะเรียกค่าสินไหมทดแทนเพิ่มเติมได้ดังจะได้อีกกล่าวต่อไปในข้อ 3.4.1

อำนาจศาลที่จะพิจารณาลดเบี้ยปรับตามมาตรา 383 มีหลักเกณฑ์ว่าการลดเบี้ยปรับลงเป็นจำนวนที่พอสมควรนั้น จะต้องพิจารณาถึงทางได้เสียของเจ้าหนี้ทุกอย่างอันชอบด้วยกฎหมายไม่ช้าแต่เพียงทางได้เสียในเชิงทรัพย์สิน ซึ่งหมายความว่าในการพิจารณาว่า สมควรจะลดเบี้ยปรับเพียงใดหรือไม่ศาลจะต้องไม่พิจารณาเฉพาะความเสียหายเป็นตัวเงินเท่านั้น แต่จะต้องคำนึงถึงส่วนได้เสียของเจ้าหนี้ในทางอื่นนอกจากจำนวนเงินเช่น ในทางจิตใจหรือทางชื่อเสียงด้วย²⁴

ตัวอย่างเช่น ก. จะตั้งโรงสีในที่ดินของตนซึ่งติดกับที่ดินของ ข ก ไม่อยากให้ ข คัดค้านจึงสัญญากับ ข ว่า ก จะใช้น้ำมันเป็นเชื้อเพลิง ถ้าใช้ฟันหรือกลบขอมให้ ข ปรับวันละ 100 บาท ดังนี้ถ้า ก ผิดสัญญา ข มีสิทธิเรียกให้ ก ชำระเบี้ยปรับได้ และถ้าศาลเห็นเป็นจำนวนสูงเกินไป ศาลย่อมลดเบี้ยปรับลงได้ แต่ถ้าศาลเห็นว่าความเดือดร้อนของ ข มีมากพอสมควร แม้ไม่เสียหายเป็นตัวเงิน ศาลอาจไม่ลดเบี้ยปรับให้ก็ได้ หรือ

(23) ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภัทย์ หมายเหตุท้ายคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2654/2519 ในหนังสือคำพิพากษาศาลฎีกาประจำพุทธศักราช 2519 จัดพิมพ์โดยเนติบัณฑิตยสภา หน้า 1390 -1391

²⁴ จิตติ ดิงศภัทย์, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 2 มาตรา 354 ถึง 452 ว่าด้วยมูลแห่งหนี้, หน้า 85.

ก ข้อแหวนของปู่ย่าตายาย ที่ตกอยู่แก่ ข ราคาจริงเป็นเงินเพียง 1,000 บาท แต่เพราะเป็นแหวนของตระกูล ก อดอยากได้ จึงตกลงกันว่า ถ้า ข ไม่ขาย ให้ปรับเป็นเงิน 10,000 บาท แม้จะมากเกินไปก็ยังคงคิดถึงทางได้ เสียเกี่ยวกับความรู้สึกของ ก เป็นพิเศษ ²⁵

เมื่อพิจารณา เปรียบเทียบกับการเรียกค่าสินไหมทดแทนความเสียหาย ตามหลักทั่วไปมาตรา 222 จะเห็นได้ว่าการกำหนดเบี้ยปรับที่ลูกหนี้จะพึงชำระให้ แก่เจ้าหนี้ ศาลจะคำนึงความเสียหายของเจ้าหนี้ในทางอื่น นอกจากใน ทางทรัพย์สิน เช่น ความเสียหายทางจิตใจ, ทางชื่อเสียงด้วย ฉะนั้นการเรียก เบี้ยปรับจึงอาจได้มากกว่าการเรียกค่าสินไหมทดแทนเพราะชนิดของความเสียหาย ในการเรียกเบี้ยปรับ สามารถเรียกได้มากกว่าไม่ว่าจะ เป็นความเสียหาย ทางจิตใจ, ทางชื่อเสียง ดังกล่าวแล้ว ตัวอย่างเช่น

ในคดีเรื่องหนึ่ง ข้อเท็จจริงฟังได้ว่า สัญญาว่า ถ้าไม่แบ่งเงินที่ขายที่ ดินได้ให้โจทก์ครึ่งหนึ่งทันทีที่ได้รับเงิน ยอมให้โจทก์ปรับเท่ากับเงินส่วนที่โจทก์ จะได้รับเช่นนี้เป็นการทำให้เบี้ยปรับเมื่อไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้อง โจทก์เรียกให้ชำระ หนี้และเรียกเบี้ยปรับด้วยได้

แต่เบี้ยปรับตามสัญญารายนี้เห็นได้ชัดว่าสูงเกินส่วน เพราะเพียงแต่ไม่ ชำระให้ทันทีที่จำเลยได้รับเงินจากผู้ซื้อ จำเลยก็ต้องให้โจทก์ปรับถึงเท่าตัว ของหนี้ ซึ่งในเรื่องนี้เป็นจำนวนเงินถึงสามหมื่นบาทเศษ เมื่อเบี้ยปรับสูงเกิน ส่วนเช่นนี้ ศาลมีอำนาจที่จะลดลง เป็นจำนวนพอสมควรได้ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 383 แต่การที่จะวินิจฉัยว่าสมควรเพียงใดนั้น ตามบัญญัติในมาตรานี้ที่พิเคราะห์ถึง ทางได้เสียของเจ้าหนี้ทุกอย่างอันชอบด้วยกฎหมาย ไม่ใช่แต่เพียงทางได้เสียใน เชิงทรัพย์สิน แต่ในเรื่องนี้มีได้ปรากฏว่าโจทก์จะมีทางเสียอย่างอื่นนอกจากทาง เสียในเชิงทรัพย์สินคือขาดประโยชน์ที่อาจจะได้จากเงินจำนวน 32,123 บาท 25 สตางค์ ในระยะเวลาเพียง 2 ปี ตามที่ศาลอุทธรณ์กล่าวไว้เท่านั้น จึงเห็น ได้ว่าที่ศาลอุทธรณ์กำหนดให้จำเลยเสียเบี้ยปรับให้โจทก์ถึง 15,000 บาทนั้นยัง สูงมากอยู่เมื่อพิเคราะห์เทียบเคียงกับดอกผลที่จะพึงได้ธรรมดา เช่นค่าดอกเบี้ย เพราะเหตุนี้เห็นสมควรตามกฎหมายแล้ว ศาลฎีกาเห็นว่า เท่าที่จำเลยยินดีเสียให้

²⁵ เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย นิติกรรมและหนี้, หน้า 543.

5,000 บาท นั้นเป็นการสมควรแก่ทางเสียของโจทก์ในเรื่องนี้แล้ว

ศาลฎีกาพิพากษาแก้คำพิพากษาศาลอุทธรณ์โดยเฉพาะว่า ให้จำเลยใช้ เบี้ยปรับให้โจทก์เป็นเงิน 5,000 บาท และให้จำเลยเสียดอกเบี้ยในเงินจำนวน นี้อีกร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี นับแต่วันฟ้องจนชำระเสร็จ นอกจากนี้แก้แล้วคงให้เป็น ไปตามคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ ค่าฤชาธรรมเนียมชั้นฎีกานี้ ให้เป็นพับไป 26

จากคำพิพากษาฎีกานี้ จะเห็นได้ว่าศาลได้พิจารณากำหนดเบี้ยปรับ โดยพิเคราะห์ถึงทางได้เสียของเจ้าหนี้ทุกอย่างอันชอบด้วยกฎหมาย ไม่ใช่แต่เพียง ทางได้เสียในเชิงทรัพย์สินตามหลักเกณฑ์มาตรา 383 ส่วนเมื่อพิเคราะห์แล้ว เจ้าหนี้จะมีทางเสียอย่างอื่นนอกจากทางเสียในเชิงทรัพย์สินหรือไม่ เป็นอีก เรื่องหนึ่งแต่ศาลจะต้องคำนึงถึงทางได้เสียของเจ้าหนี้อย่างอื่นนอกจากทางได้ เสียในเชิงทรัพย์สินด้วยเสมอ

ข้อตกลงของคู่ความที่ศาลได้จดไว้ในรายงานกระบวนการพิจารณาน ระหว่างพิจารณาคดีว่า หากจำเลยชนะคดีและโจทก์ไม่รื้อถอนสิ่งปลูกสร้างไปภายใน 3 วัน โจทก์ยอมให้ค่าเสียหายให้วันละ 200 บาท นั้น เป็นเรื่องที่พิพาทกัน ขึ้นขอให้คุ้มครองสิทธิของคู่ความในระหว่างคดีก่อนมีคำพิพากษา คู่ความจึงขอ ให้บังคับตามข้อตกลงในคดีเดิมนั้นได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 264 , 260(2)

ส่วนค่าเสียหายตามข้อตกลงนั้น ศาลฎีกาเห็นว่าการตกลงเรื่องค่าเสียหายหรือคุ้มครองสิทธิในระหว่างคดีนั้น เป็นเรื่องกะประมาณค่าเสียหายเพื่อไว้เป็นการล่วงหน้า ปรากฏว่า ที่พิพาทมีเนื้อที่ประมาณ 15 ตารางวา ราคา 5,000 บาท ย่อมเป็นที่เห็นได้ว่าจำนวนเบี้ยปรับที่ทำกันวันนั้นสูงเกินไป การกำหนดเบี้ยปรับนี้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 383 ให้ พิเคราะห์ถึงทางได้เสียอันชอบด้วยกฎหมาย ไม่ใช่แต่เพียงได้เสียในเชิงทรัพย์สิน ศาลจึงมีอำนาจใช้ดุลพินิจลดลงเป็นจำนวนพอสมควรก็ได้ เมื่อคำนึงถึงทุนทรัพย์พิพาท ในคดีซึ่งมีราคาเพียง 5,000 บาท ศาลฎีกาก็เห็นว่าที่ศาลทั้งสองเห็นฟ้องต้อง กันมาว่าควราให้นางแดง ประเจิดคดี ให้ค่าเสียหายแก่นางพัชรี ศิริบุรณะ

26 คำพิพากษาฎีกาที่ 1774/2500 ระหว่าง นางเฉลิมวรรณ ชูทรัพย์ โจทก์
หม่อมเจ้าวัฒนาหุวัฒน์ วัฒนวงศ์ จำเลย

รวมเป็นเงิน 12,000 บาทนั้นนับว่าเหมาะสมแก่รูปคดีแล้ว²⁷

หรืออีกกรณีหนึ่ง โจทก์จำเลยได้ทำสัญญาเช่าหุ้นส่วนกันจะเช่าเรือบินตั้งของบริษัท อ. มาเดินรับส่งผู้โดยสาร มีข้อตกลงกันว่าในระหว่างสัญญานี้ ฝ่ายใดจะไปเช่ามาเดินเป็นส่วนตัวไม่ได้ ถ้าฝ่ายใดผิดสัญญาขอมาที่อีกฝ่ายหนึ่งปรับ 30,000 บาท จำเลยได้ไปเช่าเรือบินตั้งมาเดินเป็นส่วนตัวเสียโจทก์จึงฟ้องขอให้ปรับจำเลยตามสัญญา จำเลยต่อสู้และขอให้ลดเบี้ยปรับลงตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 383

ตัดสินว่าเบี้ยปรับหรือค่าเสียหายที่กำหนดไว้นั้น สำหรับการหาผู้ใดเช่นนี้ก็เป็นการสมควรแล้ว ให้จำเลยใช้ให้โจทก์ตามสัญญา²⁸

ตามที่กล่าวแล้วว่า เบี้ยปรับที่ได้มีการตกลงไว้สูงเกินส่วน กฎหมายได้กำหนดให้มีการลดเบี้ยปรับลงได้ กรณีเบี้ยปรับที่กำหนดไว้เป็นจำนวนเงิน ก็คงไม่มีปัญหาในการลดเบี้ยปรับ เพราะจำนวนเงินแบ่งเป็นส่วน ๆ ได้ สามารถคิดคำนวณได้ว่า จะลดเบี้ยปรับลงเป็นจำนวนเท่าใด ปัญหาจึงมีว่า ถ้ากำหนดเบี้ยปรับเป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นไม่ใช่งเงิน จะมีการลดเบี้ยปรับได้หรือไม่

ในเรื่องนี้ได้มีนักกฎหมายให้ความเห็นไว้ต่างกัน คือ

ศาสตราจารย์ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เห็นว่า ปัญหาว่าถ้าเบี้ยปรับเป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่น ไม่ใช่งเงิน(มาตรา 382) จะมีทางตีราคาลงได้หรือไม่ มาตรา 383 ว่าด้วยการลดเบี้ยปรับ ไม่จำกัดว่าต้องเป็นเบี้ยปรับชนิดที่ต้องใช้เงิน แม้ในกรณีที่เบี้ยปรับเป็นอย่างอื่นนอกจากเงิน ถ้ามีทางที่จะลดได้ ก็ควรอยู่ในบังคับแห่งมาตรา 383 เหมือนกัน เช่นสัญญาว่าถ้าไม่ชำระหนี้จะให้ม้าเป็นเบี้ยปรับ 2 ตัว อาจลดลงมาเหลือตัวเดียว แต่ถ้าสภาพไม่เปิดช่องให้ลดกัน

²⁷คำพิพากษาฎีกาที่ 672-673/2509 ระหว่าง นางพัชรี ศิริบุรณะ โจทก์
นายลัก อังคนินันท์ จำเลย
ระหว่าง นางแดง ประเจ็ดคดี โจทก์
นางพัชรี ศิริบุรณะ จำเลย

²⁸คำพิพากษาฎีกาที่ 274/2472 ระหว่าง นายตันโกลเซ็ง ผู้รับมอบฉันทะ
จากนายม้าเลียบคุณ โจทก์
นายหลี่เต็กอ้อ จำเลย

ได้ก็จนใจ เช่น ถ้าเบี้ยปรับเป็นมัดตัวเดียว สิ่งให้ลดโดยตัดก่อนหัวส่งให้ไม่ได้อยู่เอง²⁹

ศาสตราจารย์ศักดิ์ สอนองชาติ ให้ความเห็นว่า การลดเบี้ยปรับตามมาตรา 383 วรรคแรก ดังกล่าวแล้ว ย่อมใช้บังคับแก่เบี้ยปรับทุกอย่างทั้ง เบี้ยปรับที่กำหนดเป็นจำนวนเงินตามมาตรา 379 และเบี้ยปรับที่เป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นตามมาตรา 382³⁰

อย่างไรก็ตามในปัญหาดังกล่าวนี้นี้ ศาสตราจารย์ ดร.จิต เศรษฐบุตร ให้ความเห็นว่า การลดเบี้ยปรับ เพราะสูงเกินไปตามมาตรา 383 นั้นจะนำไปใช้บังคับแก่กรณีเบี้ยปรับโดยกำหนดให้ชำระหนี้เป็นอย่างอื่นไม่ได้ เพราะมาตรา 382 ซึ่งกล่าวถึงกรณีเบี้ยปรับโดยกำหนดให้ชำระหนี้ไม่ได้ระบุถึง ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ลักษณะการลงโทษฐานผิดสัญญายังมีอยู่ในกรณีเบี้ยปรับโดยกำหนดให้ชำระหนี้เป็นอย่างอื่น³¹

อาจารย์อนุวัติ ใจสมุทร ให้ความเห็นว่าสัญญาจะให้เบี้ยปรับ โดยทำการชำระหนี้เป็นอย่างอื่น (ไม่ใช่เป็นจำนวนเงินตามมาตรา 379) อันเป็นเรื่องเบี้ยปรับตามมาตรา 382 โดยเฉพาะ กรณีนี้ไม่ทำให้วิธีลดเบี้ยปรับตามมาตรา 383 วรรคแรกมาใช้บังคับ ผลก็คือ เมื่อมีเหตุที่รับตามมาตรา 379 แล้ว เมื่อเจ้าหน้าที่แสดงต่อลูกหนี้จะรับเบี้ยปรับแล้ว ลูกหนี้ไม่มีสิทธิร้องต่อศาลขอให้สั่งลดเบี้ยปรับอันเป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นนั้นได้อีก สรุปคือ ตามมาตรา 383 เบี้ยปรับที่เป็นเงินจำนวนหนึ่งเท่านั้น ที่อาจร้องต่อศาลขอให้สั่งลดได้ เบี้ยปรับอย่างอื่นลดไม่ได้³²

ศาสตราจารย์ไชยยศ เหมะรัชตะ ให้ความเห็นว่ากรณีเบี้ยปรับเป็นการกำหนดให้ชำระหนี้เป็นอย่างอื่น นอกเหนือจากกำหนดเป็นจำนวนเงิน เช่น จะให้

²⁹ เสนีย์ ปราโมช , ม.ร.ว. , ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้ , หน้า 544

³⁰ ศักดิ์ สอนองชาติ , คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและสัญญา , หน้า 434

³¹ จิต เศรษฐบุตร , หลักกฎหมายแพ่งลักษณะนิติกรรมและหนี้ , หน้า 303

³² อนุวัติ ใจสมุทร , คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยสัญญา , หน้า 254

เบี้ยปรับเป็นการกระทำการ หรือคว่ำหน้ากระทำการอันหนึ่งอันใด หรือส่งมอบทรัพย์สินอื่นนอกจากตัวเงินแล้ว ไม่อาจจะนำบทบัญญัติเรื่องการลดเบี้ยปรับที่สูงเกินส่วนตามมาตรา 383 ไปใช้บังคับได้ เพราะมาตรา 382 ซึ่งกล่าวถึงกรณีเบี้ยปรับโดยกำหนดค่าที่ชำระหนี้อื่นไม่ได้ระบุถึงแต่อย่างใด³³

ในเรื่องนี้ ผู้เขียนเห็นว่าแม้จะมีข้อตกลงกำหนดเบี้ยปรับเป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นที่มีค่าเป็นเงินก็น่าที่จะมีการลดเบี้ยปรับได้ หากได้พิจารณาทางได้เสียทุกอย่างของเจ้าหนี้แล้วเห็นว่าเบี้ยปรับที่กำหนดวันนั้นสูงเกินส่วน ที่ผู้เขียนมีความเห็นเช่นที่กล่าวข้างต้นนี้ ก็เนื่องมาจากเหตุผลที่ว่า ในประการแรก ถ้าจะกล่าวก่อนแล้ว เบี้ยปรับก็คือการกำหนดค่าเสียหายกันไว้ล่วงหน้า ซึ่งการบังคับตามข้อตกลงในเรื่อง เบี้ยปรับก็ยังคงยึดถือหลักเกณฑ์ของการกำหนดค่าเสียหายอันเกิดแต่การไม่ชำระหนี้มาเป็นแนวทางในการพิจารณาข้อตกลงในเรื่อง เบี้ยปรับ ซึ่งหลักเกณฑ์ของการกำหนดค่าเสียหายอันเป็นหลักทั่วไปมีอยู่ว่า หากเจ้าหนี้ได้รับความเสียหายเท่าใด เจ้าหนี้ควรมีสิทธิได้รับการชดเชยค่าเสียหายเพียงนั้น เจ้าหนี้จะไม่มีสิทธิได้รับการชดเชยค่าเสียหายเกินไปกว่าที่เจ้าหนี้เสียหายจริง ซึ่งหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้ก็จำเป็นที่จะต้องนำมาใช้บังคับในกรณีที่มีข้อตกลงที่กำหนดค่าเสียหายไว้ล่วงหน้าคือเรื่อง เบี้ยปรับด้วย เพราะถ้าไม่นำหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้มาใช้กับเรื่องการกำหนดเบี้ยปรับอันเกิดจากการไม่ชำระหนี้แล้ว จะทำให้เห็นว่าการกำหนดค่าเสียหายกันไว้ล่วงหน้าในผลของกฎหมายเรื่อง เบี้ยปรับนี้จะมีลักษณะแตกต่างไปจากการกำหนดค่าเสียหายอันเกิดจากการไม่ชำระหนี้ในกรณีซึ่งไม่ได้มีการตกลงกันไว้ล่วงหน้า ซึ่งถ้าเป็นอย่างนั้นผู้เขียนเห็นว่าไม่น่าจะถูกต้องและไม่ตรงกับเจตนารมณ์ของกฎหมายในเรื่อง เบี้ยปรับ อีกประการหนึ่ง ผู้เขียนยังเห็นว่าเมื่อบทบัญญัติของกฎหมายเรื่อง เบี้ยปรับกำหนดให้มีการตกลงเรื่อง เบี้ยปรับได้เป็นสองแนวทางด้วยกัน คือจะตกลงกำหนดเบี้ยปรับเป็นเงิน หรือกำหนดเบี้ยปรับเป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่น ซึ่งทั้งสองกรณีนี้ ก็จัดว่าเป็นข้อตกลงเรื่อง เบี้ยปรับทั้งสิ้น เมื่อเป็นเช่นนี้กฎหมายคงไม่ได้จะมีเจตนารมณ์เฉพาะที่จะให้มีการลดเบี้ยปรับในกรณีที่มีการตกลงชำระ เบี้ยปรับเป็นเงินเท่านั้น เพราะถ้าเป็นเช่นนั้นแล้ว จะทำให้บทบัญญัติของ เบี้ยปรับนำไปใช้แตกต่างกันขึ้นอยู่กับว่าจะตกลงกันอย่างไร

ด้วยเหตุผลดังที่ผู้เขียนกล่าวมาข้างต้นนี้ประกอบกับการที่ได้พิจารณา

ก้อยค่าในบทบัญญัติมาตรา 383 ซึ่งบัญญัติถึงหลักในการลดเบี้ยปรับ โดยความในวรรค 2 ของมาตรา 383 บัญญัติว่า "นอกจากกรณีที่กำลังกล่าวไว้ในมาตรา 379 และ 382 ท่านให้ใช้วิธีเดียวกันนี้บังคับในเมื่อบุคคลสัญญาว่าจะให้เบี้ยปรับเมื่อตนกระทำหรืองดเว้นกระทำการอันหนึ่งนั้นด้วย" และในบทบัญญัติภาษาอังกฤษมีว่า "The same rule applies also, apart from the cases provided for by Sections 379 and 382, if a person promises a penalty for the case of his doing or forbearing to do some act." ย่อมแสดงว่า การลดเบี้ยปรับตามมาตรา 383 วรรคแรก ใช้บังคับแก่เบี้ยปรับทุกอย่างทั้ง เบี้ยปรับที่กำหนดเป็นจำนวนเงินตามมาตรา 379 และ เบี้ยปรับที่เป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นตามมาตรา 382 นอกจากนี้ยังใช้บังคับในกรณีที่บุคคลสัญญาว่าจะให้เบี้ยปรับเมื่อตนกระทำหรืองดเว้นกระทำการอันหนึ่งอันใดนั้นด้วย ซึ่งก็เป็นกรณียอมจะให้เบี้ยปรับในนิติกรรมฝ่ายเดียวนั่นเอง ซึ่งถ้าเบี้ยปรับนั้นสูง เกินส่วนศาลก็มีอำนาจที่จะพิจารณาลดเบี้ยปรับลงเป็นจำนวนที่พอสมควรได้

ในเรื่องดังกล่าวนี้ผู้เขียนใคร่ขอยกคำพิพากษาฎีกามาเป็นข้อที่สนับสนุนความเห็นของผู้เขียน ในคดีเรื่องนั้นข้อเท็จจริงสรุปได้ว่าจำเลย (กรมไปรษณีย์โทรเลข) ทำสัญญาจ้างโจทก์ (บริษัท นิมิตรก่อสร้าง จำกัด) ให้ทำการหล่อและปักเสาพาดสายโทรเลข ตามสัญญาจ้างข้อ 5 ค. ระบุนความว่า " ฯลฯ...ถ้าผู้รับจ้าง... ฯลฯ...ทำการไปแล้วเสร็จบริบูรณ์ภายในกำหนดเวลาหรือล่วงเลยกำหนดเวลาแล้วเสร็จบริบูรณ์ไปแล้วก็ดี หรือผู้รับจ้างทำผิดสัญญาข้อหนึ่งข้อใดก็ดี ผู้ว่าจ้างมีสิทธิจะบอกเลิกสัญญานี้ได้และการที่ผู้ว่าจ้างให้ผู้รับจ้างทำการล่วงกำหนดเวลาไปนั้น ก็ไม่หมายความว่าผู้ว่าจ้างผ่อนเวลาให้แก่ผู้รับจ้างอันจะไม่ต้องรับผิดตามสัญญา

ในกรณีมีการผิดสัญญาตามความในวรรคก่อน กรณีจะเป็นเรื่องที่ว่าจ้างบอกเลิกสัญญาหรือให้ผู้รับจ้างทำการก่อสร้างล่วงเวลาไป ผู้รับจ้างยินยอมรับผิดต่อผู้ว่าจ้างดังต่อไปนี้

ก. ให้ปรับเป็นรายวันวันละ 500 บาท (ห้าร้อยบาทถ้วน) จนกว่างานสร้างเสาและพาดสายรายนี้จะแจ้งเสร็จโดยการกระทำของตนเองหรือการกระทำของผู้รับจ้างคนใหม่ ตามที่ปรากฏในข้อ 6

ข. เรียกค่าเสียหายที่ต้องเสียไปเนื่องจากการที่ผู้รับจ้างผิดสัญญารวมทั้งผลโดยตรงและเกี่ยวเนื่องจากเหตุที่ผู้รับจ้างทำผิดสัญญานั้น

ในกรณีที่ผู้รับจ้างทำงานเสร็จล่วงหน้าเลยกำหนดเวลาตามสัญญาที่ผู้รับจ้างจะต้องจ่ายค่าควบคุมงานให้แก่ผู้ว่าจ้าง และผู้ว่าจ้างต้องจ้างผู้ควบคุมงานนั้นอีกต่อหนึ่ง ตั้งแต่วันที่ล่วงเลยกำหนดเวลาแล้วเสร็จตามสัญญา จนถึงวันที่ผู้รับจ้างส่งมอบงานหรือต้องหยุดทำงานเพราะผู้ว่าจ้างบอกเลิกสัญญาเป็นรายวัน วันละ 50 บาท (ห้าสิบบาทถ้วน) อีกส่วนหนึ่งต่างหากจากค่าปรับค่าเสียหายดังกล่าวไว้ข้างต้นด้วย

ค. สิ่งก่อสร้างและสัมภาระอุปกรณ์ในการก่อสร้างของผู้รับจ้างคงตกเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ว่าจ้างโดยไม่ต้องชำระราคาแก่ผู้รับจ้าง

ผู้ว่าจ้างทรงไว้ซึ่งสิทธิที่จะเรียกร้องให้ผู้รับจ้างชดเชยแต่ค่าปรับอย่างเดียวหรือค่าเสียหายและรับสัมภาระอุปกรณ์การก่อสร้างดังกล่าวในข้อ ข. ค. ด้วยหรือไม่ก็ได้ ทั้งนี้ให้ผู้ว่าจ้างมีอำนาจที่จะยึดและหักเงินค่าจ้างที่ค้างชำระไว้เพื่อเป็นค่าทดแทนดังกล่าวนี้ได้"

ต่อมาโจทก์ผู้รับจ้างผิดสัญญา จำเลยผู้ว่าจ้างจึงได้บอกเลิกสัญญา และจำเลยได้บังคับตามสัญญาที่โจทก์รับผิดเนื่องจากการที่โจทก์ผิดสัญญา

คดีมีประเด็นขึ้นสู่การพิจารณาของศาลฎีกา ตามสัญญาข้อที่ 5 ค. ที่โจทก์ผู้รับจ้างยินยอมรับผิดชอบต่อจำเลยผู้ว่าจ้าง โดยข้อสัญญาได้ระบุไว้ว่าสิ่งก่อสร้างและสัมภาระอุปกรณ์ในการก่อสร้างของผู้รับจ้าง คงตกเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ว่าจ้าง โดยผู้ว่าจ้างไม่ต้องชำระราคาแก่ผู้รับจ้าง ข้อสัญญาข้อนี้ศาลมีอำนาจที่จะพิจารณาลดให้ได้หรือไม่ หากจำเลยผู้ว่าจ้างได้เรียกเบี้ยปรับและค่าเสียหายอย่างอื่น ๆ แก่โจทก์ผู้รับจ้างไปแล้วบ้างบางส่วน ในประเด็นนี้ศาลฎีกาได้พิจารณาข้อความในสัญญาข้อ 5 ดังกล่าว และได้วินิจฉัยโดยมติของที่ประชุมใหญ่เห็นว่า "เป็นข้อตกลงที่มีลักษณะเป็นการที่โจทก์ผู้รับจ้างให้สัญญาว่าจะทำการชำระหนี้อย่างอื่นที่มีจำนวนเงินให้เป็นเบี้ยปรับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 382 แก่จำเลยผู้ว่าจ้าง และเบี้ยปรับนี้ถ้าสูงเกินส่วน ศาลก็มีอำนาจที่จะลดลงให้เหลือเป็นจำนวนที่พอสมควรได้ ตามนัยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 383... ซึ่งศาลฎีกาเห็นว่าการที่จำเลยจะริบเอาเป็นของจำเลยเสียทั้งหมดโดยไม่ต้องชำระราคา ไม่มีการชดเชยให้แก่โจทก์บ้าง เลยนั่นเป็นเบี้ยปรับที่ค่อนข้างสูงเกินส่วน ไม่เหมาะสมกับรูปคดี เพราะในการที่โจทก์ดำเนินการก่อสร้างตามสัญญานั้นนอกจากอุปกรณ์การก่อสร้างบางอย่างซึ่งตามฟ้องของจำเลยว่าได้ส่งมอบให้แก่โจทก์ไปใช้ในการก่อสร้างทั้งหมดเป็นราคา 8,846,619 บาท 43 สตางค์

แล้ววัสดุก่อสร้างหรือค่าใช้จ่ายอื่น ๆ โจทก์ก็เป็นผู้ออกเองทั้งสิ้น ทั้ง
 อุปกรณ์การก่อสร้างที่จำเลยส่งมอบให้โจทก์ไปนี้ ก็ยังมีอยู่ส่วนหนึ่งที่เหลือใช้
 คือที่โจทก์จะต้องคืนให้แก่จำเลย ตามจำนวนที่ปรากฏในเอกสารหมาย จ.63
 ถึง จ.80 มีค่าใช้หรือสูญหายไปทั้งหมด นอกจากนี้ โจทก์ยังจะต้องชดเชย
 เงินค่าปรับและค่าคุมงานรวมเป็นเงิน 1,037,300 บาท ให้แก่จำเลย อีก
 จำนวนหนึ่งด้วย เมื่อพิเคราะห์ถึงทางได้เสียของจำเลย ซึ่งเป็นผู้ว่าจ้าง
 ประกอบกับสภาพหรือผลงานของโจทก์ และพฤติการณ์ของโจทก์ ที่ปฏิบัติมา
 ในการดำเนินการก่อสร้าง ตามที่ปรากฏในท้องสำนวน เห็นสมควรลด
 เบี้ยปรับลงบ้าง โดยลดให้คิดเป็นจำนวนเงินเท่ากับค่าปรับ ค่าคุมงาน และ
 ค่าเครื่องอุปกรณ์การก่อสร้างเหลือใช้ ที่โจทก์จะต้องรับผิดชอบหรือคืนให้แก่
 จำเลยทั้งหมด เมื่อหักจำนวนที่ลดลงแล้ว ส่วนที่เหลือจึงเป็นเบี้ยปรับ
 ส่วนที่จำเลยรับ³⁴

จากคำพิพากษาศาลฎีกาฉบับนี้ จะเห็นได้ว่าในข้อสัญญาจ้างทำของ
 ระหว่างโจทก์และจำเลยนั้น มีการตกลงที่จะกำหนดเรื่องเบี้ยปรับไว้ถึง 2 กรณี
 ด้วยกัน คือ ในสัญญาข้อ 5 ก เป็นการให้เบี้ยปรับเป็นจำนวนเงิน โดยตกลงให้
 ปรับเป็นรายวัน ๆ ละ 500 บาท และในสัญญาข้อ 5 ค ยังตกลงกันว่าสิ่งก่อสร้าง
 และสัมภาระอุปกรณ์ในการก่อสร้างให้ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้ว่าจ้างโดยผู้ว่าจ้าง
 ไม่ต้องชำระราคาหากผู้รับจ้างผิดสัญญา ซึ่งจะเห็นได้ว่า ข้อตกลงในข้อนี้ ศาลฎีกาก็
 ถือว่าเป็นข้อตกลงล่วงหน้าในเรื่องค่าเสียหายด้วยเช่นกัน แต่เป็นการตกลงว่าจะ
 ชำระหนี้เป็นอย่างอื่นที่มีจำนวนเงินให้เป็นเบี้ยปรับ ซึ่งผลสุดท้ายศาลฎีกาได้
 พิจารณาถึงทางได้เสียของผู้ว่าจ้างประกอบกับสภาพหรือผลงานและพฤติการณ์ที่ผู้
 รับจ้างได้ปฏิบัติตลอดมาในการดำเนินการก่อสร้าง ศาลเห็นสมควรลดเบี้ยปรับลง
 ซึ่งศาลก็สั่งลดเบี้ยปรับในส่วนของการชำระหนี้เป็นอย่างอื่น โดยอาศัยบทบัญญัติ
 มาตรา 383

34 คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 458,459/2524 ระหว่าง

บริษัท.ส.นิมิตรก่อสร้าง จำกัด โจทก์

กรมไปรษณีย์โทรเลข

จำเลย

3.3.2 คุณพินิจของศาลในการกำหนดเบี้ยปรับ

ในการกำหนดเบี้ยปรับนั้น ศาลใช้หลักตามมาตรา 383 ในการใช้
 คุณพินิจ คือศาลจะพิเคราะห์ถึงทางได้เสียของเจ้าหน้าที่ทุกอย่างอันชอบด้วยกฎหมาย
 ไม้ใช่แต่เพียงทางได้เสียในเชิงทรัพย์สิน ในการพิจารณาว่าสมควรจะลดเบี้ยปรับ
 เพียงใดหรือไม่ ตามที่ได้อ้างไว้แล้วในหัวข้อ 3.3.1 ซึ่งได้มี
 คำพิพากษาฎีกาตัดสินไว้แล้ว เป็นจำนวนมาก เกี่ยวกับการลดเบี้ยปรับ
 ตัวอย่างเช่น

สัญญาระบุว่า ผู้ซื้อมีอำนาจรับผู้ขายร้อยละ 10 ของราคาของ หรือ
 จะซื้อของที่อื่นแล้วให้ผู้ขายรับผิดราคาและค่าใช้จ่ายก็ได้นั้น ย่อมอยู่ในอำนาจ
 ของผู้ซื้อที่จะ เลือกบังคับผู้ขายในทางหนึ่งทางใดก็ได้

การที่ผู้ซื้ออาจหาซื้อทรัพย์สินตามสัญญาซื้อขายจากที่อื่นได้ ในเมื่อผู้ขาย
 ผิดสัญญานั้น ศาลอาจนำมาเป็นข้อพิจารณา ลดเบี้ยปรับให้น้อยลงก็ได้³⁵

ทำสัญญาซื้อขายทรัพย์สินซึ่งผู้อื่นเป็นเจ้าของร่วมด้วย แล้วทำการโอนไม่
 ได้ เพราะเจ้าของอีกคนหนึ่งคัดค้านนั้น ไม่ทำให้ผู้ขายหลุดพ้นจากความรับผิดชอบ
 ผิดสัญญา

เบี้ยปรับตามสัญญา ซึ่งโจทก์จำเลยตกลงกันไว้ในสัญญาเป็นจำนวน
 40,000 บาทนั้น ปรากฏว่าสัญญาฉบับนี้ โจทก์ได้วางมัดจำไว้เพียง 14,000
 บาท แต่กำหนดค่าปรับไว้ถึง 40,000 บาท เมื่อได้พิจารณาข้อสัญญาประกอบ
 ด้วยเหตุผลทั่ว ๆ ไปที่ปรากฏในทางพิจารณาแล้ว เห็นว่าเป็นการสูงเกินควร จึง
 เห็นควรให้จำเลยใช้เพียง 20,000 บาท ตามประมวลกฎหมายแพ่งและ
 พณิชย์มาตรา 383³⁶

³⁵ คำพิพากษาฎีกาที่ 65/2489 ระหว่างกรมสรรพากร โจทก์

นายเอ.อาร์ ชาเลบาย จำเลย

³⁶ คำพิพากษาฎีกาที่ 813/2491 ระหว่าง นายผัน มงคล โจทก์

นายบัญญัติ ธีระกิจ จำเลย

เหตุที่ศาลวินิจฉัยเช่นนี้ คงเป็นเพราะศาลพิจารณาจากสัญญาซึ่งถ้า (ต่อ)

ผู้ขายส่งของไม้ตรงตามสัญญา ผู้ซื้อจึงคืนให้ผู้ขายใบแก้ไขใหม่ ดังนี้
ผู้ขายต้องถูกปรับตามสัญญา ไม้เรียกว่าผู้ขายยอมรับชำระหนี้โดยไม่สงวน- สิทธิ
เรียกเบี้ยปรับ

สัญญากำหนดเบี้ยปรับไว้สำหรับการไม่ชำระหนี้เลย ปรับร้อยละ 25
ของราคาของ ถ้าชำระหนี้ไม่ถูกต้องปรับเป็นร้อยละ 5 ต่อเดือนของราคาของที่
ส่งเข้า ซึ่งคำนวณแล้วเกินร้อยละ 25 ดังนี้ ศาลลดค่าปรับเพราะส่งล่าช้าให้เป็น
ปรับไม่เกินร้อยละ 25 ได้ 37

แม้จะระบุไว้ในสัญญาเช่าว่า เมื่อครบกำหนดสัญญาแล้วผู้เช่าไม่ออกไป
จะต้องเสียค่าเสียหายแก่ผู้ให้เช่าวันละ 200 บาทก็ดี เมื่อศาลเห็นว่าค่าเสียหาย
สูงเกินไป ก็มีอำนาจกำหนดค่าเสียหายให้แก่ผู้ให้เช่าตามควรแก่พฤติการณ์ได้ 38

จำเลยติดค้างค่าไม้พื้นโรงทก้อยู่แล้ว ได้ทำหนังสือรับสภาพหนี้ และ
ประนีประนอมยอมความยอมชำระหนี้ให้ ถ้าผิดนัดยอมมาที่ฟ้อง และจะยอมมาชำระ
เสียหายที่โรงทกจ่ายเป็นค่าจ้างทนายความไว้ 4,500 บาท เมื่อโรงทกฟ้องเรียก
ให้จำเลยชำระเงินตามสัญญา ศาลเห็นว่าหนี้สินรายนี้มีจำนวน 22,340 บาท
การกำหนดเบี้ยปรับค่าเสียหายสำหรับจ้างทนายความฟ้อง 4,500 บาท นับว่า
เป็นเบี้ยปรับที่สูงเกินส่วน แม้โรงทกจะได้จ่ายไปจริง 4,500 บาท ก็เป็นเรื่อง
ที่โรงทกตกลงว่าจ้างแพงเกินควรที่จะให้จำเลยรับผิดชอบ จึงเห็นสมควรลดเบี้ยปรับ
ค่าจ้างทนายความลงเหลือ 2,500 บาท³⁹

(ต่อ) โรงทกผิดสัญญาจะถูกริบมัดจำเพียง 14,000 บาท แต่ถ้าจำเลยผิดสัญญา
กำหนดค่าปรับไว้ถึง 40,000 บาท ซึ่งสูงกว่ากันมาก ศาลจึงได้ลดเบี้ยปรับ

37 คำพิพากษาฎีกาที่ 2009/2500 ระหว่าง บจก. ทิมมพร โรงทก

กระทรวงกลาโหมฯ กับพวก จำเลย

38 คำพิพากษาฎีกาที่ 1841/2506 ระหว่าง นางฉวี พิศาลบุตร โรงทก

นางเลียงคิน แซ่พั้ว กับพวก จำเลย

39 คำพิพากษาฎีกาที่ 748/2513 หสน. สมนึกพาณิชย์ โรงทก

นายไต้เม้ง แซ่เล็ก กับพวก จำเลย

เหตุที่ศาลวินิจฉัยเช่นนี้ ก็เพราะกรณีนี้ไม่ใช่เบี้ยปรับธรรมดา แต่เป็น
เบี้ยปรับเกี่ยวกับค่าทนายความ ซึ่งค่าทนายความนี้ ศาลมีอำนาจวินิจฉัยกำหนดให้
ฝ่ายที่แพ้คดีหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่ศาลเห็นสมควรชำระให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งโดยกำหนด (ต่อ)

สัญญาประนีประนอมยอมความระหว่างโจทก์จำเลยกำหนดไว้ว่า ถ้า จำเลยไม่ออกไปจากอาคารพิพาทต้องจ่ายค่าเสียหายให้โจทก์วันละ 100 บาท จนกว่าจะออกไป ค่าเสียหายนี้นับได้ว่าเป็นเบี้ยปรับอย่างหนึ่ง ซึ่งศาลมีอำนาจลดลงได้เมื่อเห็นสมควร⁴⁰

แม้ในสัญญาประกันผู้ต้องหาที่จำเลยทำไว้กับโจทก์ จะเขียนชื่อผู้ต้องหาที่ขอประกันว่า พ. พรหมแดง แต่เมื่อคู่สัญญาคือโจทก์ จำเลยเข้าใจว่าหมายถึง พ. คนที่ถูกจับมาซึ่งความจริงชื่อ พ. คงเพชร ดังนั้นการที่จำเลยส่งตัว พ. พรหมแดง ไปมอบให้โจทก์ยอมจะอ้างว่ามีได้ผิดสัญญาประกันหาได้ไม่

จำนวนเงินที่กำหนดไว้ในสัญญาประกัน ซึ่งผู้ประกันจะต้องชำระเมื่อมีการผิดสัญญา โดยส่งตัวผู้ขอประกันให้ตามกำหนดมีได้นั้น เป็นเบี้ยปรับที่ศาลมีอำนาจลดลงเป็นจำนวนพอสมควรได้ ดังที่บัญญัติไว้ใน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 383⁴¹

ลานายจ้างไปศึกษาต่างประเทศโดยรับเงินเดือนระหว่างลา มีสัญญาว่าถ้าไม่กลับมาทำงานตามเดิมจะคืนเงิน และปรับอีก 1 เท่าของเงินเดือนระหว่างลา ศาลลดเบี้ยปรับลงได้⁴²

คำว่า "เบี้ยปรับ" ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 383 หมายถึงค่าสินไหมทดแทนที่คู่สัญญาได้ตกลงกำหนดกันไว้ล่วงหน้า การที่โจทก์จำเลย

(ต่อ) อัตราค่าทนายความตามตาราง 6 ท้ายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ดังนั้นถ้าศาลเห็นว่าค่าทนายที่กำหนดไว้สูงเกินไป ศาลก็ยังมีอำนาจลดค่าให้ได้ แม้ว่าคู่ความฝ่ายหนึ่งจะได้ชำระค่าทนายความไว้แล้วก็ไม่เป็นการต้องห้ามตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 383 แต่อย่างใด

⁴⁰คำพิพากษาฎีกาที่ 647/2515 ระหว่าง นางแอร่ม พิบูลย์พานุวัฒน์ โจทก์
นางสาวสุวิเบรม มณีเสาวนพ จำเลย

⁴¹คำพิพากษาฎีกาที่ 43/2520 ระหว่าง พนักงานสอบสวนสถานีตำรวจภูธร
อำเภอสามพรานฯ โจทก์
นายบ่วน เกาดัง จำเลย

⁴²คำพิพากษาฎีกาที่ 1427/2522 ระหว่าง ธนาคารกสิกรไทยฯ โจทก์
นายขวัญชัย แพพานิช กับพวก จำเลย

ได้ทำความตกลงกันว่าในหนังสือสัญญาเข้าชื่อ ถึงวิธีการชดเชยค่าสินไหมทดแทน จึงถือได้ว่าเป็นข้อสัญญาที่มีลักษณะ เป็นการกำหนดเบี้ยปรับ เมื่อศาลเห็นว่าเบี้ยปรับ นั้นสูงเกินส่วน ก็ยอมมีอำนาจลดลงเป็นจำนวนพอสมควรได้⁴³

วันที่กำหนดจะไปจดทะเบียนโอนบ้านกัน ณ ที่ว่าการอำเภอเมืองอุดรธานี ตรงกับวันอาทิตย์ โจทก์จำเลยจะถือเอาข้อกำหนดดังกล่าวมาเป็นข้ออ้างว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นผู้ผิดนัดหาได้ไม่ เหตุนี้โจทก์มีหนังสือแจ้งวันกำหนดตามสมควรให้จำเลยไปจัดการโอนโดยส่งทางไปรษณีย์ลงทะเบียนตอบรับ ซึ่งเป็นสิทธิอันชอบธรรมของโจทก์จะกระทำได้ จำเลยรับและทราบค่าบอกกล่าวนั้นแล้ว หากแต่เพิกเฉยไม่ยอมปฏิบัติตาม จึงถือได้ว่าจำเลยเป็นฝ่ายที่ผิดสัญญา แต่ศาลลดเบี้ยปรับลงได้⁴⁴

โจทก์ฟ้องว่า โจทก์ได้รับอนุญาตให้ทำไม้ในป่ากะเลต อำเภอเมืองจังหวัดระยอง เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2499 จำเลยที่ 1 ได้ทำสัญญารับจ้างเหมามาทำไม้ก่อนซึ่งในป่าตามใบอนุญาตมาส่งให้โจทก์ที่โรงงานแปรรูปไม้ของโจทก์ เพื่อเป็นประกันในการรับทำไม้นี้ จำเลยจะส่งไม้ก่อนซึ่งอัตราลูกบาศก์เมตรละ 180 บาท ให้โจทก์ในเดือนมกราคม 2500 คิดเป็นเงิน 40,000 บาท ในเดือนกุมภาพันธ์ 2500 คิดเป็นเงิน 40,000 บาท รวม 80,000 บาท และจำเลยที่ 1 จะทำไม้ก่อนซึ่งมาส่งให้โจทก์เป็นรายเดือน นับแต่เดือนมีนาคม 2500 ถึงเดือนพฤษภาคม 2500 ไม่น่ากว่าเดือนละ 200 ลูกบาศก์เมตร ราคาลูกบาศก์เมตรละ 180 บาท เมื่อจำเลยที่ 1 ส่งไม้ถึงโรงงานแปรรูปไม้ของโจทก์ ๆ จะต้องชำระค่าไม้ทันที ในการทำไม้นี้ จำเลยที่ 1 รับเป็นผู้ออกเงินค่าภาคหลวง ค่าการติดต่อตลอดจนค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ทั้งสิ้น และยอมเสียค่าใช้จ่ายที่โจทก์ไปดูแลการทำไม้เป็นรายเดือน ๆ ละ 4,000 บาท มีกำหนดเวลา 1 ปี นับแต่เดือนธันวาคม 2499 หากจำเลยที่ 1 ผิดสัญญาส่งไม้ ยอมมาชดเชยรับให้โจทก์วันละ 500 บาท จนกว่าจะจัดการส่งไม้ให้ครบตามสัญญา จำเลยที่ 2 เป็นผู้ค้ำประกันจำเลยที่ 1 โดยยอมมาชดเชยรับ ค่าเสียหายทั้งสิ้นแทน ดังสำเนาหนังสือสัญญารับจ้างเหมา และสัญญาค้ำประกันท้ายฟ้อง

⁴³คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 622/2523 ระหว่าง บจก.คอมเมอริเชียนทรัสต์ โจทก์
นางสาวอมรินทร์ย์ สุพรรณอ่อง กับพวก จำเลย

⁴⁴คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3095/2523 ระหว่าง นายประยูร ลากเกิน โจทก์
นายประสิทธิ์ ยัญนะไทย จำเลย

ตั้งแต่ทำสัญญาแล้ว จ้าเลขที่ 1 ไม้ได้ส่งไม้ท่อนซุงให้โจทก์เลย จ้าเลขที่ 1 จึงผิดสัญญา โจทก์ได้บอกเลิกสัญญาทำไม้รายนี้แก่จ้าเลขที่ 1 ที่ 2 แล้ว จ้าเลขที่ 1 ต้องเสียเงินค่าปรับฐานผิดสัญญาให้โจทก์ เป็นรายวัน ๆ ละ 500 บาท นับแต่วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2500 ถึงวันที่ 20 เมษายน 2500 วันเลิกสัญญาเป็นเวลา 79 วัน เป็นเงิน 39,500 บาท และจ้าเลขที่ 1 ค้างค่าใช้จ่ายงานการที่โจทก์ไปตรวจการทำไม้ตั้งแต่วันที่ 16 มีนาคม 2500 ถึงวันสิ้นเดือน เมษายน 2500 เป็นเงินอีก 6,000 บาท รวมเป็นเงิน 45,500 บาท จ้าเลขที่ 2 ต้องใช้เงินรายนี้ให้โจทก์ตามสัญญาค่าประกัน โจทก์ได้ทวงจ้าเลขที่ 2 แล้ว ไม้เข้าให้ ขอให้ศาลบังคับจ้าเลขที่ 2 ใช้เงิน 45,500 บาท และเสียดอกเบี้ยเงินรายนี้ ร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี นับแต่วันฟ้องจนกว่าจะใช้เงินเสร็จ

ส่วนเรื่องค่าเสียหายศาลฎีกาเห็นว่า ตามสัญญาหมาย จ ข้อ 10 กำหนดไว้ว่าถ้าจ้าเลขที่ 1 ไม้ทำไม้ท่อนซุงส่งโจทก์ให้ทันตามกำหนดเวลาในสัญญา ผู้รับจ้างเหมาขอมให้โจทก์ปรับวันละ 500 บาท เห็นได้ชัดว่าเป็นเบี้ยปรับ และฟ้องโจทก์ก็ขอมมาเช่นนั้น จึงไม่มีข้อโต้เถียงและน่าสืบกันค่าเสียหาย ข้อกำหนดเบี้ยปรับตามสัญญานี้ย่อมอยู่ในอำนาจศาลที่จะพิจารณาให้ตามสัญญาหรือตามที่เห็นสมควรได้ ในชั้นอุทธรณ์จ้าเลขที่ 1 โต้เถียงมาและปรากฏว่า จ้าเลขที่ 1 ได้ตัดไม้ตามใบอนุญาตของโจทก์ไว้เรียบร้อยแล้ว จ้าเลขที่ 1 เลิกทำไม้ไป ไม้จำนวนนี้ย่อมตกเป็นของโจทก์ตามใบอนุญาต นอกจากนั้น จ้าเลขที่ 1 ยังให้เงินโจทก์เป็นค่าใช้จ่ายการตรวจดูแลทำไม้ไปแล้ว 14,000 บาท ทั้งโจทก์ก็ไม่ได้แสดงให้เห็นว่าต้องเสียหายอย่างไร เพราะโรงเลื่อยโจทก์ก็ปิดไม่ทำการเลื่อยไม้มาก่อนหลายเดือนและยังคงปิดตลอดมา พฤติการณ์เช่นนี้สมควรจะลดเบี้ยปรับตามสัญญาได้ เพราะโจทก์ได้รับผลประโยชน์มากอยู่แล้ว ศาลฎีกาเห็นสมควรลดเบี้ยปรับให้จ้าเลขที่ 1 เสียให้โจทก์วันละ 200 บาท ในจำนวน 79 วัน เป็นเงิน 15,800 บาท รวมกับเงินค่าใช้จ่ายงานการตรวจดูแลการทำไม้ที่จ้าเลขที่ 1 ค้างชำระโจทก์อยู่ 1,200 บาท ซึ่งยุติไปแล้วตามคำพิพากษาศาลชั้นต้น เป็นเงินที่จ้าเลขที่ 1 จะต้องใช้โจทก์รวม 17,000 บาท แม้จ้าเลขที่ 1 จะมิได้ฎีกาจ้าเลขที่ 2 ผู้เดียวฎีกาก็เป็นหนึ่งร่วมกันจะแบ่งแยกมิได้ จ้าเลขที่ 1 ย่อมได้รับผล

เป็นคุณด้วย⁴⁵

จากคำพิพากษาศาลฎีกาที่ศาลได้พิจารณาถึงความเสียหายของโจทก์ และ คำนึงผลประโยชน์ที่โจทก์ได้รับไปแล้วประกอบด้วยการกำหนดเบี้ยปรับ ใน เมื่อโจทก์ได้รับผลประโยชน์ไปมากแล้ว พฤติการณ์สมควรที่จะลดเบี้ยปรับลง

กรณีที่มีการชำระหนี้ไปบ้างแล้วนี้ ศาสตราจารย์ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช มีความเห็นว่าควรจะมีการลดเบี้ยปรับ เช่น ก.จ้าง ข.สร้างบ้าน ข.ตกลงว่าถ้าผิดสัญญาให้ปรับ 100,000 บาท ถ้า ข ได้ทำการสร้างบ้านเสร็จ แล้ว หากแต่บกพร่องผิดสัญญาไปเล็กน้อย จะต้องถูกปรับถึง 100,000 บาทดูไม่ สมควร ถ้า ข.ไม่ทำการปลูกสร้างเสียเลย จะปรับ 100,000 บาทก็ควรอยู่⁴⁶

ในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าในการร่างสัญญาก้าวหน้าและพัฒนามากกว่า ก่อยค่างที่บัญญัติในกฎหมาย การค้าการทำธุรกิจในปัจจุบันมีข้อตกลงรายละเอียดไว้มากประ เภทด้วยกันประกอบกับภาวะ เศรษฐกิจยังผลให้มีการผิดสัญญากันน้อย เรื่อย ๆ ทำให้มีการเสนอคดีขึ้นสู่ศาลโดยอาศัยข้อสัญญา เพื่อบังคับให้ฝ่ายลูกหนี้ ปฏิบัติตามที่ได้ตกลงกันไว้ในสัญญา ปัญหาการบังคับในเรื่องเรียกค่าเสียหายจึง เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ศาลเองก็จะพยายามที่จะวิวัฒนาการการตัดสิน โดย พุ่งเล็งถึงเจตนาของคู่สัญญาเป็นสำคัญ ยิ่งกว่าก่อยค่างที่ปรากฏในสัญญา ดังจะ เห็นได้ว่าศาลาให้ลักษณะและความหมายของเบี้ยปรับไว้กว้าง ทั้งนี้เพื่อจะได้ตีนา หลักกฎหมายเกี่ยวกับการกำหนดเบี้ยปรับมาใช้

ตัวอย่าง เช่น สัญญาเช่าซื้อซึ่งมีลักษณะเป็นสัญญาผสมระหว่างสัญญาเช่า และสัญญาซื้อขาย ซึ่งกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่เช่าซื้อจะตกเป็นของผู้เช่าซื้อเมื่อผู้เช่า ได้ใช้เงินครบถ้วนตามกำหนดเวลาที่ระบุไว้ในสัญญาแล้ว เงินที่ผู้เช่าซื้อให้แก่ผู้ให้ เช่าซื้อเป็นคราว ๆ นั้น มิได้ถือเป็นเพียงค่าเช่าเท่านั้น โดยปกติผู้ให้เช่าซื้อมัก จะกำหนดไว้เป็นจำนวนสูง เพราะนอกจากค่าเช่าแล้ว ยังรวมราคาทรัพย์สินที่จะ

45 คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1197/2504 ระหว่าง นายกี หนะทัยธรรม โจทก์
นายพล สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ที่ 1 จำเลย
นายสัญญา ช่างสุวนิช ที่ 2 จำเลย

46 เสนีย์ ปราโมช ,ม.ร.ว., ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย นิติกรรมและหนี้, หน้า 543

ต้องชำระให้แก่ผู้ให้เช่าซื้อตามคำมั่นที่จะขายทรัพย์สินที่ให้เช่าซื้อนั้นด้วยและอันสัญญา
 เช่าซื้อมักระบุให้ผู้ให้เช่าซื้อรับเงินที่ค้างชำระ เนื่องจากการเลิกสัญญา ซึ่งศาล
 ฎีกาได้เคยตัดสินไว้ เกี่ยวกับข้อสัญญานี้ ดังนี้

สัญญาเช่าซื้อที่ระบุให้ผู้ให้เช่าซื้อได้รับเงินค่าเช่าซื้อที่ค้างและค่า
 เสียหายเนื่องจากการเลิกสัญญาเป็นการกำหนดความรับผิดชอบเนื่องจากการไม่ชำระหนี้
 ไว้ล่วงหน้า มีลักษณะเป็นเบี้ยปรับ ซึ่งศาลอาจลดลงได้⁴⁷

เกี่ยวกับคำพิพากษานี้ ศาลอาจารย์บัญญัติ สุชีวะ ได้บันทึกหมาย
 เหตุไว้ท้ายคำพิพากษานี้หนังสือคำพิพากษานี้ของเนติบัณฑิตยสภา ดังนี้

"แต่เดิมมาได้มีคำพิพากษานี้ที่ 691/2501 และ 545/2509 วินิจฉัย
 เกี่ยวกับสัญญาเช่าซื้อว่า เมื่อผู้ให้เช่าซื้อผิดนัดมาใช้เงินสองคราวติด ๆ กัน และ
 เมื่อผู้ให้เช่าซื้อบอกเลิกสัญญาแล้ว นอกจากจะเรียกทรัพย์สินที่ให้เช่าซื้อคืนแล้ว ยังมี
 สิทธิเรียกค่าเช่าซื้อที่ค้างชำระอยู่ก่อนมีการเลิกสัญญาได้อีกด้วย

คำพิพากษานี้ฉบับนี้ได้วินิจฉัยโดยที่ประชุมใหญ่กลับหลักในคำพิพากษา
 ฎีกาเดิมทั้งสองนั้นเสียสิ้น โดยได้แปลความมาตรา 574 ว่า เมื่อมีการผิดนัดผิด
 สัญญาจนมีการบอกเลิกสัญญาเช่าซื้อแล้ว ผู้ให้เช่าซื้อที่มีสิทธิเพียงสองประการ คือ
 รับค่าเช่าซื้อที่ส่งไว้แล้ว กับเรียกร้องทรัพย์สินที่ให้เช่าซื้อคืนเท่านั้นจะเรียกค่าเช่าซื้อที่
 ค้างอีกด้วยไม่ได้ แต่ก็ยังมีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนอันเกิดจากการผิดสัญญาและ
 จากการที่ทรัพย์สินที่ให้เช่าซื้อเสียหายได้ตามหลักทั่วไป สำหรับค่าเช่าซื้อที่ค้างนั้น แม้
 จะทำสัญญากันไว้ว่าให้เรียกร้องได้ก็ยังคงถือว่าเป็นการกำหนดค่าสินไหมทดแทนไว้
 ล่วงหน้าอันมีลักษณะเป็นเบี้ยปรับอยู่นั่นเอง ศาลจึงอาจลดลงได้ตามควรแก่ค่า
 สินไหมทดแทน

มีข้อนำคดีอยู่เหมือนกันว่าเนื่องจากสัญญาเช่าซื้อเป็นสัญญาผสมระหว่าง
 สัญญาเช่าและซื้อขาย ฉะนั้นตราว่าผู้ให้เช่าซื้อยังครอบครองใช้หรือรับประโยชน์
 จากทรัพย์สินนั้นอยู่ ก็ย่อมจะต้องให้ค่าเช่าและฉะนั้นเมื่อตนค้างค่าเช่าอยู่ ผู้ให้เช่า
 ก็น่าจะเรียกร้องค่าเช่าที่ค้างอยู่ก่อนมีการเลิกสัญญานั้นได้ แต่ความจริงเงินที่ผู้
 เช่าซื้อให้แก่ผู้ให้เช่าซื้อนั้น มิได้ถือเป็นเพียงค่าเช่าเท่านั้น ยังถือเป็น

47 คำพิพากษานี้ที่ 1195/2511 ระหว่างบ.ร.ส.พ ยานยนต์ จก.โจทก์
 นายสุผลิต อ่าพันธ์ กับพวก จำเลย

ราคาทรัพย์สินที่จะต้องชำระให้แก่เจ้าของทรัพย์สินตามคำมั่นที่จะขายทรัพย์สินที่ให้แก่เข้าซื้อ นั้นด้วย ฉะนั้นหากมีการเลิกสัญญาเข้าซื้อ ก็เท่ากับไม่มีคำมั่นว่าจะขายต่อไปแล้ว ตามหลักเรื่องซื้อขาย เมื่อไม่ขายทรัพย์สินให้แก่ก็จะเรียกราคาทรัพย์สินไม่ได้ และถ้ายอม ให้ผู้ให้เข้าซื้อเรียกค่าเข้าซื้อที่ค้างได้ และเรียกทรัพย์สินที่ให้แก่เข้าซื้อคืนได้ด้วยแล้ว ก็เกิดความไม่เป็นธรรม เช่นพอผู้เข้าซื้อส่งเงินงวดแรกแล้วผิดนัดตลอดไป แทนที่ ผู้ให้เข้าซื้อจะรีบบอกเลิกสัญญาและเรียกทรัพย์สินคืน ผู้ให้เข้าซื้อกลับปล่อยให้ผู้ ให้เข้าซื้อค้างชำระค่าเข้าซื้อจนถึงงวดสุดท้ายแล้วจึงบอกเลิกสัญญา ผู้ให้เข้าก็เลย ได้ทั้งเงินและราคาทั้งสิ้นของทรัพย์สินนั้น และได้ตัวทรัพย์สินกลับมาด้วยเป็นสองต่อ ทั้ง ถ้าตัวทรัพย์สินเสียหายไปนอกเหนือจากการใช้ทรัพย์สินโดยปกติธรรมดา ก็ยังเรียกค่า เสียหายได้อีกด้วย

ฉะนั้นการที่ศาลฎีกาประชุมหาญวางหลักเสียใหม่นี้ นอกจากจะเป็นการ แปลมาตรา 574 แล้ว ยังให้ความเป็นธรรมแก่คู่สัญญาทุกฝ่ายด้วย"

ข้อตกลงในสัญญาเข้าซื้อที่ว่า ยอมให้ผู้ให้เข้าซื้อรับเงินที่ค้างชำระ ก็ เท่ากับกำหนดเงินเบี้ยปรับหรือค่าเสียหายไว้ล่วงหน้า หากเบี้ยปรับที่รับนั้นสูงเกิน ส่วน ก็ชอบที่จะลดลงเป็นจำนวนพอสมควรแก่ความเป็นธรรมได้⁴⁸

เกี่ยวกับคำพิพากษาศาลฎีกาฉบับนี้ ม.ร.ว. อตุลภักดิ์ กิตติยากร ได้บันทึก หมายเหตุไว้ท้ายคำพิพากษาศาลฎีกาในหนังสือคำพิพากษาศาลฎีกาของเนติบัณฑิตยสภา ดังนี้

"สัญญาเข้าซื้อ มีลักษณะใกล้เคียงกับสัญญาซื้อขายโดยผ่อนชำระราคาเป็น งวด ๆ มาก โดยสัญญาเข้าซื้อเป็นสัญญาเช่าทรัพย์สินร่วมกับคำมั่นว่าจะ ขายทรัพย์สินหรือจะให้ทรัพย์สินนั้นตกเป็นสิทธิแก่ผู้เข้าซื้อด้วย ที่ต่างกันก็คือ สัญญาเข้า ซื้อนั้น กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่เข้ายังคงเป็นของผู้ให้เข้าซื้อ จนกว่าผู้เข้าซื้อจะ ชำระราคาเสร็จ ส่วนสัญญาซื้อขายโดยผ่อนชำระราคาเป็นงวด ๆ นั้น ตาม หลักกฎหมายกรรมสิทธิ์ได้เปลี่ยนมือไปยังผู้ซื้อตั้งแต่ขณะ เมื่อได้ทำสัญญาซื้อขายกันแล้ว

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ได้บัญญัติกฎหมายลักษณะเข้าซื้อไว้ เพียง 3 มาตราเท่านั้น คือมาตรา 572 บัญญัติถึงบทนิยาม และกำหนดแบบใน การทำสัญญาเข้าซื้อว่า ถ้าไม่ทำเป็นหนังสือ ท่านว่าเป็นโมฆะ ฯลฯ มาตรา 573

48 คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 511/2512 ระหว่าง บจก.เองอันการพิมพ์ ราชภัฏ

บัญญัติถึง เรื่อง ผู้เช่าซื้อบอกเลิกสัญญาเช่าซื้อว่าจะบอกเลิกสัญญาเสียในเวลาใด เวลาหนึ่งก็ได้ ด้วยส่งมอบทรัพย์สินคืนให้แก่เจ้าของ โดยเสียค่าใช้จ่ายของตนเอง มาตรา 574 บัญญัติถึง เรื่อง เจ้าของทรัพย์บอกเลิกสัญญาเช่าซื้อว่าจะเลิกได้ ต่อเมื่อผู้เช่าซื้อผิดนัดไม่ชำระเงิน 2 คราวติด ๆ กัน หรือกระทำความผิดสัญญาในข้อที่เป็น ส่วนสำคัญ

การที่ผู้เช่าซื้อผิดนัดไม่ชำระเงิน 2 คราวติด ๆ กัน ซึ่งทำให้เจ้าของของทรัพย์สินหรือผู้ให้เช่าซื้อมีสิทธิเลิกสัญญา เมื่อผู้ให้เช่าซื้อได้ใช้สิทธิเลิกสัญญาแล้ว บรรดาเงินที่ผู้เช่าซื้อส่งชำระแล้ว ผู้ให้เช่าซื้อที่ย่อมมีสิทธิรับเอาได้ และยังชอบที่จะกลับเข้าครอบครองทรัพย์สินนั้นได้อีกด้วยนั้น แต่เดิมมาได้เคยมีคำพิพากษาฎีกาวินิจฉัยว่า เมื่อผู้เช่าซื้อผิดนัดไม่ชำระเงิน 2 คราวติด ๆ กัน และเมื่อผู้ให้เช่าซื้อบอกเลิกสัญญาแล้วนอกจากจะเรียกทรัพย์ที่ให้เช่าคืนแล้ว ยังมีสิทธิเรียกค่าเช่าที่ค้างชำระอยู่ก่อนมีการเลิกสัญญาได้อีกด้วย (คำพิพากษาฎีกาที่ 691/2501, 545/2509)

ปัจจุบันได้มีคำพิพากษาฎีกาที่ 1195/2511 วินิจฉัยโดยที่ประชุมใหญ่ กลับหลักในคำพิพากษาฎีกาเดิมดังกล่าว และวินิจฉัยเป็นบรรทัดฐานใหม่ว่า เมื่อมีการผิดสัญญาเช่าซื้อโดยผิดนัดไม่ชำระค่าเช่าซื้อ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 574 ผู้ให้เช่าซื้อมีสิทธิเพียงเข้าครอบครองทรัพย์สินที่เช่าซื้อและรับเงินค่าเช่าซื้อที่ส่งแล้วเท่านั้น ไม่มีสิทธิเรียกค่าเช่าซื้อที่ค้างชำระอีก แต่ผู้ให้เช่าซื้อที่มีสิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนอันเกิดจากการผิดสัญญา และจากการที่ทรัพย์ที่เช่าซื้อเสียหายได้ตามหลักกฎหมายทั่วไป

สำหรับค่าเช่าซื้อที่ค้างชำระและค่าเสียหายเนื่องจากการเลิกสัญญานั้น แม้จะหาสัญญากันว่าผู้ให้เช่าซื้อเรียกร้องได้ ก็ยังถือว่าเป็นการกำหนดค่าสินไหมทดแทนไว้ล่วงหน้า อันมีลักษณะเป็นเบี้ยปรับ ซึ่งศาลอาจลดเป็นจำนวนพอสมควรได้ ตามคำพิพากษาฎีกาฉบับนี้ จึงได้วินิจฉัยว่าในแนวเดียวกัน ซึ่งเป็นการทำให้ความเป็นธรรมแก่คู่สัญญาทุกฝ่าย เพราะโดยปกติในการเช่าซื้อนั้น ผู้ให้เช่าซื้อได้บังคับให้ผู้เช่าซื้อต้องยอมตกลงเสียค่าเช่าหรือเงินผ่อนชำระราคาทรัพย์สินสูงกว่าค่าเช่าธรรมดา และยังได้เพิ่มดอกเบี้ยในอัตราสูงไปในตัวด้วย นอกจากนี้ถ้ายอมให้ผู้ให้เช่าซื้อเรียกร้องเอาได้ถึงสองต่อ เป็นการทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ผู้เช่าซื้อเป็นอย่างมาก ฉะนั้นที่มาตรา 574 บัญญัติให้ผู้เช่าซื้อรับเงินที่ได้มาแล้วแต่ก่อน กับเรียกเอาทรัพย์สินคืนได้ แต่ไม่ได้บัญญัติให้เรียกเงินที่ยังไม่ได้มาและ

ยังค้างชำระอยู่ ซึ่งก็ต้องตีความว่าเงินที่ค้างชำระซึ่งยังไม่ได้มา ผู้ที่เข้าชื้อย่อมจะเรียกร้องให้ผู้เข้าชื้อชำระอีกไม่ได้ แต่ผู้เข้าชื้อก็ยังมีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนเพราะการไม่ชำระหนี้ของผู้เข้าชื้อ จนเป็นเหตุให้มีการเลิกสัญญาอันได้แก่ค่าที่ผู้เข้าชื้อได้ใช้ทรัพย์สินของผู้ที่เข้าชื้อมาตลอดระยะเวลาที่ผู้เข้าชื้อยังคงครอบครองทรัพย์สินนั้นอยู่ และถ้าหากทรัพย์สินที่ได้อัดคืนมาเกิดเสียหายอย่างใด ผู้ที่เข้าชื้อก็มีสิทธิเรียกร้องให้ผู้เข้าชื้อต้องรับผิดชอบนอกเหนือไปจากความเสียหายอันเกิดจากการใช้ทรัพย์สินโดยชอบได้อีกด้วย ซึ่งก็เป็นธรรมแก่คู่สัญญาทั้งสองฝ่ายแล้ว

จากคำพิพากษาศาลฎีกาดังกล่าวเบื้องต้น จะเห็นได้ว่า ศาลได้ตัดสินว่าข้อตกลงในสัญญาเข้าชื้อที่ยอมให้ผู้เข้าชื้อรับเงินที่ค้างชำระ ก็เท่ากับกำหนดความรับผิดชอบเนื่องจากการไม่ชำระหนี้ไว้ล่วงหน้า มีลักษณะเป็นเบี้ยปรับ ซึ่งศาลก็สามารถใช้หลักกฎหมายเรื่องการกำหนดเบี้ยปรับซึ่งอำนาจศาลที่จะลดเบี้ยปรับที่สูงเกินส่วนได้ โดยพิจารณาถึงทางได้เสียของเจ้าหนี้ทุกอย่างอันชอบด้วยกฎหมาย ทั้งนี้คงเป็นเพราะว่าเงินที่ผู้เข้าชื้อชำระให้แก่ผู้เข้าชื้อนั้น มิได้ถือเป็นเพียงค่าเช่าเท่านั้น ยังถือเป็นราคาทรัพย์สินที่จะต้องชำระให้แก่ผู้เข้าชื้อตามค้ำประกันที่ขายทรัพย์สินทำให้เข้าชื้อนั้นด้วย นอกจากนี้ยังอาจจะรวมดอกเบี้ยในอัตราสูงไว้ด้วย เมื่อมีการเลิกสัญญา กายยอมให้ผู้เข้าชื้อ เรียกค่าเช่าชื้อที่ค้างซึ่งรวมราคาทรัพย์สินและดอกเบี้ยไว้ด้วย และยังได้ทรัพย์สินกลับคืนไปด้วย ก็จะทำให้ผู้เข้าชื้อได้ทั้งราคาทรัพย์สินและตัวทรัพย์สินคืน เพื่อความเป็นธรรมแก่คู่สัญญาทุกฝ่าย ศาลจึงได้ใช้หลักมาตรา 383 ลดเบี้ยปรับดังกล่าว ซึ่งศาสตราจารย์บัญญัติ สุชีวะ และ ม.ร.ว. อคฺลภิต์ กิตติยากร ก็ได้ให้ความเห็นไว้ในงานองเดียวกัน สำหรับการเรียกเบี้ยปรับในสัญญาเข้าชื้อนี้ มีคดีของศาลอังกฤษ Campbell Discount Co., Ltd. v. Bridge (1962) A.C. 600; (1962) All E.R. 385 ใจความมีอยู่ว่า ผู้ขอถอนสัญญาเข้าชื้อรถยนต์ที่ใช้แล้วจากเจ้าเลย ราคาเช่าชื้อทั้งหมด 482 ปอนด์ ซึ่งจะต้องชำระครั้งแรก 105 ปอนด์ และผ่อนชำระที่เหลือเป็นงวด เป็นรายเดือนรวม 36 เดือน ผู้ขอถอนได้ชำระเงินครั้งแรกและได้ส่งเงินงวดแรกแล้ว หลังจากนั้นได้เขียนจดหมายไปยังเจ้าเลยว่าเขาไม่สามารถที่จะจ่ายเงินได้อีก เขาจึงได้นำรถไปคืนผู้ขาย ในสัญญาเข้าชื้อข้อ 9 กำหนดว่า ถ้าผู้เข้าชื้อทำให้สัญญาลิ้นสุดลงไม่ว่าด้วยเหตุผลใดก็ตาม ก่อนที่รถยนต์จะกลายเป็นทรัพย์สินของผู้เข้าชื้อ ผู้เข้าชื้อจะต้องจ่ายต่อเจ้าของรถโดยวิธีการตกลงค่าเสียหายสำหรับการเสื่อมราคาของรถ โดยจะต้องจ่ายจำนวน 2/3 ของจำนวนค่าเช่าชื้อที่ยังไม่ชำระ เจ้าเลยฟ้องตามข้อตกลงนี้ให้ชำระ 206 ปอนด์

The County Court ตัดสินว่าข้อตกลงนี้กำหนดเบี้ยปรับจึงยกฟ้อง ศาลอุทธรณ์กลับ ตัดคดีนี้ โดยถือว่าเป็นการตีความข้อเท็จจริง ผู้เช่าไม่ได้ทำผิดสัญญา แต่เขาทำตามสิทธิที่จะเลิกสัญญา เมื่อไม่มีการผิดสัญญา ปัญหาเรื่องเบี้ยปรับจึงไม่เกิดขึ้น และผู้เช่าจะต้องจ่ายจำนวนที่ตกลงกันไว้ในวันเหตุที่มีการสิ้นสุดของสัญญา The House of Lords โดยเสียงส่วนมาก 4 ต่อ 1 เห็นด้วยกับคำตัดสินของ the County Court โดยถือว่าผู้เช่าทำผิดสัญญา โดยจะพิจารณาว่าข้อกำหนดนั้นที่จริงแล้วเป็นการคาดหมายค่าเสียหายไว้ล่วงหน้า หรือเป็นการกำหนดเบี้ยปรับ และถือว่าสิ่งที่กำหนดนั้นเป็นเบี้ยปรับ

Lord Marton กล่าวว่า เป็นไปไม่ได้ที่จะถือว่าจำนวนที่กำหนดในข้อ 9 เป็นการคาดหมายค่าเสียหายซึ่งจำเลยจะได้รับอย่างแท้จริง รถนี้ก็เป็นรถยนต์ที่ชำรุดแล้ว และผู้อุทธรณ์มาเช่าซื้อต่อไป การคิดค่าเสื่อมราคานั้นควรจะคิดถ้ารถอยู่กับผู้เช่ามากกว่านี้ แต่รถนั้นอยู่ในความครอบครองของผู้เช่าในระยะเวลานั้น⁴⁹

จากคดีของศาลอังกฤษนี้จะเห็นได้ว่า ศาลอังกฤษถือว่า ข้อกำหนดที่ว่าผู้เช่าซื้อผิดสัญญา ผู้เช่าซื้อจะต้องจ่ายเงินค่าเช่าซื้อที่ยังไม่ชำระถือว่าเป็นการกำหนดเบี้ยปรับ เช่นเดียวกับคำพิพากษาฎีกาของไทยดังกล่าวแล้ว

ในบางกรณี ในสัญญากู้ยืมเงิน คู่สัญญาได้กำหนดเบี้ยปรับไว้โดยให้คิดเป็นจำนวนร้อยละต่อปี ซึ่งอาจจะดูเหมือนว่าเป็นการหลีกเลี่ยงการเรียกดอกเบี้ยอัตรา แต่เมื่อศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นเบี้ยปรับ ศาลก็สามารถนำหลักเกณฑ์ตามมาตรา 383 มาลดเบี้ยปรับที่สูงเกินส่วนลงได้ เช่น

จำเลยที่ 1 เป็นห้างหุ้นส่วนจำกัด จำเลยที่ 2 เป็นหุ้นส่วนผู้จัดการ จำเลยที่ 1 กู้เงินธนาคารโจทก์เพื่อส่งเสริมอุตสาหกรรม โจทก์เก็บค่าวิเคราะห์โครงการให้กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ดอกเบี้ยร้อยละ 9 ต่อปี ถ้าชำระหนี้ไม่ตรงเวลายอมให้เบี้ยปรับร้อยละ 6 ต่อปี จำเลยที่ 2, จำเลยที่ 3 ต่างจำนองที่ดินคนละแปลง จำเลยทั้งสามหาหนังสือรับสภาพหนี้ขอผ่อนชำระโดยโจทก์อนุมัติ

⁴⁹G.C Cheshire and C.H.S. Fifoot, The Law of Contract, 6th ed. (London : Butterworths), P 531

ศาลฎีกาวินิจฉัยข้อกฎหมายว่า ตามสัญญาข้อ 5 ว่า ถ้าผู้ผู้ผิดนัดไม่ชำระต้นเงินและดอกเบี้ยตามงวด ยอมเสียเบี้ยปรับไม่เกินร้อยละ 6 ต่อปี ในต้นเงินและดอกเบี้ยที่ค้าง เห็นได้ว่าเบี้ยปรับดังกล่าวจะต้องเสียต่อเมื่อจำเลยผิดนัดไม่ใช้เงินที่กู้และดอกเบี้ยให้ตรงตามเวลาในสัญญาอันทำให้โจทก์เสียหาย จึงเป็นค่าเสียหายที่กำหนดไว้ล่วงหน้ามีผลบังคับได้ กรณีไม่ใช้เรื่องโจทก์เรียกดอกเบี้ยเพิ่มเพื่อหลีกเลี่ยงประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยลงวันที่ 31 มีนาคม 2509 ออกตามความในมาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ข้อ 4 (จ) ตั้งความเห็นของศาลอุทธรณ์ แต่ศาลฎีกาเห็นว่าเบี้ยปรับที่โจทก์เรียกร้องมาร้อยละ 6 ต่อปีในต้นเงินและดอกเบี้ยที่ค้างนั้นสูงเกินไป สมควรลดเหลือร้อยละ 3 ต่อปีของต้นเงิน⁵⁰

เรื่องความสุจริตใจของลูกหนี้ ความจงใจของลูกหนี้ที่กระทำผิดสัญญา

50 คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 8/2522 ระหว่าง ธนาคารกรุงไทย จำกัด โจทก์

ห้างหุ้นส่วนจำกัด ต.พัฒนา กับพวก จำเลย

เกี่ยวกับคำพิพากษาศาลฎีกานี้ ศาลตรวจคดี ตั้งศกัทธิย์ได้บันทึกหมายเหตุไว้ท้ายคำพิพากษาศาลฎีกานี้ หนังสือคำพิพากษาศาลฎีกาของ เนติบัณฑิตยสภาว่า

เรื่อง เบี้ยปรับนั้น แม้ในสัญญาเรียกว่าเบี้ยปรับ แต่ก็เห็นจะกล่าวเป็นอย่างอื่นไม่ได้ว่า แม้จริงก็เป็นเบี้ยปรับให้คิดเป็นดอกเบี้ยอีกร้อยละ 6 ต่อปี เพราะเบี้ยปรับร้อยละ 6 ต่อปี ก็คือปรับเป็นดอกเบี้ยร้อยละ 6 นั้นเอง การตีความการแสดงเจตนาอันนี้ขัดแย้งอยู่ตาม ม. 132 ว่าให้ฟังเสียงถึงเจตนาอันแท้จริงยิ่งกว่าถ้อยคำสำนวนตามตัวอักษร ซึ่งบิดเบือนเรียกดอกเบี้ยเป็นเบี้ยปรับ การวินิจฉัยยอมระงับตาม ม. 113 ก็ให้พิเคราะห์วัตถุประสงค์ที่ประสงค์ คือความมุ่งหมาย ซึ่งอาจอยู่เบื้องหลังการแสดงเจตนาก็ได้ จึงไม่เห็นมีทางใดจะเข้าใจนอกเหนือไปจากที่ศาลอุทธรณ์เห็นว่าเป็นการเอาดอกเบี้ยเกินกำหนดของประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยมาเขียนเป็นเบี้ยปรับ การแก้ปัญหาคือโดยวิธีลดเบี้ยปรับนั้นอันคดีนี้อาจพอลดได้ แต่ถ้าเป็นเรื่องชาวบ้านกำหนดอัตราดอกเบี้ยสมมติว่าเต็มอัตราที่เงินร้อยละ 15 แล้วแกมเบี้ยปรับเมื่อผิดนัดอีก ดังนี้ ศาลจะลดได้อย่างไรไม่ทำให้เหลือเกินร้อยละ 15 ถ้าไม่ทำให้เบี้ยปรับเลยก็ขัดต่อ ม. 383 อีก หรือจะตีความว่าลดลงจนไม่ทำให้เบี้ยปรับเลยก็ได้ การที่ยอมให้เสียงกฎหมายได้ง่าย ๆ ไม่ทำให้เกิดผลดีแก่ภาพพจน์ของกฎหมายแต่อย่างใด

ศาลก็ได้นำมาใช้ประกอบคดีพิจารณาการกำหนดเบี้ยปรับด้วย เช่น

โจทก์ฟ้องว่า จำเลยกระทำผิดสัญญาหุ้นส่วนเข้าเรือโดยจำเลยไม่รวม
ยี่ห้อของจำเลยกับยี่ห้อโจทก์ เข้าเรือบินตั้งมาเดินตามข้อสัญญาที่ได้ตกลงกันไว้
กลับโบทาสัญญาเข้าเรือบินตั้งมาเดินเป็นส่วนตัวของยี่ห้อจำเลยเสียฝ่าย
เดียวโจทก์จึงขอให้ศาลบังคับให้จำเลยชดเชยค่าเสียหายให้แก่โจทก์ 30,000 บาท
ตามสัญญา กับดอกเบี้ยร้อยละ 7 ครั้งต่อปีตั้งแต่วันฟ้องฯ

กรรมการศาลฎีกาได้ตรวจสำนวนฟังคำแถลงการณ์ของทนายและ
ประชุมปรึกษาคดีเรื่องนี้แล้ว จำเลยแถลงการณ์ในชั้นฎีกายกประเด็นขึ้นขอให้ศาล
วินิจฉัย ข้อหนึ่งว่า

ถ้าศาลฟังว่าจำเลยยังต้องรับผิดชอบตามข้อสัญญาจำเลยแถลงว่า
จำนวนเงิน 30,000 บาท นั้นเป็นเบี้ยปรับไม่ชดเชยค่าเสียหายซึ่งคู่สัญญาจะต้องใช้
เต็มตามนั้น เพราะโจทก์ไม่เสียหายจริงจึง ศาลอาจลดจำนวนลงได้ตามที่เห็น
สมควรตามมาตรา 383

ข้อเท็จจริงแห่งคดีนี้ฟังได้ตามคำรับรองจำเลยเมื่อวันที่ 6 กันยายน
พ.ศ. 2470 จำเลยกับนายม้าเลียบคุณเจ้าของยี่ห้อโหวงฮกกงซี ได้ทำสัญญาเข้า
หุ้นส่วนกันโดยทั้ง 2 ฝ่าย จะเข้าชื่อกันในนามของยี่ห้อโหวงฮกกงซีกับยี่ห้อหลี่คุณเสง
ซึ่งเป็นยี่ห้อของโจทก์และจำเลย ร่วมกันเข้าเรือยนต์ชื่อ บินตั้ง ของบริษัท
อิสเอเซียติกมาเดินรับส่งคนโดยสารระหว่างกรุงเทพฯ กับต่างประเทศ เพื่อ
หากำไรแบ่งปันกัน มีกำหนดตั้งแต่วันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2470 ถึงวันที่ 5
กันยายน พ.ศ. 2471 ค่าเช่าไม่เกินเดือนละ 17,600 บาท และในระหว่าง
สัญญานี้ ฝ่ายใดจะไปเข้าเรือบินตั้งมาเดินเป็นส่วนตัวไม่ได้ ถ้าฝ่ายใดทำผิดสัญญา
จะยอมให้อีกฝ่ายหนึ่งปรับเป็นเงินไม่เกิน 30,000 บาท และจำเลยรับด้วยว่ายี่ห้อ
ของจำเลยได้เข้าเรือบินตั้งมาเดินเป็นส่วนตัวจริง

ในข้อที่จำเลยแถลงว่าจำนวนเงิน 30,000 บาทที่กำหนดไว้ในสัญญา
เป็นค่าปรับไม่ชดเชยค่าเสียหาย แต่ถ้าศาลฟังว่าจำเลยยังคงต้องรับผิดชอบขอให้ศาลลด
ลงตามที่เห็นสมควรนั้น ในข้อนี้ศาลล่างทั้งสองก็ฟังข้อเท็จจริงว่า จำเลยเป็นผู้
ประพฤติดผิดสัญญาจริง และเห็นว่าค่าปรับหรือค่าเสียหายที่คู่สัญญาได้กำหนดไว้ใน
เรื่องนี้โดยต่างได้ระวางผลประโยชน์ของตนแล้วรู้การได้เสียดีแล้ว และได้กำหนดไว้
ตามความพอใจ จึงเห็นว่าเป็น การเหมาะแก่รูปคดีแล้ว ไม่เห็นมีเหตุสมควรจะ

ปรับขึ้นน้อยลง

ได้ความตามข้อเท็จจริงที่ศาลล่างทั้ง 2 วินิจฉัยมา กรรมการไม่เห็นมีเหตุอันใดจะเปลี่ยนแปลงข้อเท็จจริงนั้นได้ เป็นอันฟังว่าสัญญาหุ้นส่วนเข้าเรือระหว่างโจทก์จำเลยยังเป็นสัญญาที่มีได้เลิกถอน แลจำเลยเป็นฝ่ายที่ผิดสัญญา เบี้ยปรับหรือค่าเสียหายที่จำเลยอ้างว่าแรงไปขอให้ศาลลดลงตามที่เห็นสมควรนั้น เห็นว่าสำหรับการค้าขายใหญ่โต แลเมื่อคู่สัญญาต่างได้ระวางผลประโยชน์ของตน แลได้กำหนดค่าเสียหายหรือค่าปรับไว้ตามความพอใจให้เป็นการเหมาะสมแก่รูปการค้าขายใหญ่โตเช่นคดีเรื่องนี้ แลเมื่อฝ่ายใดได้จงใจฝ่าฝืนกระทำผิดสัญญา เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ใส่ตนให้เป็นการได้เปรียบกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง ดังนี้แล้ว ค่าปรับหรือค่าเสียหาย 30,000 บาทตามที่คู่สัญญาได้กำหนดกันไว้ นั้น เห็นว่าไม่เป็นการเกินสมควร เพราะฉะนั้นที่ศาลอุทธรณ์พิพากษาให้จำเลยเสียค่าเสียหายให้แก่โจทก์เต็มตามฟ้องนั้น ไม่มีเหตุควรแก้ไข ฎีกาจำเลยฟังไม่ขึ้นให้ยกเสีย จึงพร้อมกันพิพากษายืน ให้จำเลยเสียค่าธรรมเนียมและค่าทนายชั้นศาลนี้ 600 บาท แทนโจทก์ด้วย⁵¹

หรือในกรณีที่โจทก์เป็นฝ่ายผิดสัญญาไม่นำเครื่องปรับอากาศส่งมอบให้แก่จำเลยเป็นเวลานานถึง 10 เดือน 5 วัน ซึ่งเป็นระยะเวลาที่นานเกินควร ทั้งสถานที่ติดตั้ง เป็นสถาบันมะเร็งแห่งชาติที่ตั้งขึ้นเพื่อบำบัดทุกข์ แก่ผู้เจ็บป่วยทั่วไบนับว่ามีความสำคัญมาก ทว่าทำงานของสถาบันต้องหยุดชะงักไปไม่อาจดำเนินการไปได้ จึงไม่มีเหตุผลเพียงพอที่จะลดเบี้ยปรับลงอีก⁵²

51 คำพิพากษาฎีกาที่ 214/2472 ระหว่าง นายตันโรลเซง ผู้รับมอบฉันทะ

จากนายม้าเลียบคุณ โจทก์

นายหลี่เต็กอ จ่าเลย

จากคำพิพากษาฎีกานี้ จะเห็นได้ว่าถ้าลูกหนี้จงใจกระทำผิดสัญญาเพื่อแสวงหาประโยชน์ใส่ตนเป็นการได้เปรียบกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เบี้ยปรับที่กำหนดไว้ นั้น ก็ไม่เป็นการเกินสมควร

52 คำพิพากษาฎีกาที่ 3069/2523 ระหว่าง หจก.คิอะ เอนยีเนียร์จ๋า โจทก์

กรรมการแพทย์และอนามัยฯ จ่าเลย

จากคำพิพากษาฎีกานี้ จะเห็นได้ว่าศาลได้พิจารณาถึงประโยชน์สาธารณะ เป็นสำคัญในการกำหนดเบี้ยปรับเช่นเดียวกัน

การที่ผู้เสียหายไม่บำบัดบดบัง หรือบรรเทาความเสียหาย ศาลก็นำมาประกอบในการใช้ดุลพินิจในการกำหนดเบี้ยปรับด้วย เช่น

ผู้ยื่นใบประกวดราคาไม่มาทำสัญญาตามกำหนดต้องถูกปรับตามที่ระบุในใบประกวดราคา รวมทั้งค่าที่ผู้รับใบประกวดราคาต้องซื้อของแพงขึ้นด้วยตามที่ระบุในใบประกวดราคา แต่ศาลลดจำนวนลงได้ตามที่ผู้รับใบประกวดราคาไม่ซื้อตามราคาที่ต้องซื้อได้ต่ำกว่าราคาที่เรียกประกวดราคา⁵³

จำเลยทำสัญญาซื้อของจากโจทก์ซึ่งต้องสั่งซื้อจากต่างประเทศ ของสูญหายในระหว่างขนส่งมาประเทศไทย จึงเป็นเรื่องพ้นวิสัยที่โจทก์จะป้องกันได้ ถือว่าเป็นพฤติการณ์อันโจทก์ไม่ต้องรับผิดชอบตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 205 โจทก์ยังไม่ได้ซื้อว่าผิดนัด จำเลยต้องให้เวลาแก่โจทก์ปฏิบัติตามสัญญา เพราะเวลาที่กำหนดไว้เต็มล่วงพ้นไปแล้ว

เมื่อสัญญาซื้อขายพ้นกำหนดส่งมอบของแล้วโจทก์มีหนังสือถึงจำเลยขอเลิกสัญญาสำหรับของบางรายการ และขอต่อสัญญาสำหรับของบางรายการจำเลยไม่ยอมต่อและไม่ยอมเลิกสัญญา แต่กว่าจำเลยจะตอบหนังสือ โจทก์ได้ใช้เวลานานถึง 149 วัน นับว่าเป็นการปฏิบัติล่าช้าเกินสมควร ทำให้โจทก์ต้องเสียเบี้ยปรับในช่วงเวลาดังกล่าวโดยไม่สมควรต้องเสียพฤติการณ์สมควรลดเบี้ยปรับให้โจทก์⁵⁴

เกี่ยวกับคำพิพากษาศาลฎีกา ศาลฎีกาเห็นว่า ศาสตราจารย์จัตต คิงศกัทธิย์ ได้บันทึกหมายเหตุไว้ท้ายคำพิพากษาศาลฎีกาในหนังสือคำพิพากษาศาลฎีกาของเนติบัณฑิตยสภา ดังนี้

"เป็นเรื่องพฤติการณ์ที่ลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบต่อหนี้ชำระหนี้ตามกำหนด ลูกหนี้ไม่ผิดนัดเท่านั้น เป็นกรณีของมาตรา 205 ตามที่อ้างในคำพิพากษาลูกหนี้ชำระหนี้เรื่องพ้นวิสัยตามมาตรา 219 ซึ่งลูกหนี้จะหลุดพ้นจากการชำระหนี้ไปเลย

เมื่อไม่ชำระหนี้ตามกำหนด จะผิดนัดหรือไม่ผิดนัดตาม ม. 205 ก็ตาม การที่ลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบเป็นเพียงไม่ต้องชำระค่าเสียหายเท่านั้นไม่มีกฎหมายที่

⁵³ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 320/2522 ระหว่างการรถไฟแห่งประเทศไทย โจทก์
บริษัทโรงงานยางทวีวัฒน์ จำกัด จำเลย

⁵⁴ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2189/2523 ระหว่าง หจก. อริยะแมชชีนเนอรี่ฯ โจทก์
กรมชลประทาน จำเลย

1. หนบั้งคับทำให้เจ้าหน้าที่ต้องขยายเวลาให้ มีแต่จะบังคับทำให้เจ้าหน้าที่ต้องรับภาระผิด
ไปจากที่จะต้องชำระไม่ได้ตาม ม. 320 เป็นคนละ เรื่องกับลูกหนี้จะต้องรับผิดชอบ
ชอบในเหตุที่ไม่ชำระหนี้ตามเวลาหรือไม่

การที่เจ้าหน้าที่เอื้ออำนวยให้การติดต่อกับลูกหนี้ เป็นเหตุที่ลดเบี้ยปรับลง
ได้เท่านั้น"

จากคำพิพากษาศาลฎีกาทั้งสองนี้ศาลพิจารณาดังการไม่บับัดบับัดบับัดหรือ
บรรเทาความเสียหายของผู้เสียหายด้วย ซึ่งมีหลักการเดียวกับหลักตามมาตรา
223 ซึ่งเป็นบทบัญญัติหลักในการลดค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนความเสียหาย
ในกรณีที่เจ้าหน้าที่มีส่วนก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นด้วย ซึ่งมาตรา 223 บัญญัติว่า
"ถ้าฝ่ายผู้เสียหายได้มีส่วนทําความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งก่อให้เกิดความเสียหาย
ด้วยไซ้ ท่านว่าหนี้อันจะต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เสียหายมากน้อยเพียงใดนั้น
ต้องอาศัยพฤติการณ์เป็นประมาณ ข้อสำคัญก็คือว่าความเสียหายนั้นได้เกิดขึ้น
เพราะฝ่ายไหนเป็นผู้ก่อยิ่งหย่อนกว่ากันเพียงไร

วิธีเดียวกันนี้ ท่านให้ชี้แม้ทั้งที่ความผิดของฝ่ายผู้เสียหายจะมีแต่เพียง
ละเลยไม่เตือนลูกหนี้ให้รู้สึกถึงอันตรายแห่งการเสียหายอันเป็นอย่างร้ายแรงผิด
ปรกติ ซึ่งลูกหนี้ไม่รู้หรือไม่อาจรู้ได้ หรือเพียงแต่ละเลยไม่บับัดบับัดบับัดหรือ
บรรเทาความเสียหายนั้นด้วย อันหนึ่งบทบัญญัติแห่งมาตรา 220 นั้น ท่านให้นำมาชี้
บังคับด้วยโดยอนุโลม"

จากบทบัญญัติมาตรา 223 นั้นนอกจากผู้เสียหายจะต้องไม่มีส่วนก่อให้เกิด
เกิดความเสียหายแล้ว เมื่อลูกหนี้ไม่ปฏิบัติตามชำระหนี้แล้วเกิดความเสียหายแก่
เจ้าหน้าที่ เจ้าหน้าที่จำเป็นต้องพยายามแก้ไขความเสียหายของคนที่มิหนอยที่สุดเท่า
ที่จะเป็นได้ การที่เจ้าหน้าที่แกล้งละเลยเพิกเฉยเสียอันเป็นเหตุให้ตนต้องรับความ
เสียหายมากขึ้นนั้น เจ้าหน้าที่จะให้ลูกหนี้ชี้ค่าเสียหายให้แก่ตนจนเต็มไม่ได้ ซึ่งคำ
พิพากษาศาลฎีกาทั้งสองดังกล่าวข้างต้นก็ได้ให้นำหลักนี้ขึ้นมาพิจารณาก็เป็นการยุติธรรมดี
ผู้เขียนเห็นว่ามีควมสมควรดีแล้ว

โดยสรุป จากคำพิพากษาศาลฎีกาต่าง ๆ จะเห็นได้ว่าในการกำหนดเบี้ย
ปรับศาลจะพิจารณาถึงทางได้เสีย ของเจ้าหน้าที่ทุกอย่างโดยชอบด้วยกฎหมาย
และในบางกรณีศาลยังได้นำเรื่องความสุจริตใจของลูกหนี้ ประโยชน์สาธารณะหรือ
การบับัดบับัดบับัดหรือบรรเทาความเสียหายของเจ้าหน้าที่ มาชี้พิจารณาประกอบ

านการชำระค่าสินไหมของศาลด้วย โดยพิจารณาข้อเท็จจริงแต่ละคดีไป

ศาสตราจารย์จัตติ ตังศภัทย์ ได้กล่าวถึงความประสงค์ในการกำหนด เบี้ยปรับไว้ว่าในหมายเหตุท้ายคำพิพากษาศาลฎีกาฉบับหนึ่งว่า⁵⁵ เบี้ยปรับตาม ม. 379 และ ม. 383 วรรค 2 กำหนดไว้เพื่อความประสงค์ที่อาจเป็นได้ 3 ประการ (Grismore, Principles of the Law of Contracts (1947) no. 201 p.331, Anson, Law of Contract (1971) p. 523) คือ

1. เพื่อเป็นการขู่บังคับ (in terrorem) ไว้ล่วงหน้าถ้าไม่ชำระหนี้จะถูกปรับเป็นจำนวนสูงกว่าความเสียหายจริงเป็นอันมาก ซึ่งศาลไม่ต้องถือตามและลดจำนวนลงได้ (ม.383)

2. เป็นการกำหนดค่าเสียหายไว้ล่วงหน้าตามที่คาดหมายว่าจะ เป็นจริง เช่นนั้น เพื่อไม่ต้องพิสูจน์โดยวิธีธรรมดา ซึ่งอาจทำได้ยาก คือค่าเสียหายที่ กำหนดล่วงหน้าโดยแท้จริง (liquidated damage) ศาลพิพากษาให้ตาม จำนวนนั้น หรือ

3. อาจกำหนดไว้เพื่อมีที่เรียกค่าเสียหายเกินจำนวนที่กำหนดนั้น

เมื่อพิจารณาคำพิพากษาศาลฎีกาต่าง ๆ ที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าโดยหลัก แล้วเป็นไปตามที่ศาสตราจารย์จัตติ ตังศภัทย์ได้กล่าวไว้ กล่าวโดยสรุปคือ

1. ถ้ากำหนดเบี้ยปรับไว้เพื่อเป็นการขู่บังคับไว้ล่วงหน้าว่าถ้าไม่ชำระหนี้จะถูกปรับเป็นจำนวนสูงกว่าความเสียหายจริงเป็นอันมาก กรณีนี้ศาลก็จะพิจารณากำหนดเบี้ยปรับตามหลักเกณฑ์มาตรา 383 โดยจะพิจารณาดังทางใต้เสียของเจ้าหน้าที่ทุกอย่างโดยชอบด้วยกฎหมาย เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าสูงเกินสมควรก็จะลดจำนวนของเบี้ยปรับลงมา

2. ถ้าการกำหนดเบี้ยปรับได้เป็นการกำหนดค่าเสียหายไว้ล่วงหน้าตามที่คาดหมายว่าจะ เป็นจริง เช่นนั้น และได้กำหนดไว้เพื่อจะไม่ต้องพิสูจน์ในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนโดยวิธีทั่วไปซึ่งอาจจะไม่สะดวก เมื่อศาลพิจารณาตามหลักเกณฑ์มาตรา 383 แล้วเห็นว่าเบี้ยปรับที่กำหนดไว้ นั้นพอ

55 คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2654/2519 ระหว่าง กรมตำรวจ โจทก์

สมควรแก่ความเสียหายของเจ้าหนี้ไม่สูงเกินส่วน ศาลก็จะพิจารณาให้ตามจำนวนนั้น แต่มีบางกรณีที่ศาลนำเหตุผลอื่นมาประกอบในการใช้ดุลพินิจกำหนดเบี้ยปรับด้วย เช่นกรณีที่ผู้เสียหายไม่บำบัดบดบัง หรือบรรเทาความเสียหายดังกล่าวแล้ว เป็นต้น

3. ถ้าการกำหนดเบี้ยปรับ มีความประสงค์ที่จะกำหนดไว้ เพื่อมิให้เรียกค่าเสียหายเกินจำนวนที่กำหนดไว้ นั้น ซึ่งตามมาตรา 380 วรรค 2 และ มาตรา 381 วรรค 2 1) ที่เจ้าหนี้พิสูจน์ความเสียหายที่สูงกว่าเบี้ยปรับนั้น แต่ในเมื่อคู่สัญญาที่มีความประสงค์ที่จะกำหนดเบี้ยปรับ เพื่อมิให้เรียกค่าเสียหายเกินกว่าจำนวนที่กำหนดไว้ ก็สามารถทำสัญญาสละสิทธิในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเพิ่มขึ้นอีกได้ ซึ่งมีผลบังคับมิให้คู่สัญญาฝ่าฝืนมาเรียกค่าสินไหมทดแทนเพิ่มขึ้นอีก และการตกลงกันไว้ เช่นนี้ก็จะบังคับได้ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีแต่อย่างใด

เมื่อได้ทราบถึงการใช้ดุลพินิจของศาลไทยในการกำหนดเบี้ยปรับแล้ว เห็นควรที่จะได้พิจารณาถึงดุลพินิจของศาลในบางประเทศในการกำหนดเบี้ยปรับ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาเปรียบเทียบ

ประเทศอังกฤษ

จากที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 2 ว่ากฎหมายอังกฤษถือว่าเบี้ยปรับเป็นสัญญากำหนดค่าเสียหาย ซึ่งถ้ากำหนดกันไว้เกินกว่าความเสียหายที่ได้รับโดยแท้จริง จะใช้บังคับกันไม่ได้ แต่ถ้าเป็นการกำหนดค่าสินไหมทดแทนความเสียหายกันไว้ล่วงหน้า (Liquidated damages) ไม่เกินความเสียหายในทางทรัพย์สินที่แท้จริงแล้วก็เป็นอันบังคับกันได้ตามลักษณะการที่ต้องใช้ค่าเสียหายเมื่อผิดสัญญา

มีคดีเกี่ยวกับเบี้ยปรับ เช่น Dunlop Pneumatic Tyre Co., Ltd v. New Garage and Motor Co., Ltd (1915) A.C. 79 ผู้อุตสาหกรรมเป็นผู้ประดิษฐ์ยางรถยนต์และยางยาน 1 ได้ขายสินค้าเหล่านี้บางส่วนต่อจำเลยซึ่งมีสัญญาว่าจะไม่เสนอขายไปในราคาที่ต่ำกว่าราคาของผู้ผลิต จำเลยตกลงที่จะจ่าย 5 ปอนด์เป็นค่าเสียหายที่กำหนดไว้ล่วงหน้าสำหรับการผิดข้อตกลงทุกกรณี จำเลยขายยางต่ำกว่าราคา ผู้อุตสาหกรรมจึงฟ้องเรียกค่าเสียหายสำหรับการผิดสัญญา The House of Lords ถือว่าจำนวนค่าเสียหายที่คู่สัญญากำหนดขึ้นเป็นการประมาณค่าเสียหายที่แท้จริงและไม่ใช่เบี้ยปรับ และในคำกล่าวของ Lord Dunedin ได้วาง

หลักเกณฑ์ไว้ว่า

จะถือเป็นเบี้ยปรับถ้าจำนวนที่กำหนดกันไว้เกินสมควรและไม่มีเหตุผลอันเมื่อเปรียบเทียบกับความเสียหายที่มากที่สุดที่สามารถเป็นไปได้อันเกิดจากการผิดสัญญา

มีการอธิบายโดย Earl of Halsbur ไว้ในคดีก่อน ๆ ว่าตัวอย่างเช่น ถ้าท่านตกลงที่จะสร้างบ้านใน 1 ปี ถ้าไม่สร้างบ้านราคา 50 ปอนด์ ท่านจะต้องจ่ายเงิน 1 ล้านเป็นเบี้ยปรับ กรณีนี้ก็เป็นการเกินสมควรอย่างเห็นได้ชัด

ในคดี *Kemble v. Farren*⁵⁶ (1829), 6 Bing. 141 จำเลยตกลงกับโจทก์ว่าจะแสดงเป็นตัวตลกหลักในภาพยนตร์ Covent Garder เป็นเวลา 4 ฤดู โดยคิดค่าแสดง 3 ปอนด์ ต่อ 1 คืน สัญญาฯ กำหนดว่าถ้าคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งปฏิเสธข้อตกลงทั้งหมดหรือบางส่วน คู่สัญญานั้นจะจ่ายอีกฝ่ายหนึ่งเป็นจำนวน 1,000 ปอนด์ เป็นค่าเสียหายที่กำหนดไว้ล่วงหน้า จำเลยปฏิเสธที่จะแสดงในระหว่างฤดูที่สอง

ข้อตกลงนี้ถูกตัดสินว่าเป็นเบี้ยปรับ หน้าที่ที่จะจ่าย 1,000 ปอนด์อาจเกิดขึ้นเมื่อมีความผิดพลาดที่จะจ่าย 3 ปอนด์ ดังนั้นจึงสังเกตได้ว่าเป็นเบี้ยปรับ

ในคดี *Ford Motor Co. v. Armstrong*⁵⁷ (1915), 31 T.L.R. 267

จำเลยเป็นผู้ขายปลีกและโจทก์เป็นผู้ผลิตรถยนต์ จำเลยตกลงว่าจะไม่ขายรถของโจทก์ต่ำกว่าราคาที่กำหนด การผิดข้อตกลงจะต้องจ่าย 250 ปอนด์ เป็นค่าเสียหายที่ตกลงกันไว้ เสียงส่วนมากของ Court of Appeal ถือว่าเป็นเบี้ยปรับ จำเลยอาจผูกพันที่จะต้องจ่ายจำนวน 250 ปอนด์ สำหรับการผิดข้อตกลงบางอย่าง ซึ่งเป็นเหตุของความเสียหายเล็กน้อย และเช่นเดียวกันในคดี *Kemble v Farren* ที่กล่าวแล้วก็พิจารณาเช่นเดียวกัน โดยศาลถือว่า 1,000 ปอนด์ เป็นเบี้ยปรับ

ปัญหาว่าจำนวนที่กำหนดเป็นค่าเสียหายที่กำหนดไว้ล่วงหน้าหรือเบี้ยปรับ เป็นปัญหาการตีความข้อความและสัญญา พิจารณาในเวลาที่ทำสัญญา ไม่ว่า

⁵⁶ A.G. Guest, *Anson's Law of Contract*, 26 th.ed (London: Clarendon Press, 1984) p. 514

⁵⁷ Ibid, P. 514

เวลาที่ผิดสัญญา

ความแตกต่างระหว่าง เบี้ยปรับและค่าเสียหายที่กำหนดล่วงหน้าขึ้นอยู่กับความมุ่งหมายของคู่สัญญา ถ้ามุ่งหมายที่จะป้องกันการชำระหนี้ตามสัญญาโดยกำหนดเบี้ยปรับ จำนวนที่กำหนดก็เป็นเบี้ยปรับ แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้ามุ่งหมายเป็นค่าเสียหายสำหรับการผิดสัญญา จะเป็นค่าเสียหายที่กำหนดไว้ล่วงหน้า⁵⁸

การที่คู่สัญญากำหนดค่าสินไหมทดแทนซึ่ง เขาประ เหมินจากการผิดสัญญาของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และนำข้อกำหนดใส่ไว้ในสัญญา การกระทำเช่นนี้ไม่ลบล้างกฎเกณฑ์เรื่องค่าเสียหายสำหรับการผิดสัญญา ซึ่งมีความมุ่งหมายที่จะชดเชยให้จหนักสำหรับความเสียหายที่แท้จริง⁵⁹

จากหลักกฎหมายอังกฤษดังกล่าวจะ เห็นได้ว่าการกำหนดค่าสินไหมทดแทนความเสียหายกันไว้ล่วงหน้า จะต้องไม่เกินความเสียหายในทางทรัพย์สินที่แท้จริงถึงจะบังคับกันได้ ถ้าเกินกว่าความเสียหายที่แท้จริง จะเป็นเบี้ยปรับซึ่งจะบังคับไม่ได้แต่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยไม่จำกัดว่าจะตกลงกำหนดเบี้ยปรับกันได้เฉพาะที่เป็นกำหนดล่วงหน้าสำหรับค่าเสียหายจริงจึงในทางทรัพย์สินเท่านั้น ทั้งนี้จะ เห็นได้จากมาตรา 383 ซึ่งบัญญัติถึงการที่ศาลจะลดเบี้ยปรับจะต้องพิเคราะห์ถึงทางได้เสียของ เจ้าหนี้เป็นอย่างอื่นที่ชอบด้วยกฎหมาย ไม่ใช่แต่เพียงทางได้เสียในเชิงทรัพย์สินเท่านั้น ซึ่งผลสุดท้ายเจ้าหนี้อาจได้เบี้ยปรับเป็นค่าเสียหายเกินกว่าที่เสียหายไปจริงในทางทรัพย์สินก็ได้

ประเทศสหรัฐอเมริกา

ค่าเสียหายที่กำหนดล่วงหน้าต่างจากเบี้ยปรับ

ตามประวัติศาสตร์ กฎเกณฑ์ตามหลัก Equity ถือว่า เบี้ยปรับที่ตกลงโดยคู่สัญญา ไม่มีผลบังคับ หลักความยุติธรรมนี้มุ่งหมายที่จะป้องกันการเกินขอบเขต และบรรเทาจากข้อตกลงที่ไม่มีเหตุผล ภายหลังถูกนำมาใช้โดยศาล ดูเหมือนว่าโดยทั่วไปคู่สัญญามีอิสระที่จะใส่ข้อความอะไรก็ตามลงไปนสัญญาอันเป็นสิทธิเบื้องต้น แต่มีข้อจำกัดว่าเขาไม่มีอิสระที่จะกำหนดสิทธิในการแก้ไข การแก้ไขถูกกำหนดโดยรัฐ

⁵⁸ G.C.Cheshire and C.H.S. Fifoot, The Law of Contract, p.529.

⁵⁹ A.G.Guest., Anson's Law of Contract, p. 511.

มากกว่ากฎหมายเอกชน ดังนั้น ตัวอย่าง เช่นตามสัญญากำหนดเหตุการณ์เมื่อมีการผิดสัญญาจะไม่มีผล หลักความยุติธรรมยังคงอยู่เป็นกฎเกณฑ์ในการบังคับเรื่อง เบี้ยปรับตามสัญญา

ขณะที่คู่สัญญาไม่มีอำนาจที่จะกำหนดเบี้ยปรับในเหตุที่มีการผิดสัญญา แต่ภายใต้เงื่อนไขบางอย่าง เขาจะตกลงค่าเสียหายกันไว้ล่วงหน้าในเหตุที่มีการผิดสัญญาได้

เบี้ยปรับมุ่งหมายที่จะยับยั้งคู่สัญญาจากการกระทำผิดสัญญาและลงโทษ เขาในเหตุที่ทำให้ไม่ได้ผล⁶⁰ ศาลมีหลักเกณฑ์สามประการที่จะแยกค่าเสียหายที่กำหนดล่วงหน้าออกจากเบี้ยปรับ

1. ความเสียหายอันเกิดจากการผิดสัญญาจะต้องยากหรือเป็นไปไม่ได้ที่จะประมาณได้แน่นอน
2. คู่สัญญาต้องตั้งใจที่จะกำหนดค่าเสียหายมากกว่าเบี้ยปรับ และ
3. จำนวนที่กำหนดไว้จะต้อง เป็นการคาดหมายความเสียหายที่สมควร⁶¹

เมื่อวิเคราะห์ถึงการที่ศาลพิจารณาค่าที่แท้จริง แสดงให้เห็นว่าสองหลักเกณฑ์แรกมีความสำคัญจำกัด ในคดีส่วนมากหลักเกณฑ์ที่สามจะถูกตัดสินหลักเกณฑ์แรกมีความสำคัญจำกัด แม้ความเสียหายที่แท้จริงจะได้คำนวณแล้ว อย่างไรก็ตาม ค่าเสียหายที่กำหนดล่วงหน้ามีประโยชน์มากต่อคู่สัญญาและจะยกขึ้นมาสันนิษฐานในคดีที่ความเสียหายที่แท้จริงยากแก่การพิสูจน์ เช่นในคดีที่มีการทำผิดข้อตกลงที่จะไม่แข่งขันการค้าขายทางธุรกิจ เจตนาเป็นโอกาสเล็กน้อยที่จะชี้ถึงการ

⁶⁰มีข้อสังเกตว่าความพยายามของสมาคมการค้าที่จะเก็บค่าปรับเมื่อมีเหตุการณ์ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของสมาคม อาจจะเป็นโทษเหมือนเบี้ยปรับ (Continental Turpentine & Rosin Co. v. Gulf Naval Stores Co., 244 Miss 465, 142 So. 2d 200 (1962)) ดังนั้นข้อตกลงที่จะจ่ายค่าปรับจ่ายในสัญญาที่นิยมเป็นโทษถ้าจุดประสงค์ที่จะชดเชยให้มีการจ่ายตามเวลามากกว่าจะเป็นการตอบแทนผู้ให้ยืม

⁶¹John D. Calamari and Joseph M. Perillo, Contracts, 2 nd.ed. (st. Paul, Minn: west Publishing Co., 1982), p 565.

ตัดสินในสิ่งที่คู่สัญญาท้าวาเป็นเบี้ยปรับและค่าเสียหายที่กำหนดไว้ล่วงหน้า⁶² ยิ่งกว่านั้นแม้ว่าคู่สัญญาเจตนาแท้จริงที่จะกำหนดค่าเสียหายล่วงหน้าสิ่งนั้นอาจจะถูกคัดค้านถ้าจำนวนที่กำหนดนั้นไม่เป็นไปตามส่วนของความเสียหายเท่าที่จะเป็นไปได้

โดยทั่วไปเห็นว่าความพอเหมาะพอควรจะต้องพิจารณาขณะที่ทำสัญญามากกว่าเวลาที่ผิดสัญญาและมีความเสียหายตามมา อย่างไรก็ตาม ข้อตกลงทั่วไปจะสิ้นสุดลงเมื่อกรณีสุดท้ายมาถึงคือเมื่อไม่มีความเสียหายจริงถึงแม้ว่าเวลาที่ทำสัญญาจะได้คาดเห็นถึงความเสียหายและได้ประมาณไว้อย่างมีเหตุผล

ตัวอย่างคดี Hutchinson v. Tompkins, 259 So 2d 129

(Fla. 1972)

โจทก์ตกลงที่จะขายที่ดินแก่ Tompkins ในราคา 125,000 ดอลลาร์ ได้วางเงิน 10,000 ดอลลาร์ไว้โดยตัวแทน สัญญากำหนดค่าเสียหายไว้ล่วงหน้าซึ่งกำหนดว่าถ้าผู้ซื้อผิดสัญญาสามารถที่จะยึดเงิน 10,000 ดอลลาร์ตามที่ฟ้อง Tompkins ผิดสัญญาโดยปฏิเสธที่จะชำระราคา แต่ตัวแทนคืนเงิน 10,000 ดอลลาร์กลับไปโดยไม่ถูกต้อง โจทก์ฟ้อง Tompkins และตัวแทนเพื่อเงิน 10,000 ดอลลาร์คืนมา ศาลยกฟ้องโดยถือว่าค่าเสียหายที่กำหนดไว้ล่วงหน้าเป็นโทษเหมือนเป็นเบี้ยปรับ⁶³

ประเทศฝรั่งเศส

ตามประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศส ถือว่าสำหรับผู้ทำสัญญานั้น สัญญาคือกฎหมาย⁶⁴ ที่คู่สัญญาต้องถูกผูกพันตามนั้น ซึ่งตามความคิดเห็นแต่เดิมของประเทศฝรั่งเศสนั้นก็ถือว่า เบี้ยปรับเป็นการลงโทษฐานผิดสัญญา ดังศัพท์ของคำว่า "ปรับ" (penalty) อย่างไรก็ตามในระยะหลังต่อมา คือตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20

⁶² ขณะที่ศาลยึดมั่นกับหลักเจตนาของคู่สัญญา อำนาจในการพิจารณาก็ไม่ได้ให้เหตุผลที่สมควรภายใต้หลักเกณฑ์นี้

⁶³ Lon L. Fuller and Melvin Aron Eisenberg, Basic Contract Law, 4th.ed. (St Paul, Minn: West Publishing Co., 1981), p. 256

⁶⁴ ประมวลกฎหมายแพ่งฝรั่งเศสมาตรา 1134 "Les conventions tiennent lieu de la loi a ceux qui les ont faites."

เป็นต้นมาได้ใช้การกำหนดเบี้ยปรับเอาเปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งมากขึ้น เช่น โดยเฉพาะในสัญญาที่คู่กรณีอีกฝ่ายขอเข้าร่วมเป็นภาคีโดยไม่มีการอภิปรายกัน เช่น สัญญาจ้างแรงงานที่นายจ้างผู้เป็นเจ้าของโรงงานได้ร่างขึ้น ผู้ใดสมัครเข้าทำงานก็ต้องยอมตามสัญญาจ้างแรงงานที่ได้ร่างไว้เสร็จนี้ และก็จะกำหนดเบี้ยปรับแก่ลูกจ้างต่าง ๆ ชนิด กล่าวคือมีการวางระเบียบข้อบังคับของโรงงาน หากขัดขึ้นก็มีเบี้ยปรับ ดังนั้นประมวลกฎหมายแรงงานฝรั่งเศสออกใน ค.ศ. 1901 จึงบัญญัติห้ามกำหนดเบี้ยปรับในสัญญาจ้างแรงงานหากจะมีวินัยลงโทษคนงานก็จะต้องเป็นไปตามความตกลงที่กลุ่มคนงาน และกลุ่มนายจ้างได้ทำไว้เรียกว่า *convention collective du travail*⁶⁵

สำหรับในสัญญาอื่น ๆ ที่กำหนดเบี้ยปรับศาลฝรั่งเศสก็ได้ควบคุมโดยให้ลูกหนี้รับผิดชอบน้อยกว่าที่กำหนดในเบี้ยปรับได้ เพราะถือว่าเป็นข้อกำหนดที่เข้ามาขัดขวางอำนาจยุติธรรมของรัฐ⁶⁶ ข้อตกลงซึ่งมีลักษณะที่นำมาให้ศาลเปลี่ยนแปลงเบี้ยปรับ จึงเป็นโมฆะ⁶⁷

กรณีที่ได้มีการปฏิบัติตามสัญญาไปบางส่วน ศาลจะต้องลดเบี้ยปรับไปตามสัดส่วน โดยคำนึงถึงในส่วนการปฏิบัติตามสัญญาที่ได้ทำไปแล้ว⁶⁸

⁶⁵ ژیต เศรษฐบุตตร, หลักกฎหมายแพ่งลักษณะนิติกรรมและหนี้,
หน้า 295

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 295

⁶⁷ French Civil Code Art. 1152 "When the agreement provides that the party who fails to perform shall pay a certain amount as damages, a lower or smaller amount cannot be awarded to the other party. However, the judge may reduce or increase the penalty that has been agreed upon if it is plainly excessive or ridiculously low. No effect will be given to an agreement to the contrary.

⁶⁸ Art. 1231 " When the obligation has been performed in part, the penalty agreed upon can be reduced by the judge in proportion to the value of the part performance to the person receiving it, without prejudice (ต่อ)

ประเทศเยอรมัน

ประมวลกฎหมายแพ่ง เยอรมันพิเคราะห์ไปบนทางความศักดิ์สิทธิ์ของ เจตนา เพราะสัญญาเป็นเรื่องที่คนอาจทำกฎหมายผูกพันกันเอง ถ้ากฎหมายปรับโทษ ลงโทษได้ก็ไม่มีเหตุใดที่กฎหมายจะไปห้ามมิให้คู่สัญญาเขาสมัคราคากัน เช่นนั้น หลักกฎหมายเยอรมันเกี่ยวกับการผิดสัญญาจึงต่างจากกฎหมายอังกฤษ แต่กฎหมาย เยอรมันก็ยังมีข้อจำกัดขั้นว่า เบี้ยปรับจะต้องไม่สูง เกินส่วน⁶⁹

ข้อตกลงที่กำหนดว่าลูกหนี้จะต้องจ่ายเบี้ยปรับในการไม่ชำระหนี้หรือไม่ ชำระหนี้ให้ถูกต้องหรือตามเวลาที่กำหนดกันไว้ ในกฎหมายเยอรมัน ศาลลด เบี้ยปรับที่สูง เกินส่วนโดยพิจารณาถึงทางได้เสียของ เจ้าหนี้ทุกอย่างอันชอบ ด้วยกฎหมาย ไม่เป็นเรื่องสำคัญว่า เบี้ยปรับนั้นจะเป็นค่าเสียหายที่กำหนดไว้ ล่วงหน้าหรือไม่⁷⁰ ดังที่มาตรา 343 ของประมวลกฎหมายแพ่ง เยอรมันบัญญัติไว้ ว่า "ถ้าเบี้ยปรับที่รับนั้นสูง เกินส่วน ศาลจะลดลงเป็นจำนวนพอสมควรก็ได้โดย พิจารณาจากคำขอของลูกหนี้ ในการวินิจฉัยว่าสมควรเพียงใดนั้น ให้พิเคราะห์ถึง ทางได้เสียของ เจ้าหนี้ทุกอย่างอันชอบด้วยกฎหมาย ไม่ใช่แต่เพียงทางได้เสียใน เชิงทรัพย์สิน เมื่อได้ชำระเงินตามเบี้ยปรับแล้วสิทธิเรียกร้องขอลดก็เป็นอันขาดไป"⁷¹

เมื่อพิจารณาถึงการกำหนดเบี้ยปรับของประเทศต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว

(ต่อ) to the application of article 1152 No effect will be given to an agreement to the contrary."

⁶⁹E. J. Cohn., Manual of German Law , vol.I. 2nd ed. (New York : Oceana Publication ; Inc., 1960) p.117.

⁷⁰Ibid, p.116.

⁷¹B.G.B. มาตรา 343 "If a penalty which is due is disproportionately high, it may be reduced to a reasonable amount by court decision on the application of the debtor In the determination of reasonableness every legitimate interest of the creditor, not merely his property interest, shall be taken into consideration After payment of the penalty the claim for reduction is barred.

พอจะแบ่งแยกออกได้เป็นสองแนว คือ

แนวที่หนึ่ง ถือว่าถ้ากำหนดเบี้ยปรับไว้สูงเกินไปจะบังคับไม่ได้ ซึ่งได้แก่ประเทศอังกฤษและอเมริกา

แนวที่สอง ถือว่าถ้ากำหนดเบี้ยปรับกันไว้สูงเกินไป ศาลสามารถลดเบี้ยปรับลงได้ซึ่งได้แก่ประเทศฝรั่งเศส และประเทศเยอรมัน

โดยส่วนตัวของผู้เขียนแล้ว ผู้เขียนเห็นว่าการที่ประเทศอังกฤษและอเมริกา ถือว่าการกำหนดค่าเสียหายไว้ล่วงหน้าถ้ากำหนดไว้สูงเกินไปจะบังคับไม่ได้เลยนั้น เมื่อพิจารณาขณะที่คู่สัญญาทำสัญญากำหนดค่าเสียหายกันไว้ล่วงหน้านั้น เป็นการคาดหมายค่าเสียหายโดยประมาณซึ่งเป็นการยากมากที่จะกำหนดให้เท่ากับค่าเสียหายที่แท้จริงที่จะเกิดขึ้น บางครั้งคู่สัญญาจึงอาจกำหนดค่าเสียหายกันไว้ล่วงหน้าสูงเกินไปบ้าง จึงควรที่จะใช้วิธีลดเบี้ยปรับลงตามแนวของประเทศฝรั่งเศสและประเทศเยอรมัน ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยก็ยึดถือตามแนวที่สองนี้โดยให้ศาลพิจารณากำหนดเบี้ยปรับโดยพิเคราะห์ถึงทางได้เสียของเจ้าหน้าที่ทุกอย่างโดยชอบด้วยกฎหมาย และการที่คู่สัญญาตกลงกันกำหนดเบี้ยปรับ ก็เพื่อหลีกเลี่ยงความยุ่งยากและความไม่สะดวกในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน จึงไม่ควรที่จะให้ข้อตกลงในเรื่องเบี้ยปรับนั้นๆ บังคับไม่ได้เลย ถ้าเพียงแต่เบี้ยปรับนั้นสูงเกินไป ควรจะใช้วิธีลดเบี้ยปรับลงจะเป็นการสมควรกว่า

3.4 สิทธิในการเรียกเบี้ยปรับ

เมื่อคู่สัญญาตกลงทำข้อสัญญากำหนดเบี้ยปรับไว้สำหรับการที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้หรือไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องสมควร สิทธิในการเรียกเบี้ยปรับเป็นไปตามหลักมาตรา 380 และมาตรา 381 ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 กล่าวคือ

ถ้าเป็นการกำหนดเบี้ยปรับสำหรับการที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ เจ้าหนี้ก็มีสิทธิที่จะเรียกเบี้ยปรับ หรือเจ้าหนี้อาจจะเลือกให้ลูกหนี้ชำระหนี้เป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามมาตรา 380

ถ้าเป็นการกำหนดเบี้ยปรับสำหรับการที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องสมควร เจ้าหนี้มีสิทธิที่จะเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้และเรียกเบี้ยปรับได้ด้วยตามมาตรา 381

การที่คู่สัญญากำหนดเบี้ยปรับกันไว้เช่นนี้ ถ้าปรากฏว่าความเสียหายมีมากกว่าเบี้ยปรับที่กำหนดกันไว้ก็อาจจะมีการเรียกค่าสินไหมทดแทนเพิ่มเติม

นอกเหนือจากเบี้ยปรับได้

3.4.1 การเรียกค่าสินไหมทดแทนเพิ่มเติมนอกเหนือจากเบี้ยปรับ

สิทธิในการเรียกเบี้ยปรับไม่ลบล้างสิทธิในการเรียกค่าสินไหมทดแทนตามที่ได้อ้างไว้ว่าในบทที่ 1 แล้วว่าเมื่อลูกหนี้ไม่ปฏิบัติตามชำระหนี้ เจ้าหนี้มีสิทธิตามกฎหมายอยู่แล้วในการที่จะบังคับชำระหนี้และเรียกค่าสินไหมทดแทนความเสียหายตามมาตรา 213 การที่คู่สัญญาตกลงกันทำข้อสัญญากำหนดเบี้ยปรับขึ้นก็เพื่อจะได้ไม่ต้องยุ่งยากในการพิสูจน์ค่าเสียหาย ข้อสัญญานี้มิได้ตัดสิทธิของเจ้าหนี้ที่มีอยู่ตามกฎหมายแต่อย่างใด แต่เป็นการสนับสนุนสิทธิที่มีอยู่ และเป็นเพียงการเพิ่มวิธีการเรียกร้องของคู่สัญญาขึ้นอีกวิธีหนึ่งในกรณีที่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งไม่ชำระหนี้ ดังนั้นสิทธิในการเรียกเบี้ยปรับจึงไม่ลบล้างสิทธิในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน ยกเว้นแต่จะได้มีการทำสัญญาละสิทธิต่อกันไว้เท่านั้น

เมื่อคู่สัญญาทำข้อสัญญากำหนดเบี้ยปรับกันไว้แล้วต่อมาปรากฏว่าเบี้ยปรับที่กำหนดไว้มีจำนวนน้อยเกินไป กรณีนี้จะมีการเรียกค่าสินไหมทดแทนเพิ่มเติม นอกเหนือจากเบี้ยปรับได้หรือไม่นั้น จะเห็นได้ว่ากรณีที่เบี้ยปรับสูงเกินไป ศาลยังลดเบี้ยปรับลงได้ กรณีที่เบี้ยปรับกำหนดไว้มีจำนวนน้อยเกินไป ก็ควรจะมีการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเพิ่มเติมนอกเหนือจากเบี้ยปรับได้ ซึ่งประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมันก็อนุญาติให้เจ้าหนี้ที่ได้รับความเสียหายได้รับค่าเสียหายเพิ่มเติมถ้าเขาสามารถพิสูจน์ความเสียหายได้มากกว่านั้น⁷² และในเรื่องนี้ก็มักกฎหมายสนับสนุนให้ทำได้ ดังนี้

1. เบี้ยปรับชนิดที่ลูกหนี้สัญญาว่าจะให้ปรับเมื่อตนไม่ชำระหนี้กับการพิสูจน์ค่าเสียหายมากกว่าเบี้ยปรับ

เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้เลย เจ้าหนี้มีสิทธิที่จะเรียกเอาเบี้ยปรับแทนการชำระหนี้ แต่ถ้าเจ้าหนี้แสดงต่อลูกหนี้ว่าจะเรียกเอาเบี้ยปรับแล้ว สิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ย่อมหมดไป ตามมาตรา 380 ดังนั้น เจ้าหนี้จึงต้องเลือกระหว่าง

72 B.G.B มาตรา 340 วรรค 2 "If the creditor has a claim for compensation for nonperformance, he may demand the forfeited penalty as the minimum amount of the damage. The claiming of further damages is not excluded."

การเรียกเบี้ยปรับ และการเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้

ถ้าเจ้าหนี้เลือกในทางเรียกเอาเบี้ยปรับสิทธิที่จะเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ย่อมหมดไปดังกล่าวแล้ว แต่การเรียกเอาเบี้ยปรับนั้นไม่ตัดสิทธิของเจ้าหนี้ที่จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 222 ซึ่งเป็นการเรียกค่าสินไหมทดแทนตามความเป็นจริง ดังนั้น ถ้าเจ้าหนี้ได้รับความเสียหายมากกว่าเบี้ยปรับก็มีสิทธิพิสูจน์เอาได้โดยเรียกเอาเบี้ยปรับอันจะพึงรับนั้นในฐานะเป็นจำนวนน้อยที่สุดแห่งค่าเสียหายตามมาตรา 380 วรรคสอง เว้นแต่จะได้ทำสัญญากันไว้ว่า เจ้าหนี้ไม่มีสิทธิเรียกค่าเสียหายมากกว่าเบี้ยปรับก็ยอมเป็นไปตามสัญญา และถ้าเจ้าหนี้ไม่ได้รับความเสียหายจากการที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้หรือเสียหายน้อยกว่าเบี้ยปรับย่อมไม่มีสิทธิเรียกค่าเสียหายเพิ่มเติม เพราะไม่มีความเสียหายที่จะพิสูจน์เอาได้

ถ้าเจ้าหนี้เลือกเอาในทางเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ เจ้าหนี้ก็มีสิทธิที่จะเรียกค่าสินไหมทดแทนความเสียหายได้ ตามมาตรา 213 ซึ่งเป็นสิทธิโดยทั่วไปของเจ้าหนี้อยู่แล้ว

สำหรับสัญญาซึ่งกำหนดเบี้ยปรับที่เป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นอันมีจำนวนเงินนั้น มีข้อแตกต่างออกไปตามมาตรา 382 ซึ่งบัญญัติว่า "ถ้าสัญญาว่าจะทำการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นให้เป็นเบี้ยปรับ ไม่ชำระเป็นจำนวนเงินไซ้ ท่านให้หาบทบัญญัติแห่งมาตรา 379 ถึง 381 มาใช้บังคับ แต่ถ้าเจ้าหนี้เรียกเอาเบี้ยปรับแล้วสิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนก็เป็นอันขาดไป"

เมื่อมีการกำหนดเบี้ยปรับเป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นมีจำนวนเงิน เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ เจ้าหนี้ก็มีสิทธิเลือกที่จะเรียกเบี้ยปรับหรือเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้เช่นกัน แต่ถ้าเจ้าหนี้เลือกในทางเรียกเอาเบี้ยปรับซึ่งเป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นแล้ว เจ้าหนี้ก็ไม่มีสิทธิที่จะเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายยิ่งกว่าเบี้ยปรับ ตามมาตรา 382 ตอนท้ายแต่อย่างไรก็ดี ถ้าเจ้าหนี้เลือกเอาในทางเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ เจ้าหนี้ก็ยังมีสิทธิที่จะเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายได้ ตามมาตรา 213 วรรคท้าย

2. เบี้ยปรับชนิดที่ลูกหนี้สัญญาว่าจะให้เบี้ยปรับเมื่อตนไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องสมควรกับการพิสูจน์ค่าเสียหายมากกว่าเบี้ยปรับ

การกำหนดเบี้ยปรับสำหรับการไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องสมควรนี้ ตามหลักมาตรา 381 เจ้าหนี้มีสิทธิทั้งการเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้และเรียกเอาเบี้ยปรับได้

ด้วย ส่วนเรื่องการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทน เจ้าหนี้ก็สามารถพิสูจน์เอาได้ เป็นไปตามมาตรา 381 วรรคสอง โดยถือว่าเจ้าหนี้มีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทน ในมูลชำระหนี้ไม่ถูกต้องสมควร ซึ่งให้บังคับตามบทบัญญัติมาตรา 380 วรรคสอง คือเจ้าหนี้มีสิทธิพิสูจน์ค่าเสียหายได้ โดยเรียกเอาเบี้ยปรับอันจะพึงรับนั้นในฐานะ เป็นจำนวนน้อยที่สุดแห่งค่าเสียหายแต่ถ้าเจ้าหนี้ไม่ได้รับความเสียหายอะไรเลย หรือเสียหายน้อยกว่าเบี้ยปรับย่อมไม่มีสิทธิเรียกค่าเสียหายมากกว่าเบี้ยปรับ เพราะไม่มีความเสียหายที่จะพิสูจน์เอาได้

เมื่อพิจารณาจากมาตรา 381 วรรคสาม ถ้าเจ้าหนี้อยอมรับชำระหนี้ โดยยังไม่ได้รับเบี้ยปรับ เจ้าหนี้จะเรียกเอาเบี้ยปรับได้ก็ต่อเมื่อได้บอกสงวนสิทธิ ต่อลูกหนี้ว่าในเวลารับชำระหนี้ ซึ่งหมายความว่าเมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้อง สมควร อันเจ้าหนี้มีสิทธิเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้และรับเบี้ยปรับได้แล้ว ต่อมาเจ้า หนี้อยอมรับชำระหนี้โดยยังไม่ได้รับเบี้ยปรับ เจ้าหนี้จะเรียกเอาเบี้ยปรับได้ก็ต่อ เมื่อได้บอกสงวนสิทธิในการเรียกเบี้ยปรับต่อลูกหนี้ว่าในเวลารับชำระหนี้ แต่ค่า สินไหมทดแทนแม้จะไม่ได้สงวนสิทธิไว้ ก็สามารถเรียกได้

สำหรับสัญญาที่มีการกำหนดเบี้ยปรับเป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่น เมื่อ ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องสมควร เจ้าหนี้ก็มีสิทธิที่จะเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้และ เรียกเบี้ยปรับได้ด้วยเช่นกัน แต่ตามมาตรา 382 ตอนท้าย ถ้าเจ้าหนี้เรียกเอา เบี้ยปรับแล้ว สิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนก็เป็นอันขาดไป อันมีผลโดยสรุปคือ

ก. เจ้าหนี้ยังคงมีสิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้และสิทธิในการ เรียกเบี้ยปรับอยู่ทั้งสองประการตามมาตรา 381 วรรคแรก และมาตรา 382

ข. ถ้าเจ้าหนี้เรียกเอาเบี้ยปรับให้ชำระหนี้เป็นอย่างอื่นนั้นโดยแสดง เจตนาต่อลูกหนี้แล้ว สิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนก็เป็นอันขาดไปตาม มาตรา 382 ตอนท้าย

ค. ถ้าเจ้าหนี้เรียกร้องให้ชำระหนี้โดยไม่เรียกเบี้ยปรับ เจ้าหนี้ก็ยัง มีสิทธิที่จะพิสูจน์ค่าเสียหายเพราะการที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องสมควรอยู่ ไม่ เข้าข้อห้ามตามมาตรา 382 ตอนท้าย

ตัวอย่างเช่น ก. ขายรถยนต์ให้ ข. 1 คัน ตกลงกันว่าถ้า ก. ส่งมอบ รถยนต์คันนั้นไม่ได้ตามกำหนดเวลาที่ตกลงกันไว้ ก. จะมอบทรัพย์สินให้เป็นเบี้ยปรับ ถ้า ก. ไม่อาจส่งมอบรถยนต์ให้ ข. ได้ตามเวลาที่กำหนด ข. มีสิทธิที่จะเรียก

าที่ ก. ส่งมอบรถยนต์และเรียกเอาทรัพย์สินเป็นเบี้ยปรับได้ แต่ไม่มีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทน ถ้า ข ำม่เรียกเอาทรัพย์สินเป็นเบี้ยปรับ ก็มีสิทธิเรียกที่ ก. ส่งมอบรถยนต์และเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อความปลอดภัยได้ด้วย

เหตุที่กฎหมายได้กำหนดข้อจำกัดไว้ว่าถ้าเจ้าหนี้เรียกเอาเบี้ยปรับซึ่งเป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นที่มาชำระจำนวนเงินแล้วก็ไม่ยังมีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทน นอกเหนือจากนั้นไปอีก คือจะนำเอาหลักในมาตรา 380 วรรค 2 กับ 381 วรรค 2 มาใช้บังคับไม่ได้ ก็คงเป็นเพราะว่าถ้าเบี้ยปรับกำหนดเป็นเงินย่อมมีราคากันได้ รู้ได้ว่ามากหรือน้อยขาดไปเท่าใด จึงถือเป็นจำนวนค่าสินไหมทดแทนอย่างน้อยที่สุดได้ตามมาตรา 380 วรรค 2 และ 381 วรรค 2 แต่ถ้าเป็นทรัพย์สินหรือเป็นการกระทำหรือการงดเว้นที่จะต้องชำระ เป็นเบี้ยปรับแล้ว บางทีตีราคารู้จำนวนกันไม่ได้⁷³ เพื่อมิให้เป็นการยุ่งยาก จึงจะมีการเรียกค่าสินไหมทดแทนเพิ่มเติมไม่ได้ ซึ่งเท่ากับว่า เบี้ยปรับด้วยการชำระหนี้เป็นอย่างอื่น อันมิใช่เงินจำนวนหนึ่งนั้นเป็นค่าเสียหายที่พอแล้ว สำหรับความเสียหายทั้งปวง เป็นเรื่องของเจ้าหนี้ที่จะพิจารณาตัดสินใจว่าจะเลือกเอาในทางเรียกเบี้ยปรับ หรือเลือกเอาในทางเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนอันจำต้องพิสูจน์ความเสียหายเอาแต่ทางใดทางหนึ่งเพียงทางเดียว

3.4.2 การเรียกดอกเบี้ยในหนี้เบี้ยปรับ

เมื่อคู่สัญญาได้ทำข้อตกลงกำหนดเบี้ยปรับกันไว้ เบี้ยปรับนั้นก็ เป็นข้อสัญญาข้อหนึ่งซึ่ง เจ้าหนี้มีสิทธิที่จะ เรียกเบี้ยปรับตามข้อสัญญานั้นได้ถ้ากรณีที่ถูกหนี้ไม่ชำระหนี้ หรือไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องสมควร ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 เมื่อเจ้าหนี้มีสิทธิที่จะ เรียกเบี้ยปรับ และ เจ้าหนี้เลือกในทางที่จะ เรียกเบี้ยปรับ ลูกหนี้ก็ต้องชำระหนี้เบี้ยปรับต่อเจ้าหนี้ตามข้อสัญญาที่กำหนดไว้ ถ้าเบี้ยปรับได้ให้ไว้แก่เจ้าหนี้แล้ว เจ้าหนี้ก็สามารถรับเบี้ยปรับได้เลย แต่ถ้าเบี้ยปรับยังไม่ได้นำให้ไว้แก่เจ้าหนี้ เจ้าหนี้ก็ต้องทวงถามเรียกเบี้ยปรับจากลูกหนี้ ถ้าลูกหนี้ผิดนัดไม่ยอมชำระหนี้ เบี้ยปรับ เจ้าหนี้ก็มีสิทธิที่จะ เรียกเอาดอกเบี้ยเงินเบี้ยปรับได้ ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 224 ว่า "หนี้เงินนั้นทำนาให้คิดดอกเบี้ยเงินระหว่างเวลาผิดนัดร้อยละเจ็ดถึงสิบ ถ้าเจ้าหนี้อาจเรียกดอกเบี้ยได้สูงกว่านั้นโดยอาศัยเหตุอย่างอื่นอัน

⁷³ เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและหนี้, หน้า 542.

ชอบด้วยกฎหมาย ก็ให้คงส่งดอกเบี้ยต่อไปตามนั้น

ท่านห้ามมิให้คิดดอกเบี้ยซ้อนดอกเบี้ยในระหว่างผิดนัด

การพิสูจน์ค่าเสียหายอย่างอื่นนอกหน้านั้น ท่านอนุญาตให้พิสูจน์ได้"

ตามหลักในมาตรา 224 นี้ ลูกหนี้ต้องเสียดอกเบี้ยในหนี้เงินร้อยละเจ็ดกึ่งต่อปีในระหว่างผิดนัดตั้งแต่วันผิดนัดไปจนชำระหนี้เงินแก่เจ้าหนี้เสร็จสิ้น เช่น

สัญญาว่า ถ้าไม่แบ่งเงินที่ขายที่ดินได้ให้โจทก์ครึ่งหนึ่งงานทันทีที่ได้รับเงินยอมให้โจทก์ปรับเท่ากับเงินส่วนที่โจทก์จะได้รับเช่นนี้เป็นกรณให้เบี้ยปรับเมื่อไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้อง โจทก์เรียกให้ชำระหนี้และเรียกเบี้ยปรับด้วยได้

เบี้ยปรับที่จะให้จำเลยเสียหายให้โจทก์นี้เป็นในส่วนทุนทรัพย์ที่โจทก์เรียกร้องตามที่จำเลยสัญญาว่าจะให้แก่โจทก์ งามาจะเป็นการปรับเอาจากเงินค่าปรับหรือเป็นการคิดดอกเบี้ยซ้อนดอกเบี้ยดังที่จำเลยให้การต่อสู้ เพราะฉะนั้นจึงต้องให้จำเลยเสียดอกเบี้ยเพราะเหตุผิดนัดในจำนวนเบี้ยปรับนี้ด้วย 74

ถ้าลูกหนี้ผิดนัดไม่ยอมชำระหนี้เบี้ยปรับ เจ้าหนี้ก็มีสิทธิที่จะเรียกเอาดอกเบี้ยเงินเบี้ยปรับนั้นได้นับแต่ลูกหนี้ผิดนัด แต่ถ้าเจ้าหนี้ฟ้องเรียกดอกเบี้ยนับแต่วันฟ้อง ศาลก็จะพิพากษาให้เป็นไปตามนั้น ทั้งนี้เป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 142 ที่ว่า คำพิพากษาหรือคำสั่งของศาลที่ชี้ขาดคดีต้องตัดสินตามข้อหาในคำฟ้องทุกข้อ แต่ห้ามมิให้พิพากษาหรือทำคำสั่งให้สิ่งใดๆเกินไปกว่าหรือนอกจากที่ปรากฏในคำฟ้อง ซึ่งมีข้อยกเว้นอยู่ข้อหนึ่งคือ ในคดีที่โจทก์ฟ้องขอให้ชำระหนี้พร้อมด้วยดอกเบี้ยจนถึงวันฟ้อง เมื่อศาลเห็นสมควร ศาลจะพิพากษาให้จำเลยชำระดอกเบี้ยจนถึงวันที่ได้ชำระเสร็จตามคำพิพากษาก็ได้ 75 ซึ่งโดยหลักทั่วไป ลูกหนี้ก็ต้องเสียดอกเบี้ยในหนี้เงินร้อยละเจ็ดกึ่งต่อปีตั้งแต่วันผิดนัดไปจนกว่าจะชำระหนี้เงินแก่เจ้าหนี้เสร็จเรียบร้อยแล้ว ศาลจึงพิพากษาให้จำเลยชำระดอกเบี้ยจนถึงวันที่ได้ชำระเสร็จตามคำพิพากษา

74 คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1774/2500 ระหว่างนางเฉลิมวรรณ ชูทรัพย์ โจทก์ หม่อมเจ้าวิไลนาถวิวัฒน์ วัฒนวงศ์ จำเลย

75 คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2654/2519 ระหว่าง กรมตำรวจ โจทก์ ท้า่งหุ้นส่วนจำกัดพรนภา กับพวก จำเลย

3.5 การบังคับเพื่อเรียกเบี้ยปรับตามกฎหมายลักษณะอื่น ๆ

การกำหนดเบี้ยปรับ นอกจากจะได้บัญญัติหลักานเรื่อง เบี้ยปรับไว้ใน มาตรา 379-385 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ในลักษณะสัญญาแล้ว ใน บทบัญญัติลักษณะอื่น หรือตามกฎหมายอื่นก็ยังสามารถกล่าวถึง เรื่อง เบี้ยปรับด้วย ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไปนี้

3.5.1 การเรียกเบี้ยปรับกรณีผิดสัญญาหมั้น

สัญญาหมั้น เป็นสัญญาที่ฝ่ายชายกับฝ่ายหญิง ตกลงจะทำการสมรสกัน ตามกฎหมาย

เมื่อชายหญิงทำสัญญาหมั้นกันถูกต้องสมบูรณ์ตามกฎหมายแล้วคู่สัญญาหมั้น แต่ละฝ่ายต่างมีความผูกพันตามสัญญาหมั้นในอันที่จะต้องทำการสมรสกันตามระยะเวลาที่ตกลงกันไว้ ถ้ามิได้กำหนดเวลาทำการสมรสกันไว้ก็ถือว่าจะต้องทำการสมรสกันในวันเวลาอันควร โดยฝ่ายหนึ่งอาจจะทวงถามและกำหนดเวลาให้อีกฝ่ายหนึ่งจัดการทำการสมรสให้เสร็จสิ้นไปในระยะเวลานั้นก็ได้ ซึ่งเมื่อสมรสกันแล้วของหมั้นย่อมตกเป็นสิทธิของหญิงตามมาตรา 1437 วรรคสอง และเป็นสินส่วนตัวของหญิง แต่อย่างไรก็ดี สัญญาหมั้นมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากสัญญาอื่น ๆ อันแก่ที่ว่าไม่สามารถฟ้องร้องให้ปฏิบัติตามสัญญาโดยขอให้ศาลบังคับให้คู่หมั้นทำการสมรสกับคู่หมั้นอีกฝ่ายหนึ่ง เหมือนเช่นสัญญาซื้อขายที่บังคับให้ผู้ขายส่งมอบทรัพย์สินที่ขายให้แก่ผู้ซื้อได้⁷⁶ ทั้งนี้เพราะการสมรสเป็นเรื่องที่ชายและหญิงต้องยินยอมพร้อมใจกันกระทำด้วยความสมัครใจโดยเสรีที่สุดและเป็นการเฉพาะตัว สภาพแห่งสัญญาไม่เปิดช่องให้มีการบังคับได้เหมือนเช่นสัญญาอื่น ๆ การที่จะบังคับให้ชายหญิงอยู่กินเป็นสามีภริยากันอันเป็นการฝืนใจฝืนศีลธรรมอันดีงามและความสงบเรียบร้อยของประชาชนย่อมกระทำมิได้ หากบังคับไปก็ทำให้เกิดความไม่ปกติสุขในครอบครัวอันเป็นหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งในสังคม แม้ชายหญิงจะมาอยู่กินเป็นสามีภริยากันเป็นเวลานานเท่าใดก็ตามก็จะมาฟ้องต่อศาลขอให้บังคับให้ไปจดทะเบียนสมรสกันไม่ได้ นอกจากนี้เพื่อป้องกันมิให้ชายหญิงต้องจำใจสมรสกันเพราะเกรงว่าจะถูกบังคับให้ชดเชยเบี้ยปรับตามสัญญาหมั้น กฎหมายจึงบัญญัติ

⁷⁶ ประสพสุข บุญเดช, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2529), หน้า 63.

คุ้มครองไว้เป็นพิเศษที่แตกต่างกับสัญญาธรรมดา ตามมาตรา 1438 ซึ่งบัญญัติว่า "การหมั้นไม่เป็นที่ที่จะร้องขอให้ศาลบังคับให้สมรสได้ ถ้าได้มีข้อตกลงกันว่า จะให้เบี้ยปรับในเมื่อผิดสัญญาหมั้น ข้อตกลงนั้นเป็นโมฆะ"

ตัวอย่างเช่น นาย ก ตกลงกับนางสาว ข ว่าหากนาย ก ผิดสัญญาหมั้นไม่ทำการสมรสกับนางสาว ข นาย ก ยอมให้เงินค่าปรับให้นางสาว ข เป็นเงิน 10,000 บาท ดังนี้ ข้อตกลงนี้เป็นโมฆะหากเกิดการผิดสัญญาหมั้น นางสาว ข จะเรียกร้องเอาเบี้ยปรับไม่ได้

การที่ทาสัญญาหมั้นกันแล้วกำหนดเบี้ยปรับไว้นี้มีปัญหาว่าจะทำให้สัญญาหมั้นตกเป็นโมฆะ เหมือนกับข้อตกลงให้เบี้ยปรับเมื่อผิดสัญญาหมั้นหรือไม่ ซึ่งไม่มีบัญญัติไว้ในกฎหมายว่าให้สัญญาหมั้นตกเป็นโมฆะ ด้วยหรือไม่ ในกรณีเช่นนี้ จะเห็นได้ว่าการหมั้น และข้อตกลงให้เบี้ยปรับ แยกต่างหากออกจากกันได้ จึงต้องใช้หลักทั่วไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 135 ซึ่งบัญญัติว่า "ถ้าส่วนหนึ่งส่วนใดของนิติกรรมเป็นโมฆะเท่านั้นนิติกรรมนั้นย่อมตกเป็นโมฆะด้วยกันทั้งสิ้น เว้นแต่จะพึงสันนิษฐานได้โดยพฤติการณ์แห่งกรณีว่า คู่กรณีได้เจตนาจะให้ส่วนที่สมบูรณ์นั้นแยกออกจากส่วนที่ไม่สมบูรณ์ได้" เพราะฉะนั้นสัญญาหมั้นจึงสมบูรณ์ ใช้บังคับได้ไม่ตกเป็นโมฆะ คงตกเป็นโมฆะเฉพาะ ข้อตกลงจะให้เบี้ยปรับเท่านั้น ตัวอย่าง เช่น ชายเอาเงินหนึ่งหมื่นบาทไปหมั้นหญิง โดยมีข้อตกลงว่า ถ้าฝ่ายชายไม่ยอมสมรสกับหญิง จะให้เงินเป็นเบี้ยปรับอีกห้าหมื่นบาท ดังนี้เมื่อชายผิดสัญญาหมั้นไม่ยอมจดทะเบียนสมรสกับหญิงโดยไม่มีเหตุสำคัญอันเกิดแก่หญิงคู่หมั้น หญิงมีสิทธิรับเงินหนึ่งหมื่นบาทที่เป็นของหมั้นได้ และมีสิทธิเรียกค่าทดแทนตามมาตรา 1440 อีกด้วยแต่ไม่มีสิทธิที่จะเรียกร้องให้ชายชำระเงินเบี้ยปรับห้าหมื่นบาทเพราะข้อตกลงให้เบี้ยปรับห้าหมื่นบาทเป็นโมฆะ

ได้มีคำพิพากษาฎีกาตัดสินไว้เกี่ยวกับเรื่องนี้ว่าชายหญิงตกลงทำการสมรส และทำพิธีแต่งงานตามประเพณีแล้ว แต่หญิงไม่ยอมจดทะเบียนสมรส เช่นนี้ชายจะมาฟ้องศาลขอให้บังคับให้จดทะเบียนสมรสไม่ได้⁷⁷

77 คำพิพากษาฎีกาที่ 137/2480 ระหว่าง นายจอม กาวร โจทก์

3.5.2 การเรียกเบี้ยปรับตามประมวลรัษฎากร

การที่จะบังคับให้ประชาชนเสียภาษี กฎหมายภาษีอากร ได้กำหนดเรื่องเบี้ยปรับและเงินเพิ่มไว้

เบี้ยปรับ คือเงินภาษีที่กฎหมายกำหนดให้ผู้เสียภาษีเสียเพิ่มเติมเนื่องจากผู้เสียภาษีไม่ยื่นรายการเพื่อเสียภาษี หรือยื่นแล้วแต่ไม่ถูกต้อง หรือไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติที่กฎหมายกำหนดไว้ โดยเบี้ยปรับนี้มักจะกำหนดเป็นจำนวนเท่าของเงินภาษีที่จะต้องเสีย เช่นให้เสียเบี้ยปรับ 2 เท่าของจำนวนเงินภาษีที่จะต้องเสีย เป็นต้น⁷⁸

ประมวลรัษฎากรมีบทบัญญัติเกี่ยวกับเบี้ยปรับไว้ในมาตรา 22 และ 26 และในมาตราอื่น ๆ อีก แต่ 2 มาตรานี้เป็นบททั่วไป หากภาษีประเภทใดไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับเบี้ยปรับกล่าวไว้โดยเฉพาะแล้ว ก็ต้องใช้ 2 มาตรานี้บังคับ

มาตรา 22 เป็นบทบัญญัติกำหนดให้ผู้ยื่นรายการไม่ถูกต้องหรือไม่บริบูรณ์ เสียเบี้ยปรับอีก 1 เท่าของจำนวนภาษีอากรที่ประเมินเรียกเก็บเพิ่มขึ้น เมื่อเจ้าพนักงานประเมินได้ออกหมายเรียกตามมาตรา 19 (เรียกตรวจภายใน 5 ปี) และประเมินเรียกเก็บภาษีตามมาตรา 20 และมาตรา 21 ซึ่งมีบทบัญญัติดังนี้

มาตรา 19 เว้นแต่จะมีบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่นในลักษณะนี้ ถ้าภายในเวลาห้าปีนับแต่วันที่ได้ยื่นรายการแล้ว เจ้าพนักงานประเมินมีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ใดแสดงรายการตามแบบที่ยื่นไม่ถูกต้องตามความจริงหรือไม่บริบูรณ์ เจ้าพนักงานประเมินมีอำนาจออกหมายเรียกตัวผู้ยื่นรายการนั้นมาสอบสวน และออกหมายเรียกพยานกับสิ่งให้ผู้ยื่นรายการ หรือพยานนั้นนำบัญชีหรือ พยานหลักฐานอื่นอันควรแก่เรื่องมาแสดงได้ แต่ต้องให้เวลาล่วงหน้าไม่น้อยกว่าเจ็ดวันนับแต่วันส่งหมาย

มาตรา 20 เมื่อได้จัดการตามมาตรา 19 และทราบข้อความแล้ว เจ้าพนักงานประเมินมีอำนาจที่จะแก้จำนวนเงินที่ประเมินหรือที่ยื่นรายการไว้เดิม โดยอาศัยพยานหลักฐานที่ปรากฏ และแจ้งจำนวนเงินที่ต้องชำระอีกไปยังผู้ต้องเสียภาษีอากร ในกรณีนี้จะอุทธรณ์ การประเมินก็ได้

78 ชัยสิทธิ ตราชูธรรม, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับภาษีอากร (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2527), หน้า 68.

มาตรา 21 ถ้าผู้ต้องเสียภาษีอากรไม่ปฏิบัติตามหมายหรือคำสั่งของเจ้าพนักงานประเมินตามมาตรา 19 หรือไม่ยอมตอบคำถามเมื่อซักถามโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร เจ้าพนักงานประเมินมีอำนาจประเมินเงินภาษีอากรตามที่รู้เห็นว่าถูกต้องและแจ้งจำนวนเงินที่ซึ่งต้องชำระไปยังผู้ต้องเสียภาษีอากร ในกรณีนี้ห้ามมิให้อุทธรณ์การประเมิน

มาตรา 22 ในการประเมินตามมาตรา 20 หรือมาตรา 21 ผู้ต้องเสียภาษีต้องรับผิดชอบเบี้ยปรับหนึ่งเท่าของจำนวนเงินภาษีที่ต้องชำระอีก

ส่วนมาตรา 26 เป็นบทบัญญัติกำหนดให้ผู้เสียภาษีซึ่งไม่ยื่นรายการเพื่อเสียภาษี เสียเบี้ยปรับอีก 2 เท่าของจำนวนเงินภาษีที่จะต้องเสียเมื่อเจ้าพนักงานประเมินได้ออกหมายเรียกตามมาตรา 23 (เรียกตรวจสอบภายในอายุความ 10 ปี) ซึ่งมีบทบัญญัติดังนี้

มาตรา 23 ผู้ใดไม่ยื่นรายการ อาเภอหรือเจ้าพนักงานประเมินแล้วแต่กรณี มีอำนาจออกหมายเรียกตัวผู้นั้นมาสอบสวน และออกหมายเรียกพยานกับส่งให้ผู้ที่ไม่ยื่นรายการหรือพยานนั้นนำบัญชีหรือพยานหลักฐานอื่นอันควรแก่เรื่องมาแสดงได้แต่ต้องให้เวลาล่วงหน้าไม่น้อยกว่าเจ็ดวันนับแต่วันส่งหมาย

มาตรา 24 เมื่อได้จัดการตามมาตรา 23 และทราบข้อความแล้ว อาเภอหรือเจ้าพนักงานประเมิน แล้วแต่กรณี มีอำนาจประเมินเงินภาษีอากรและแจ้งจำนวนภาษีอากรที่ต้องชำระไปยังผู้ต้องเสียภาษีอากร ในกรณีนี้จะอุทธรณ์การประเมินก็ได้

มาตรา 25 ถ้าผู้ได้รับหมายหรือคำสั่งของอาเภอหรือเจ้าพนักงานประเมินแล้วแต่กรณี ไม่ปฏิบัติตามหมายหรือคำสั่งของอาเภอหรือเจ้าพนักงานประเมินตามมาตรา 23 หรือไม่ยอมตอบคำถามเมื่อซักถามโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร อาเภอหรือเจ้าพนักงานประเมินมีอำนาจประเมินเงินภาษีอากรตามที่รู้เห็นว่าถูกต้องและแจ้งจำนวนภาษีอากรไปยังผู้ต้องเสียภาษีอากร ในกรณีนี้ห้ามมิให้อุทธรณ์การประเมิน

มาตรา 26 เว้นแต่จะบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่นในลักษณะนี้ในการประเมินตามมาตรา 24 หรือมาตรา 25 ผู้ต้องเสียภาษีต้องรับผิดชอบเบี้ยปรับอีกสองเท่าของจำนวนเงินภาษีที่ต้องชำระ

ภาษีเงินได้ ไม่ว่าจะ เป็นภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคล ย่อม

อยู่ภายในบังคับมาตรา 22 และมาตรา 26 นี้ เว้นแต่การเสียภาษีกลางปีของ
ภาษีเงินได้นิติบุคคล อาจจะต้องใช้มาตรา 67 ตรีบังคับ กล่าวคือ ในกรณีที่บริษัท
หรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลไม่มียื่นรายการและชำระภาษีกลางปี หรือยื่นรายการและ
ชำระภาษีกลางปีแล้ว แต่แสดงประมาณการกำไรสุทธิขาดไปเกินร้อยละ 25 ของ
กำไรสุทธิซึ่งได้จากกิจการหรือเนื่องจากกิจการที่ทำในรอบระยะเวลาบัญชี โดย
ไม่มีเหตุอันสมควร มาตรา 67 ตรีบัญญัติให้บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลนั้นต้อง
เสียเงินเพิ่มอีกร้อยละ 20 ของจำนวนเงินภาษีที่ต้องชำระหรือของกึ่งหนึ่งของ
จำนวนเงินภาษีที่ต้องเสียในรอบระยะเวลาบัญชีนั้นหรือของภาษีที่ชำระขาด แล้ว
แต่กรณี⁷⁹

เงินเพิ่มตามมาตรา 67 ตรีดังกล่าวก็คือเบี้ยปรับนั่นเอง

สำหรับภาษีการค้านั้นมีบทบัญญัติเกี่ยวกับเบี้ยปรับไว้โดยเฉพาะ คือ
มาตรา 89 โดยมาตรา 89 บัญญัติให้ผู้ประกอบการค้าเสียเบี้ยปรับในกรณีมิได้ยื่น
คำขอจดทะเบียนการค้าตามที่กฎหมายบังคับไว้ หรือยื่นแบบแสดงรายการค้าไว้ไม่
ถูกต้อง หรือมีสินค้าเกินจากบัญชีคุมสินค้า ขาดจากบัญชีคุมสินค้า หรือมีสินค้า
โดยไม่ทำหรือไม่ลงบัญชีคุมสินค้า⁸⁰

⁷⁹มาตรา 67 ตรีในกรณีที่บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลไม่มียื่นรายการ
และชำระภาษีตามมาตรา 67 ทวิ หรือยื่นรายการและชำระภาษีตามมาตรา 67
ทวิโดยแสดงประมาณการกำไรสุทธิขาดไปเกินร้อยละยี่สิบห้าของกำไรสุทธิซึ่งได้
จากกิจการหรือเนื่องจากกิจการที่กระทำในระยะเวลาบัญชีนั้นโดยไม่มีเหตุอันสม
ควร บริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลนั้นต้องเสียเงินเพิ่มอีกร้อยละ 20 ของจำนวน
เงินภาษีที่ต้องชำระตามมาตรา 67 ทวิ หรือของกึ่งหนึ่งของจำนวนเงินภาษีที่ต้อง
เสียในรอบระยะเวลาบัญชีนั้นหรือของภาษีที่ชำระขาดแล้วแต่กรณี

เงินเพิ่มตามวรรคหนึ่งให้ถือเป็นค่าภาษี และอาจลดลงได้ตามระเบียบ
ที่อธิบดีกำหนดโดยอนุมัติรัฐมนตรี

⁸⁰ มาตรา 89 ให้ผู้ประกอบการค้าเสียเบี้ยปรับในกรณีและตามอัตรา
ต่อไปนี้

(1) กรณีมิได้ยื่นคำขอจดทะเบียนการค้าตามมาตรา 80 หรือเมื่อถูก
สั่งเพิกถอนใบทะเบียนการค้าตามมาตรา 82 ตรี แล้ว ได้ประกอบการค้าโดยไม่
มีใบทะเบียนการค้า ให้เสียเบี้ยปรับอีก สอง เท่าของเงินภาษีตลอดระยะเวลาที่ (ต่อ)

ตัวอย่างเช่น บริษัท ฮี จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายของต่างประเทศ และมีสำนักงานตั้งอยู่ต่างประเทศ แต่เข้ามาประกอบกิจการในประเทศไทย โดยเข้าทำสัญญากับโรงทอรับจ้างและร่วมดำเนินการให้บริการด้านวิศวกรรมและให้บริการต่าง ๆ เกี่ยวกับการผลิตเหล็กที่แก่โรงทอ โดยได้รับเงินค่าจ้างหรือค่าตอบแทนจากโรงทออื่นถือได้ว่าเป็นการประกอบการค้าจะต้องเสียภาษีการค้าสำหรับเงินค่าจ้างหรือค่าตอบแทนที่ได้รับจากโรงทอ เมื่อตามสัญญาระบุว่าโรงทอรับเป็นผู้ออกภาษีให้ ถือได้ว่าโรงทอเป็นสาขาหรือตัวแทนของบริษัทในการเสียภาษีด้วย โรงทอจึงมีหน้าที่ต้องยื่นแบบแสดงรายการการค้าของบริษัท ฮี. ภายในเวลาที่กฎหมายกำหนด เมื่อไม่ปฏิบัติ เจ้าพนักงานประเมินของกรมสรรพากรจำเลยย่อมมีอำนาจประเมินภาษี เบี้ยปรับ และเงินเพิ่มได้⁸¹

ส่วนอากรแสตมป์และอากรมหรรณพนั้นก็มิมีบทบัญญัติเกี่ยวกับเบี้ยปรับเหมือนกัน แต่แทนที่จะเรียก ว่า "เบี้ยปรับ" กลับเรียกว่า "เงินเพิ่มอากร" และ "เงินเพิ่ม" ตามลำดับ โดยอากรแสตมป์มีบทบัญญัติว่าในมาตรา 113 และ 114 ดังนี้

มาตรา 113 ตราสารใดมิได้ปิดแสตมป์บริบูรณ์ ผู้มีหน้าที่เสียอากร

(ต่อ) ไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติดังกล่าวหรือเป็นเงินสองร้อยบาทต่อเดือนแล้วแต่อย่างใดจะมากกว่า

(2) กรณีมิได้ยื่นแบบแสดงรายการการค้าภายในกำหนดเวลาตามส่วน 5 ๑ ที่เสียเบี้ยปรับอีกสอง เท่าของเงินภาษี

(3) กรณียื่นแบบแสดงรายการการค้าไว้ไม่ถูกต้อง หรือมีข้อผิดพลาดทำให้จำนวนภาษีที่ต้อง เสียคลาดเคลื่อนไป ๑ เท่าเสีย เบี้ยปรับอีกหนึ่ง เท่าของเงินภาษีที่เสียคลาดเคลื่อน

(4) กรณีผู้ประกอบการค้ามีสินค้าเกินจากบัญชีคุมสินค้า ขาดจากบัญชีคุมสินค้า หรือมีสินค้าโดยไม่ทำหรือไม่ลงบัญชีคุมสินค้า ซึ่งตามมาตรา 79 ทวิ

(6) ๑ ที่ถือได้ว่าเป็นการขาย ๑ เท่าเสียเบี้ยปรับอีกสอง เท่าของเงินภาษีจากรายรับของสินค้าที่ ๑ ที่ถือได้ว่าเป็นขายนั้น

เบี้ยปรับตามมาตรานี้อาจลดหรือลดลงได้ตามระเบียบที่อธิบดีกำหนด โดยอนุมัติรัฐมนตรี

⁸¹ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2894/2526 ระหว่าง บ.จ.ก. เหล็กสยาม โรงทอ

หรือผู้ทรงตราสาร หรือผู้ถือเอาประโยชน์ ชอบที่จะยื่นตราสารนั้นต่อพนักงาน
เจ้าหน้าที่ขอเสียอากรได้ เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ได้รับตราสารแล้ว ให้นำมูลค่าที่
เสียอากรภายในบังคับแห่งบทบัญญัติต่อไปนี้

1. ตราสารที่มีได้ปิดสมุดบัญชีนั้นเป็นตราสารที่กระทำขึ้นใน
ประเทศไทย เมื่อผู้ขอเสียอากรได้ยื่นตราสารนั้นต่อพนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อเสีย
อากรภายใน 15 วัน นับแต่วันต้องปิดสมุดบัญชี ก็ให้นำมูลค่าที่
เสียเพียงอากรตามอัตราในบัญญัติท้ายหมวดนี้

2. ถ้ากรณีเป็นอย่างอื่น ก็ให้นำมูลค่าที่เสียอากร และให้เรียกเก็บ
เงินเพิ่มอากร ดังต่อไปนี้อีกด้วย

(ก) ถ้าปรากฏต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ว่าตราสารมิได้
ปิดสมุดบัญชีเป็นเวลาไม่พ้นกำหนด 90 วันนับแต่วันต้องปิดสมุดบัญชี ให้
เรียกเก็บเงินเพิ่มอากรเป็น 2 เท่าจำนวนอากร หรือเป็นเงิน 4 บาทแล้วแต่
อย่างใดจะมากกว่า

(ข) ถ้าปรากฏต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ว่าตราสารมิได้ปิดสมุด
บัญชีเวลาพ้นกำหนด 90 วันนับแต่วันต้องปิดสมุดบัญชีแล้ว ให้เรียกเก็บเงิน
เพิ่มอากรเป็น 5 เท่าจำนวนอากร หรือเป็นเงิน 10 บาท แล้วแต่อย่างใดจะ
มากกว่า

มาตรา 114 โดยการตรวจสอบตามความในมาตรา 123 ก็ดีโดยการ
กล่าวหาแจ้งความของบุคคลใด ไม่ว่าจะ เป็นเจ้าพนักงานรัฐบาลหรือมิใช่ก็ดี
ถ้าปรากฏว่า

(1) มิได้มีการออกใบรับในกรณีที่ต้องออกใบรับตามความในมาตรา
105 หรือมาตรา 106 ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจเรียกเก็บเงินอากรจนครบ
และเงินเพิ่มอากรอีกเป็นจำนวน 6 เท่าของเงินอากรหรือเป็นเงิน 25 บาทแล้ว
แต่อย่างใดจะมากกว่า

(2) ตราสารมิได้ปิดสมุดบัญชีโดย

(ก) มิได้ปิดสมุดบัญชีเลย ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจเรียก
เก็บเงินอากรจนครบ และเงินเพิ่มอากรอีกเป็นจำนวน 6 เท่าของเงินอากรที่
ต้องเสียหรือเป็นเงิน 25 บาท แล้วแต่อย่างใดจะมากกว่า

(ข) บิดแสดมภ์น้อยกว่าอากรที่ต้องเสีย ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจเรียกเก็บเงินอากรจนครบ และเงินเพิ่มอีกเป็นจำนวน 6 เท่าของเงินอากรที่ขาด หรือเป็นเงิน 25 บาท แล้วแต่อย่างใดจะมากกว่า

(ค) ในกรณีอื่น ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจเรียกเก็บเงินเพิ่มอากรเป็นจำนวน 1 เท่าของเงินอากรที่ต้องเสียหรือเป็นเงิน 25 บาท แล้วแต่อย่างใดจะมากกว่า

ส่วนอากรมหรสพนั้นมีบัญญัติไว้ในมาตรา 138 ทวิและ 140 ทวิ ดังนี้

มาตรา 138 ทวิ ถ้ามิได้ขีดฆ่าแสดมภ์บนตัวตามมาตรา 133 หรือมิได้ฉีกตัวตามมาตรา 138 ให้เจ้าของมีหน้าที่รับผิดชอบเสียเงินเพิ่มเป็นจำนวน 2 เท่าของอากรที่ต้องเสีย หรือเป็นเงิน 25 บาท แล้วแต่อย่างใดจะมากกว่า เงินเพิ่มตามมาตรานี้ให้ชำระเป็นเงินภายในสิบวัน นับแต่วันได้รับคำสั่งของพนักงานเจ้าหน้าที่ เงินเพิ่มให้ถือเป็นเงินอากร

มาตรา 140 ทวิ โดยการตรวจสอบของพนักงานเจ้าหน้าที่ก็ดีโดยกล่าวหาแจ้งความของบุคคลใด ไม่ว่าจะ เป็นเจ้าพนักงานรัฐบาล หรือมิใช่ก็ดี ถ้าปรากฏว่าไม่เสียอากรหรือเสียอากรไม่ครบตามหมวดนี้ให้เรียกอากรจนครบ และให้เรียกเงินเพิ่มเป็นรายตัวผู้คู่อีกเป็นจำนวน 2 เท่าของอากรที่ไม่เสีย หรือที่ขาดหรือเป็นเงิน 25 บาท แล้วแต่อย่างใดจะมากกว่า เงินอากรและเงินเพิ่มตามความในมาตรานี้ให้ชำระเป็นเงินภายในสิบวัน นับแต่วันได้รับคำสั่งของพนักงานเจ้าหน้าที่ เงินเพิ่มให้ถือเป็นเงินอากร

เขียนปรับตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 22 และ 26, 67 ตี และ 89 นั้น อาจดหรือลดได้ แต่การงดหรือลดนี้ต้องเป็นไปตามระเบียบที่อธิบดีกรมสรรพากรกำหนดโดยอนุมัติรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง (มาตรา 27 ทวิและ 89 วรรคท้าย) ซึ่งระเบียบดังกล่าวปรากฏอยู่ในคำสั่งกรมสรรพากรที่ ท. 21/2526 สั่ง ณ วันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2526 ดังนี้

1. การงดหรือลดเขียนปรับที่งดหรือลดเขียนปรับได้เฉพาะกรณีที่เจ้าพนักงานประเมินเห็นว่า ผู้ต้องเสียเขียนปรับไม่มีเจตนาหลีกเลี่ยงและให้ความร่วมมือในการตรวจสอบภาษีเป็นอย่างดี

2. การลดเขียนปรับให้ส่งลดเขียนปรับดังนี้

(1) การลดเบี้ยปรับตามมาตรา 22 แห่งประมวลรัษฎากร (กรณีเบี้ยปรับ 1 เท่า) ให้สิ่งลดเบี้ยปรับแต่ต้องเสียไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของเบี้ยปรับตามที่กฎหมายกำหนด

(2) การลดเบี้ยปรับตามมาตรา 26 (กรณีเบี้ยปรับ 2 เท่า) ให้สิ่งลดได้แต่ต้องเสียไม่น้อยกว่าร้อยละ 30 ของเบี้ยปรับตามกฎหมาย

(3) การลดเบี้ยปรับ นอกเหนือจากที่กำหนดตาม 2 หรือการงดเบี้ยปรับให้เจ้าพนักงานประเมินเสนอขอความเห็นชอบจากอธิบดีกรมสรรพากร หรือผู้ที่อธิบดีมอบหมาย

ระเบียบที่อธิบดีกรมสรรพากรกำหนดไว้ดังกล่าวเป็นอำนาจที่กฎหมายให้ไว้จึงอ้างบังคับได้ การงดหรือลดเบี้ยปรับ ผู้เสียภาษีจึงต้องกระทำตามระเบียบเมื่อเจ้าพนักงานประเมินหรืออธิบดี ว่างหรือลดค่าที่อันเป็นการฝ่าฝืนหรือไม่ชอบด้วยระเบียบเป็นการโต้แย้งสิทธิ จึงจะเป็นประเด็นขึ้นสู่การพิจารณาของศาล และในกรณีนี้ศาลมีอำนาจงดหรือลดได้ตามระเบียบดังกล่าว⁸²

 82 คำพิพากษาฎีกาที่ 1329/2511

ประมวลรัษฎากรมาตรา 89 วรรคท้าย ให้อำนาจอธิบดีที่จะวางระเบียบงดหรือลดเบี้ยปรับลงได้โดยอนุมัติรัฐมนตรี แต่โจทก์ยังมีได้ยื่นคำขอแต่อย่างใด ศาลจึงไม่อาจวินิจฉัยได้ว่าโจทก์มีสิทธิได้ลดหรืองดเว้นเบี้ยปรับอย่างไรบ้าง คำพิพากษาฎีกาที่ 211/2525 ระหว่าง หสน. ไทยวัฒนาพานิชฯ โจทก์ กรมสรรพากร จำเลย

ปัญหาที่ว่าควรงดหรือลดเบี้ยปรับตามประมวลรัษฎากร มาตรา 89 ครีหรือไม่นั้น เป็นคนละกรณีกับปัญหาที่ว่า การประเมินของเจ้าพนักงานประเมินชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ โจทก์ฟ้องขอให้เพิกถอนคำสั่งของจำเลยที่ไม่ชอบ ศาลจะพิพากษาให้งดหรือลดเบี้ยปรับไม่ได้เป็นการเกินคำขอ (ศาลฎีกายังไม่ชี้ชัดว่าถ้าโจทก์ขอศาลจะมีอำนาจสั่งงดหรือลดเบี้ยปรับได้หรือไม่ เบี้ยปรับตามมาตรา 89 อาจงดหรือลดลงได้ตามระเบียบที่อธิบดีกำหนดโดยอนุมัติรัฐมนตรี ซึ่งอธิบดีวางระเบียบไว้ตามคำสั่งที่ 153/2514 ให้ทำคำร้องเป็นหนังสือยื่นต่อเจ้าพนักงานประเมิน และอาจอุทธรณ์ต่อคณะกรรมการพิจารณาอุทธรณ์ได้ เมื่ออุทธรณ์ได้ ก็น่าจะฟ้องได้ศาลจึงควรมีอำนาจวินิจฉัยให้ลดได้หากข้อเท็จจริงฟังได้ว่า ผู้ประกอบการค้าไม่มีเจตนาหลีกเลี่ยงภาษีการค้า) (ต่อ)

านเรื่องศาลกับการลดเบี้ยปรับภาษีอากรนี้ อาจารย์อัมพร ฌ ตะกั่วทุ่ง
ได้บันทึกหมายเหตุไว้ท้ายคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 609/2527 ในหนังสือคำพิพากษาศาลฎีกา
ของเนติบัณฑิตยสภาว่า

" 1. เกี่ยวกับการลดหรือลดเบี้ยปรับ เดิมประมวลรัษฎากรมาตรา 26
อันเป็นบททั่วไปก่อนแก้ไขบัญญัติว่า "เว้นแต่จะมีบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่นในลักษณะนี้
ในการประเมินตามมาตรา 24 หรือมาตรา 25 ผู้ต้องเสียภาษีอากรอาจต้องรับผิดชอบ
เสียเงินเพิ่มขึ้นอีก 2 เท่าจำนวนเงินภาษีอากร เงินนี้ให้ถือว่าเป็นค่าภาษีอากร"
ศาลจึงแปลว่าตามข้อความที่ว่า "อาจต้องรับผิดชอบเสียเงินเพิ่มขึ้นอีก" นั้น เป็น
เรื่องที่ถูกกฎหมายกำหนดให้ใช้ดุลพินิจหนักเบาตามควรแก่กรณีศาลจึงมีอำนาจลด
จำนวนที่เจ้าพนักงานสั่งให้เรียกได้ (ฎีกาที่ 989-993/2498, 288/2508,
2649/2520) และเนื่องจากมาตรานี้เป็นบททั่วไปประกอบกับความในตบท้ายที่ว่า
"เว้นแต่จะมีบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่นในลักษณะนี้" ดังนั้นภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาและ
ภาษีเงินได้นิติบุคคลซึ่งไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการงดหรือลดเบี้ยปรับไว้โดยเฉพาะ

(ต่อ) คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 609/2527 ระหว่าง บจก. บอร์เนียว เอนจิเนียริง ไซท์
กรมสรรพากร จำเลย

ประมวลรัษฎากรมาตรา 89(3) บัญญัติให้ผู้ประกอบการค้าเสียเบี้ย
ปรับในกรณียื่นแบบแสดงรายการไว้ไม่ถูกต้องหรือมีข้อผิดพลาด และในวรรคท้าย
บัญญัติว่า เบี้ยปรับตามมาตรานี้อาจงดหรือลดลงได้ตามระเบียบที่อธิบดีกำหนดโดย
อนุมัติรัฐมนตรีโจทก์มิได้กล่าวอ้างมาในฎีกาว่ากรณีของโจทก์ต้องด้วยระเบียบดัง
กล่าวอย่างไร จึงไม่มีเหตุที่จะวินิจฉัยลดเบี้ยปรับให้โจทก์ได้ และไม่ปรากฏว่ากรณี
ต้องด้วยเหตุที่จะงดหรือลดเงินเพิ่มตามมาตรา 89 ทั่วไปได้อย่างไร จึงไม่มีเหตุที่
ศาลสั่งงดเงินเพิ่มให้โจทก์ได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1753/2527 ระหว่าง หจก. คอนติเนนเตล การทอฯ โจทก์
กรมสรรพากร กับพวก จำเลย

โจทก์เคยชำระภาษีการค้าในอัตราร้อยละ 7 ของรายรับ โดยยอมรับ
ว่าเป็นผู้ผลิตงให้จำหน่ายมาก่อนแล้ว ต่อมาจึงได้ชำระภาษีเป็นร้อยละ 2 โดย
แสดงลักษณะของการค้าว่าผลิตงให้จำหน่ายเช่นกัน ดังนั้นยอมทำให้จำนวนภาษี
ที่โจทก์ชำระลดน้อยลงกว่าที่ควรต้องเสีย แสดงว่าโจทก์มีเจตนาหลีกเลี่ยงภาษี
กรณีจึงไม่มีเหตุอันสมควรที่ศาลจะลดเบี้ยปรับให้

ศาลจึงปรับบทมาตรา 26 มาใช้กับการประเมินภาษีเงินได้

2. ส่วนภาษีการค้านั้น มาตรา 89 ได้บัญญัติกรณีที่ทำให้ผู้ประกอบการค้าเสียเบี้ยปรับ และได้ระบุไว้ในวรรคท้ายโดยเฉพาะแล้วว่า "เบี้ยปรับตามมาตรานี้อาจงดหรือลดได้ตามระเบียบที่อธิบดีกำหนดโดยอนุมัติรัฐมนตรี" ซึ่งอธิบดีกรมสรรพากรอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 89 วรรคสองดังกล่าวออกระเบียบเป็นคำสั่งกรมสรรพากรที่ ท. 604/2525 ลง ณ วันที่ 3 มิถุนายน 2525 โดยความสำคัญตามคำสั่งนี้อยู่ที่ว่า จะงดหรือลดเบี้ยปรับให้ได้เฉพาะกรณีผู้ประกอบการค้าไม่มีเจตนาหลีกเลี่ยง

อาจารย์อัมพรฯ เห็นว่า ระเบียบอธิบดีกรมสรรพากรดังกล่าวเป็นอำนาจที่กฎหมายให้ไว้จึงใช้บังคับได้ เป็นส่วนหนึ่งของกฎหมาย การงดหรือลดเบี้ยปรับ ผู้ประกอบการค้าจึงต้องกระทำตามระเบียบต่อเมื่อเจ้าพนักงานประเมินหรืออธิบดี งดหรือลดค่าที่อันเป็นการฝ่าฝืน หรือไม่ชอบด้วยระเบียบเป็นการโต้แย้งสิทธิ จึงจะเป็นประเด็นขึ้นสู่การพิจารณาของศาล ในคำพิพากษาศาลฎีกานี้จึงวินิจฉัยว่าตามฎีกาโจทก์ก็ไม่กล่าวอ้างว่าโจทก์ได้กระทำตามระเบียบและเจ้าพนักงานประเมินไม่กระทำตามระเบียบ ศาลฎีกาจึงไม่วินิจฉัย

3. สำหรับเงินเพิ่มภาษีการค้า มาตรา 89 ทวิ บัญญัติให้ผู้ประกอบการค้าที่ไม่ชำระภาษีภายในกำหนดเสียเงินเพิ่มอัตร้อยละ 1.5 ต่อเดือนของเงินภาษีที่ต้องชำระโดยไม่รวมเบี้ยปรับ เงินเพิ่มนี้จึงน่าจะเทียบได้กับกรณีลูกหนี้ผิดนัดต้องเสียดอกเบี้ยระหว่างผิดนัดนั่นเอง เงินเพิ่มจึงไม่อาจงดหรือลดได้เลย และกรมสรรพากรก็จะเรียกดอกเบี้ยเมื่อผู้ประกอบการค้าผิดนัดค้างชำระภาษีอากรตาม บ.พ.พ. ม. 224 อีกไม่ได้เช่นกัน

ฎีกาที่ 1198-1199/2511 ประมวลรัชฎากรบัญญัติให้เรียกเงินค้างชำระภาษีอากรเพิ่มสองเท่า และให้เสียเงินเพิ่มอัตร้อยละ 1 ต่อเดือนเป็นทางแก่สำหรับกรณีลูกหนี้ผิดนัดไม่ชำระค่าภาษีอากรที่ค้างไว้โดยเฉพาะ แล้วจะเรียกดอกเบี้ยในเงินจำนวนนี้อีกตาม บ.พ.พ. ม. 224 ไม่ได้

4. ต่อมาเพื่อให้การพิจารณาหรือลดเบี้ยปรับภาษีเงินได้ เป็นอย่างเดียวกับภาษีการค้า ซึ่งได้แก้ไขมาตรา 26 คือตัดคำว่า "อาจ" ในมาตรานี้ออกเป็นว่า "ผู้ต้องเสียภาษีอากรต้องรับผิด" และเพิ่มเติมมาตรา 27 ทวิวรรคสองว่า "เบี้ยปรับตามวรรคหนึ่งอาจงดหรือลดลงได้ตามระเบียบที่อธิบดีกำหนดโดย

อนุวัติรัฐมนตรี ระเบียบดังกล่าวนี้ให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา" ซึ่งอธิบดีกรม
สรรพากรอาศัยอำนาจตามความในมาตรา 27 ทวิวรรคสอง ออกระเบียบเป็น
คำสั่งกรมสรรพากรที่ ท. 21/2526 สั่ง ณ วันที่ 11 มกราคม 2526

ดังนั้น ต่อไปการงดหรือลดเบี้ยปรับภาษีเงินได้ก็ต้องปฏิบัติตามระเบียบ
ดังกล่าว และศาลจะงดหรือลดได้ต่อเมื่อปรากฏว่าเจ้าพนักงานประเมินหรืออธิบดี
กรมสรรพากรฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามระเบียบซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมาย"

นอกจากนี้อาจารย์อัมพร ณ ตะกั่วทุ่ง ยังได้บันทึกเกี่ยวกับเรื่องนี้ใน
ท้ายคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2956/2525 ในหนังสือคำพิพากษาศาลฎีกาของเนติบัณฑิตยสภา
ว่า

"การประเมินโดยผู้เสียภาษีอากรเป็นผู้ยื่นรายการเองตามประมวล
รัษฎากร ม. 17, 18 หรือรายการตามแบบที่ยื่นไม่ถูกต้องหรือไม่บริบูรณ์ เจ้า
พนักงานหมายเรียกมาัดสวนแล้วแก้จำนวนเงินที่ประเมินตาม ม. 19, 20 หรือผู้
มีหน้าที่เสียภาษีอากรไม่ยื่นรายการเลย เจ้าพนักงานประเมินจึงประเมินภาษีที่
ต้องเสียตาม ม. 23, 24 การประเมินดังกล่าวนี้ให้เจ้าพนักงานประเมินแจ้งจำนวน
ภาษีอากรที่ประเมินไปยังผู้เสียภาษีอากร ทั้งนี้หากมีกฎหมายบัญญัติให้เจ้าพนักงาน
ประเมินแสดงเหตุผลแห่งคำวินิจฉัยทั้งปวงและคำวินิจฉัยในประเด็นแห่งคดี หรือ
เหตุผลในการตัดสินใจปัญหาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมาย ดังเช่นที่บัญญัติให้ศาล
แสดงในคำพิพากษาศาลฎีกาตาม บ.วิ.พ. ม. 141(4)(5) บ.วิ.อ. ม. 186(6) ไม่
ตั้งนัยทางปฏิบัติ ตามแบบแจ้งการประเมิน จึงมักจะแสดงผลที่ประเมินโดยย่อ
ย่อเท่านั้น

เมื่อการประเมินไม่แสดงเหตุผลในการวินิจฉัยปัญหาข้อเท็จจริงและ
ข้อกฎหมาย จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่ผู้เสียภาษีอากรไม่อาจอุทธรณ์ ทักล้างการ
ประเมินในรายละเอียด ยิ่งกว่านั้น คำวินิจฉัยอุทธรณ์คณะกรรมการ
พิจารณาอุทธรณ์ก็เช่นเดียวกันกับการประเมินคือแสดงผลที่ประเมินโดยสรุปเท่านั้น
เช่นว่า "การประเมินของเจ้าพนักงานประเมินถูกต้องแล้ว แต่ผู้อุทธรณ์มีเหตุอัน
ควรผ่อนผัน จึงพิจารณาลดเงินเพิ่มให้" เป็นต้น หากได้แสดงเหตุผลทักล้าง
คำอุทธรณ์การประเมินของผู้อุทธรณ์ไม่ เหตุนี้ผู้เสียภาษีอากรนำคดีมาอุทธรณ์ต่อศาล
จึงขาดข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายที่จะยกมาเป็นข้ออ้างในการอุทธรณ์ (ฟ้องคดี)
ต่อศาลตาม ม. 30(2)

อาจารย์อัมพรฯ เห็นว่า ในชั้นการจัดเก็บภาษีอากรน่าจะมีความสำคัญเพียงว่า ถ้าผู้เสียภาษีอากรคัดค้านการประเมินค่าให้อุทธรณ์ต่อคณะกรรมการพิจารณาอุทธรณ์ และเมื่อยังไม่พอใจก็ให้สิทธิอุทธรณ์ต่อศาล อีกทั้งในชั้นนี้เป็นเรื่องระหว่างประชาชนผู้เสียภาษีอากรกับรัฐ โดยประชาชนหาชนักกฎหมายที่เชี่ยวชาญกฎหมายภาษีอากรไม่ การอุทธรณ์การประเมินให้ครบทุกรายการ และยกข้อเท็จจริงข้อกฎหมายโดยครบถ้วนจึงเป็นไปได้ยาก ประกอบกันบุคคลต้องเสียภาษีอากรโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมายใด หรือไม่ น่าจะเป็นปัญหาอันเกี่ยวข้องกับความสะดวกเรียบร้อยของประชาชน คำพิพากษานี้เปิดช่องให้ผู้เสียภาษีอากรหาเหตุผลอื่นที่ไม่ได้วาทกันมาแล้วในชั้นอุทธรณ์การประเมินมาอุทธรณ์ต่อศาลได้ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ไม่เอาวิธีพิจารณาความในศาลไปใช้กับการพิจารณาอุทธรณ์การประเมินนั่นเอง จึงชอบแล้ว

นายชัยสิทธิ์ ตราชูธรรม ได้บันทึกหมายเหตุไว้ท้ายคำพิพากษานี้ที่ 350/2531 ในหนังสือคำพิพากษานี้ของสำนักงานส่งเสริมงานตุลาการว่าผู้ใดไม่ยื่นรายการและเสียภาษีตามที่ประมวลรัษฎากรได้กำหนดไว้หรือยื่นแล้วไม่ถูกต้อง เจ้าพนักงานประเมินย่อมมีอำนาจประเมินเรียกเก็บภาษีจากผู้นั้นได้ หากผู้นั้นไม่อุทธรณ์การประเมินต่อคณะกรรมการพิจารณาอุทธรณ์ภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้งการประเมิน การประเมินนั้นก็เป็นอย่างยุติ ผู้มีหน้าที่เสียภาษีต้องเสียภาษีตามที่ได้รับแจ้งการประเมิน จะร้องฟื้นขึ้นมาได้เถียงเป็นอย่างอื่นหาได้ไม่ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1326/2530) แต่ถ้ามีการอุทธรณ์การประเมินการประเมินของเจ้าพนักงานประเมินก็ยังไม่ยุติคณะกรรมการพิจารณาอุทธรณ์มีอำนาจพิจารณาว่าการประเมินนั้นถูกต้องชอบด้วยกฎหมายหรือไม่เพียงใด ถ้าเห็นว่าไม่ถูกต้องไม่ชอบด้วยกฎหมายก็มีอำนาจเพิกถอนการประเมินของเจ้าพนักงานประเมินได้ ถ้าเห็นว่าถูกต้องเพียงบางส่วน ก็มีอำนาจแก้การประเมินของเจ้าพนักงานประเมินให้ถูกต้องได้ ในระหว่างที่คณะกรรมการพิจารณาอุทธรณ์ยังมิได้มีคำวินิจฉัยอุทธรณ์ นี้คำภาษีอากรหรือสิทธิเรียกร้องในหนี้ค่าภาษีอากรที่เจ้าพนักงานประเมินได้ประเมินไว้จึงยังเป็นหนี้หรือสิทธิเรียกร้องที่แน่นอน ผู้ได้รับแจ้งการประเมินอาจจะไม่ต้องเสียภาษีตามที่เจ้าพนักงานประเมินได้ประเมินไว้หรือถ้าจะต้องเสียก็อาจจะเสียน้อยกว่าจำนวนที่เจ้าพนักงานประเมินได้ประเมินไว้ก็ได้ กรณีถือว่าไม่มีข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเกี่ยวกับสิทธิหรือหน้าที่ตามกฎหมาย ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 55 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง กรมสรรพากรจึงยังไม่มีความฟ้อง ขอให้ศาลบังคับผู้อุทธรณ์ชำระภาษีที่ยัง เป็นปัญหาอยู่

ที่ศาลฎีกาวินิจฉัยว่ากรมสรรพากรโจทก์ไม่มีอำนาจฟ้องคดีนี้จึงถูกต้องแล้ว

โดยสรุปจึงเห็นได้ว่า ในการลดเงินเพิ่มหรือเบี่ยงปรับ หากมีระเบียบที่วางไว้ตามกฎหมายอย่างไร ก็ต้องปฏิบัติตามเสียก่อนที่จะนำคดีมาสู่ศาล ซึ่งศาลก็มีอำนาจใช้ดุลพินิจลดลงได้

3.5.3 การเรียกเบี่ยงปรับกรณีการผิดสัญญารับทุนการศึกษาของรัฐบาล และเอกชน

โดยปกติหน่วยงานของรัฐบาลมักจะมีกาทำให้ทุนการศึกษาแก่บุคคลเพื่อเรียนหลักสูตรวิชาต่าง ๆ ซึ่งเมื่อเรียนจบแล้วก็สามารถนำวิชาที่ตนเรียนรู้อำนาจประโยชน์ให้แก่ทางราชการ โดยมักจะมีข้อตกลงกับผู้ที่ได้รับทุนการศึกษาว่า เมื่อเรียนจบแล้วจะต้องมารับราชการเป็นระยะเวลาเท่าใดตามแต่จะกำหนดไว้และเมื่อหน่วยงานของรัฐบาลให้ทุนการศึกษาแก่ผู้ใดไป ก็มีความมุ่งหมายที่จะให้ผู้นั้นกลับมารับราชการถ้าผู้นั้นไม่กลับมารับราชการ ก็จะเป็นการให้ทุนการศึกษาไปโดยไม่ได้รับประโยชน์จากผู้ที่ได้รับทุนการศึกษาเลยจึงได้มีการกำหนดเบี่ยงปรับขึ้นเพื่อป้องกันมิให้มีการทำผิดสัญญา ซึ่งผลบังคับของเบี่ยงปรับตามสัญญานี้ก็เป็นไปตามหลักกฎหมายเรื่องเบี่ยงปรับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์นั่นเอง ในการกำหนดเบี่ยงปรับนั้นมักจะกำหนดเงื่อนไขไว้ว่า เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วจะต้องเข้ารับราชการในหน่วยงานที่กำหนดและเป็นระยะเวลาเท่าใดตามที่กำหนดไว้ มิฉะนั้นจะต้องยอมชดเชยเบี่ยงปรับตามสัญญา ถ้าผู้นั้นไม่เข้ารับราชการ ก็จะต้องชดเชยเบี่ยงปรับ ถ้ามารับราชการไม่ครบกำหนดก็ต้องชดเชยเบี่ยงปรับเช่นกัน แต่อาจมีการตกลงกันลดเบี่ยงปรับลงตามส่วนของเวลาที่รับราชการไปบ้างแล้ว การที่กำหนดเงื่อนไขนี้ก็คงเป็นเพราะว่ารัฐบาลต้องการให้ผู้ที่ได้รับทุนศึกษานำความรู้มาเข้าให้เป็นประโยชน์แก่ทางราชการนั่นเอง

นอกจากนี้ข้าราชการบางคนก็ได้ขออนุมัติต่อหน่วยงานที่ตนสังกัด เพื่อลาไปศึกษาหรือฝึกอบรมโดยได้รับเงินเดือนเต็มระหว่างลา ในกรณีนี้เมื่อข้าราชการผู้นั้นได้ศึกษาหรือฝึกอบรมเสร็จสิ้นแล้ว ก็จะต้องกลับมาปฏิบัติราชการเป็นระยะเวลาตามที่กำหนดไว้ตามสัญญาด้วย ถ้าไม่กลับมาปฏิบัติราชการดังเดิมก็ต้องเสียเบี่ยงปรับเช่นเดียวกัน

เบี่ยงปรับตามสัญญารับทุนการศึกษาของรัฐบาลหรือสัญญาของผู้ที่ได้รับอนุมัติให้ลาไปศึกษาหรือฝึกอบรมนี้ ถ้ามีการกำหนดกันไว้สูงเกินไป ศาลก็อาจลด

เบี้ยปรับลงได้ ทั้งนี้เพราะสัญญารับประกันการศึกษาของรัฐบาลก็เป็นสัญญาชนิดหนึ่ง ซึ่งก็สามารถนำหลักกฎหมายเรื่อง เบี้ยปรับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาใช้ได้ ดังที่ได้มีคำพิพากษาศาลฎีกาตัดสินไว้แล้ว เช่น

โจทก์ฟ้องว่า จำเลยที่ 1 ซึ่งรับราชการครูได้รับทุนของรัฐบาลไป ศึกษาต่างประเทศ ได้ทำสัญญารับประกันกับโจทก์ เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว จำเลย กลับมารับราชการใช้ทุนไม่ครบกำหนดเวลาตามสัญญา จึงฟ้องบังคับให้จำเลยที่ 1 ชำระเงินทุนและ เบี้ยปรับตามสัญญา กับให้จำเลยที่ 2 ร่วมรับผิดชอบฐานะผู้ค้ำประกัน

ศาลฎีกาวินิจฉัยว่า "ข้อเท็จจริงฟังได้ว่า จำเลยที่ 1 ได้รับทุนของ รัฐบาลไปศึกษา ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยมีข้อสัญญาตกลงกับโจทก์ ซึ่งมี อานาจหน้าที่ควบคุมดูแลผู้ที่ได้รับทุนดังกล่าวว่า เมื่อจำเลยที่ 1 สำเร็จการศึกษา แล้ว จะรับราชการชดเชยเป็นเวลา 2 เท่าของเวลาที่จำเลยที่ 1 ศึกษาอยู่ต่าง ประเทศ หากผิดสัญญา จำเลยที่ 1 จะรับผิดชอบชดเชยเงินทุนคืน กับชดเชยเบี้ยปรับอีก หนึ่งเท่าของจำนวนเงินทุนที่ต้องคืนแก่โจทก์ โดยที่จำเลยที่ 2 เป็นผู้ทำสัญญาค้ำ ประกันต่อโจทก์ ต่อมาจำเลยที่ 1 ผิดสัญญา โดยจำเลยที่ 1 ได้ไปศึกษาอยู่ที่ต่าง ประเทศเป็นเวลา 1,820 วัน เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วได้เข้ารับราชการเพียง 880 วัน แล้วถูกไล่ออกจากราชการเนื่องจากละทิ้งหน้าที่อันเป็นการกระทำผิด วินัยอย่างร้ายแรงคดีมีข้อวินิจฉัยตามฎีกาโจทก์ว่านอกจากจำเลยทั้งสองต้องรับ รับผิดชอบชดเชยเงินทุนคืนเป็นเงิน 383,327.79 บาท กับชำระเบี้ยปรับส่วนหนึ่ง เป็น เงิน 191,663.89 บาท รวมเป็นเงิน 574,991.68 บาทที่โจทก์แล้ว จำเลย ทั้งสองต้องรับผิดชอบชำระ เบี้ยปรับตามจำนวนเงินทุนที่ต้องคืนโจทก์ซึ่งเป็นเงินอีก จำนวน 191,663.89 บาท แก่โจทก์หรือไม่ ศาลฎีกาเห็นว่า เบี้ยปรับนั้นถือได้ ว่าเป็นค่าเสียหายจำนวนหนึ่งอันอาจมีหรือเกิดขึ้นเนื่องจากคู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ผิดสัญญา ซึ่งจะต้องปรับด้วยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 383 วรรค แรกซึ่งบัญญัติไว้ว่า "ถ้าเบี้ยปรับที่รับนั้นสูงเกินส่วนศาลจะลดลง เป็นจำนวนพอ สมควรก็ได้" แสดงว่าเบี้ยปรับนั้นแม้จะได้กำหนดกันไว้ในสัญญา แต่ก็มีได้บังคับไว้ โดยเด็ดขาดว่าจะต้องเป็นไปตามนั้น ศาลอาจใช้ดุลพินิจลดจำนวนค่าปรับหรือ เบี้ย ปรับตามสัญญานั้นลงได้โดยพิจารณาถึงทางได้เสียของโจทก์ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ทุกอย่าง อันชอบด้วยกฎหมาย สำหรับกรณีของโจทก์เพียงแต่ได้ความว่า จำเลยที่ 1 ผิด สัญญาต้องคืนเงินทุนและชำระ เบี้ยปรับแก่โจทก์ตามสัญญาไม่ปรากฏจากที่โจทก์นำสืบ ว่า การที่จำเลยที่ 1 ผิดสัญญานั้น โจทก์ได้รับความเสียหายเพียงใด ที่ศาลล่าง

ทั้งสองวิชาคุณนิจลคเบี้ยปรับลงกึ่งหนึ่งคงเหลือเบี้ยปรับที่จำเลยต้องรับผิดชอบ
ให้โจทก์เป็นจำนวนกึ่งหนึ่งของจำนวนเงินทุนที่จำเลยต้องชำระคืนโจทก์ชอบแล้ว ไม่
มีเหตุให้แก้ไขเป็นอย่างอื่น ที่ศาลล่างทั้งสองพิพากษามานั้น ศาลฎีกาเห็นฟ้องด้วย
ฎีกาของโจทก์ฟังไม่ขึ้น^{๘๓}

ศาลฎีกาวินิจฉัยข้อกฎหมายว่า "ได้ความว่าจำเลยที่ 2 ลาไปศึกษาตั้ง
แต่วันที่ 1 เมษายน 2513 ถึงวันที่ 17 เมษายน 2515 เป็นเวลา 2 ปี 17 วัน
จำเลยที่ 2 ทาสัญญากับโจทก์ว่าจะกลับมารับราชการกับโจทก์เป็นเวลา 2 เท่า
ของเวลาที่จะศึกษา แต่ไม่น้อยกว่า 3 ปีดังนั้น จำเลยที่ 2 จะต้องกลับมารับ
ราชการกับโจทก์เป็นเวลา 4 ปี 1 เดือน 4 วัน จำเลยได้กลับมารับราชการ
กับโจทก์ตั้งแต่วันที่ 18 เมษายน 2515 ถึงวันที่ 30 พฤศจิกายน 2517 เป็น
เวลา 2 ปี 7 เดือน 13 วัน ยังขาดเวลารับราชการกับโจทก์อีก 1 ปี 5 เดือน
21 วัน จำเลยที่ 2 ก็ขอลาออกจากราชการ จำเลยที่ 2 ได้รับเงินไป
จากโจทก์จำนวน 21,226 บาทตามสัญญาข้อ 2 ท้ายฟ้องกำหนดว่า ถ้าจำเลยที่
2 ผิดสัญญาจะต้องชำระเงิน 3 เท่าของเงินจำนวน 21,226 บาท ที่กำหนดให้
จำเลยที่ 2 ชำระให้แก่โจทก์นี้เป็นข้อตกลง ที่มีลักษณะเป็นการกำหนดเบี้ยปรับ ถ้า
หากกำหนดไว้สูง เกินส่วนศาลอาจลดลงเป็นจำนวนที่พอสมควรได้ ส่วนการที่จะ
วินิจฉัยว่าสมควรเพียงใดนั้น เมื่อพิเคราะห์ถึงเวลาราชการที่จำเลยที่ 2 จะต้อง
กลับมารับราชการกับโจทก์เป็นเวลา 4 ปี 1 เดือน 4 วัน ถ้าไม่มาจำเลยที่ 2
จะถูกปรับเป็นเงิน 63,678 บาท คดีนี้จำเลยที่ 2 กลับมารับราชการ
กับโจทก์เป็นเวลา 2 ปี 7 เดือน 13 วัน เมื่อคำนึงถึงเวลาราชการที่จำเลยที่
2 ยังขาดอยู่ตามสัญญากับโจทก์อันเป็นทางได้เสียของโจทก์เจ้าหนี้แล้ว เห็นว่า
จำเลยที่ 2 กลับมารับราชการกับโจทก์ขาดไปเพียง 1 ปี 5 เดือน 21 วัน กรณี
เช่นนี้ยังไม่สมควรปรับจำเลยที่ 2 เต็มจำนวน 63,678 บาท ที่ศาลอุทธรณ์เห็น

๘๓ คำพิพากษาฎีกาที่ 124/2531 ระหว่าง สำนักงานคณะกรรมการ

ข้าราชการพลเรือน โจทก์

นางสาวสุธาสินี

สรवलสำเร็จหรือเคาส์กับพวก จำเลย

สมควรให้เบี้ยปรับแต่เพียง 20,375 บาทนั้นจึงชอบแล้ว⁸⁴

จากคำพิพากษานี้จะเห็นได้ว่า ศาลได้นำเวลาที่จำเลยได้รับราชการไปบ้างแล้วมาชดเชยประกอบการพิจารณาการลดเบี้ยปรับ ทั้งนี้เพราะว่า ถ้าจะให้จำเลยรับผิดชำระ เบี้ยปรับเท่ากับกรณีที่จำเลยไม่ได้มารับราชการเลย ก็จะไม่เป็นการสมควร

นอกจากหน่วยราชการแล้วหน่วยงานรัฐวิสาหกิจและหน่วยงานเอกชนก็มีการอนุญาตให้ลูกจ้างลาไปศึกษาต่อเหมือนกัน ลักษณะของสัญญาศึกษาต่อก็จะมีลักษณะคล้ายกันกับสัญญาของข้าราชการที่ลาศึกษาต่อดังกล่าวแล้ว ตัวอย่างเช่น

จำเลยเป็นพนักงานของโรงเหล็กลาไปศึกษาต่อต่างประเทศรับเงินเดือนเต็มระหว่างลา จำเลยรายงานเท็จว่ายังไม่จบการศึกษา โรงเหล็กสั่งให้จำเลยออกจากงาน ศาลชั้นต้นพิพากษาให้จำเลยซึ่งเป็นพนักงานกับผู้ค้าประกันร่วมกันใช้เงิน 135,918 บาทกับดอกเบี้ย ศาลอุทธรณ์พิพากษาแก้ให้ใช้เงินเดือน 67,959 บาท ค่าปรับอีก 10,000 บาท กับดอกเบี้ย โรงเหล็กฎีกา

ศาลฎีกาวินิจฉัยข้อกฎหมายว่า "ปัญหาเกี่ยวกับเงินเดือนที่โรงเหล็กให้จำเลยที่ 1 ระหว่างลาไปศึกษาต่อจำนวน 67,959 บาท ที่ศาลอุทธรณ์พิพากษาให้จำเลยทั้งสองร่วมกันใช้คืนให้โรงเหล็กนั้นเป็นอันยุติ คงมีปัญหามาสู่ศาลฎีกาวินิจฉัยเฉพาะฎีกาของโรงเหล็กที่ขอให้บังคับจำเลยทั้งสองร่วมกันรับผิดชำระ เงินค่าปรับให้โรงเหล็กเพิ่มอีก 57,959 บาท ศาลฎีกาเห็นว่าเมื่อโรงเหล็กให้จำเลยที่ 1 ออกจากงานอ้างเหตุว่าจำเลยที่ 1 ผิดสัญญาไม่กลับมาทำงานกับโรงเหล็กเมื่อศึกษาสำเร็จ และจำเลยที่ 1 รายงานเท็จต่อผู้บังคับบัญชาคือโรงเหล็กแล้ว จำเลยที่ 1 ก็ได้มีหนังสือถึงโรงเหล็ก 2 ฉบับ ฉบับแรกชี้แจงข้อเท็จจริงให้โรงเหล็กทราบถึงเหตุที่จำเลยยังไม่กลับเข้าทำงานกับโรงเหล็กมีใจความว่า เนื่องจากภริยาจำเลยที่ 1 คลอดบุตรต้องพักผ่อนและรอทำหนังสือเดินทางให้บุตรอีก 4 เดือน จึงจะเดินทางกลับประเทศไทยได้ ส่วนฉบับที่สองขอกลับเข้าทำงานกับโรงเหล็กอ้างเหตุเช่นเดิม และว่าจำเลยที่ 1 ไม่ได้รายงานเท็จ ซึ่งโรงเหล็กก็มีหนังสือตอบถึงจำเลยที่ 1 ยืนยันคำสั่งให้จำเลยที่ 1 ออกจากงานและแจ้งให้จำเลยที่ 1 ทราบว่า สำหรับเงินเดือน

⁸⁴คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 367/2522 ระหว่าง กระทรวงกลาโหมฯ โรงเหล็ก

ที่โจทก์ให้ตลอดระยะเวลาที่ลาไปศึกษานั้น ขอให้จำเลยที่ 1 จ่ายคืนโจทก์ จะไม่รวมค่าปรับอีกหนึ่งเท่า โดยชำระเป็นจำนวนเงินทั้งหมดในครั้งเดียว ดังนี้แสดงว่าเมื่อโจทก์รับหนังสือจากมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาว่าจำเลยที่ 1 สำเร็จการศึกษาแล้ว โจทก์ก็มีคำสั่งให้จำเลยที่ 1 ออกจากงานทันทีโดยไม่รอฟังคำสั่งแจ้งของจำเลยที่ 1 ครั้นจำเลยที่ 1 มีหนังสือชี้แจงข้อเท็จจริงให้ทราบ โจทก์ก็ผ่อนผันให้จำเลยที่ 1 ชำระเงินเดือนที่โจทก์ให้ตลอดระยะเวลาที่ลาไปศึกษาคืนทั้งหมดในครั้งเดียวโดยจะไม่คิดค่าปรับรวมด้วย แต่เมื่อจำเลยไม่ชำระเงินเดือนคืนให้โจทก์ โจทก์จึงฟ้องเรียกเงินเดือนคืนพร้อมค่าปรับอีกหนึ่งเท่าซึ่งเมื่อได้พิเคราะห์ถึงทางได้เสียของโจทก์ดังกล่าว ที่ศาลอุทธรณ์กำหนดให้จำเลยทั้งสองร่วมกันชำระค่าปรับให้โจทก์เป็นเงิน 10,000 บาท จึงเป็นจำนวนพอสมควรแล้ว⁸⁵

3.5.4 การเรียกเบี้ยปรับตามสัญญาประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา

เมื่อบุคคลใดถูกดำเนินคดีอาญาตามปกติจะต้องอยู่ในความควบคุมของพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการหรือศาลแล้วแต่กรณี ผู้ต้องหาหรือจำเลยหรือผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้องก็อาจยื่นคำร้องขอให้ปล่อยผู้ต้องหาหรือจำเลยชั่วคราวได้ โดยถ้าผู้ต้องหาถูกควบคุมตัวอยู่ในชั้นสอบสวนโดยที่พนักงานสอบสวนยังไม่ได้สรุปสำนวนส่งพนักงานอัยการ ต้องยื่นขอให้ปล่อยชั่วคราวที่พนักงานสอบสวน และถ้าพนักงานสอบสวนสรุปสำนวนส่งพนักงานอัยการแล้ว แต่พนักงานอัยการยังมิได้นำคดีฟ้องต่อศาล จะต้องขอให้ปล่อยชั่วคราวผู้ต้องหาที่พนักงานอัยการ และเมื่อมีการฟ้องคดีต่อศาลแล้ว หรือผู้ต้องหาถูกขังตามหมายขังของศาล การยื่นคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราวจะต้องยื่นที่ศาล⁸⁶ การยื่นคำร้องขอให้ปล่อยผู้ต้องหาหรือจำเลยชั่วคราวนี้อาจทำได้โดยไม่ต้องมีประกันหรือมีประกัน หรือมีประกันและหลักประกันแล้วแต่กรณีตามความหนักเบาของคดีที่ถูกกล่าวหาหรือถูกฟ้อง และพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการหรือผู้พิพากษาแล้วแต่กรณีเป็นผู้พิจารณากำหนดว่าจะให้มีประกันโดยมีหลักประกันหรือไม่เพียงใด ถ้าพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการหรือ

⁸⁵ คำพิพากษาฎีกาที่ 1427/2522 ระหว่าง ธนาคารกสิกรไทยฯ โจทก์
นายขวัญชัย แพพานิชกับพวก จำเลย

⁸⁶ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 106

ศาลพิจารณาแล้วอนุญาตให้มีการประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไปได้โดยมีประกัน หรือหลักประกัน ผู้ขอประกันหรือผู้ยื่นคำร้องขอให้ปล่อยชั่วคราวจะต้องทำสัญญา ประกันไว้ต่อพนักงานสอบสวน อัยการ หรือศาลแล้วแต่กรณีในกรณี ที่มีการประกัน พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ หรือศาลจะเป็นผู้กำหนดในสัญญาประกันว่าถ้าผู้ ประกันผิดสัญญาประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยให้ผู้ประกันชดเชยเงินจำนวนเท่าใด

ต่อมาเมื่อมีการผิดสัญญาประกัน ก็ต้องมีการบังคับตามสัญญาประกัน โดยนายประกันจะต้องชำระค่าปรับต่อบุคคลที่ตนเข้าทำสัญญาประกันด้วย ซึ่งค่า ปรับตามสัญญาประกันนี้ ถือว่าเป็นเบี้ยปรับอย่างหนึ่ง ถ้าศาลเห็นว่าสูงเกินไปศาล มีอำนาจลดลงได้⁸⁷ ต่อไปจะได้กล่าวถึงวิธีการบังคับเอาเบี้ยปรับตามสัญญา ประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยในชั้นที่ประกันกับพนักงานสอบสวนหรืออัยการ และ ในชั้นศาล

ก. การบังคับเอาเบี้ยปรับในชั้นพนักงานสอบสวนหรือ พนักงานอัยการ

เมื่อผู้ประกันผิดสัญญาประกันไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขในสัญญาโดยไม่นำตัว ผู้ต้องหาส่งพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการตามกำหนด ผู้ประกันหรือที่เรียก กันว่านายประกันจะต้องชดเชยเงินตามที่ระบุไว้ในสัญญาแก่พนักงานสอบสวนหรือ พนักงานอัยการ ซึ่งพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการจะดำเนินการบังคับเอา เองไม่ได้จะต้องฟ้องศาลเพื่อบังคับเอาจากนายประกันเป็นคดีแพ่งธรรมดา ซึ่งใน กรณีนี้พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการมีสิทธิฟ้องคดีได้โดยจะต้องฟ้องในนาม ของพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ จะฟ้องในนามส่วนตัวไม่ได้ ในเรื่องนี้ ได้เคยมีคำพิพากษาฎีกาตัดสินไว้ เช่น

สัญญาประกันตัวผู้ต้องหาต่อนายตำรวจนั้นนายตำรวจหาสิทธิฟ้อง ผู้ประกันเป็นการส่วนตัวไม่ แม้จะปรากฏจากหลังคำฟ้องว่าพนักงานอัยการ เป็น ผู้เรียกและนายตำรวจนั้นได้แต่งตั้งพนักงานอัยการเป็นทนายของตน ก็ไม่ทำให้

⁸⁷คำพิพากษาฎีกาที่ 2508/2523 ระหว่าง ร.ต.ต. สารายุ ใจบุญ โจทก์

คำฟ้องนั้นเป็นฟ้องซึ่งทางราชการเป็นโจทก์ไปได้^{๘๘}

สัญญาประกันตัวผู้ต้องหาซึ่งทำไว้กับนายตำรวจในฐานะพนักงานสอบสวนนั้น พนักงานสอบสวนยอมฟ้องนายประกันตามสัญญานี้ได้^{๘๙}

อัยการผู้ทำสัญญาให้ประกันตัวผู้ต้องหา ฟ้องให้ใช้ค่าปรับตามสัญญาประกัน โดยชี้ชื่อว่านาย ช.อัยการจังหวัดสตูลโจทก์ได้^{๙๐}

จำเลยทำสัญญากับ ร.ค.ค.บ. ในฐานะที่เป็นพนักงานสอบสวนประกันตัวผู้ต้องหาระหว่างสอบสวน เมื่อจำเลยผิดสัญญา ก็ต้องรับผิดชอบต่อพนักงานสอบสวน พ.ค.ค.ก. สารวัตรใหญ่เป็นพนักงานสอบสวน มีอำนาจฟ้องบังคับตามสัญญาประกันได้^{๙๑}

เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการฟ้องคดีต่อศาลแล้ว ถ้าปรากฏมีพฤติการณ์ว่าเบี้ยปรับที่กำหนดไว้ในสัญญานั้นสูง เกินส่วนศาลยอมมีอำนาจลดค่าปรับได้ เช่น

ในกรณีผิดสัญญาประกันที่ทำไว้ชั้นอัยการโดยไม่ส่งผู้ต้องหาตามกำหนดนั้น เมื่ออัยการฟ้องขอให้ศาลบังคับให้นายประกันชำระค่าปรับ หากคดีปรากฏพฤติการณ์และ เหตุผลตามสมควรแล้วศาลจะพิพากษาลดค่าปรับนายประกันให้

๘๘ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 702/2486 ระหว่าง นายพันตำรวจตรี สงวน
ตันสภิกขย์ โจทก์
นายพาม ทรันตริน จำเลย

๘๙ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 964/2487 ระหว่าง พนักงานสอบสวนสถานีตำรวจ
ภูธรจังหวัดพระตะบอง โจทก์
นายพาม ทรันตริน จำเลย

๙๐ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1251/2498 ระหว่าง นายเชิด มีชูพันธ์
อัยการจังหวัดสตูล โจทก์
นายเสน่ห์ ตันตระกูล จำเลย

๙๑ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2555/2524 ระหว่าง พนักงานสอบสวนสถานีตำรวจ
ภูธรอำเภอเมืองภูเก็ต โจทก์
นายแจ่น โสฬส จำเลย

รับผิดชอบน้อยลง ไม่เต็มตามสัญญาที่ทำไว้ก็ได้⁹²

ค่าปรับตามสัญญาประกันผู้ต้องหาชั้นสอบสวนเป็นเบี้ยปรับ ถ้าสูงเกิน ส่วน ศาลลดลงได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 383⁹³

การที่พนักงานสอบสวนส่งปล่อยผู้ต้องหาชั่วคราวโดยกำหนดจำนวนเงิน ำที่นายประกันต้องรับผิดชอบช้ เมื่อมีการผิดสัญญาประกันเกินจำนวนเงินตามเช็คอัน เป็นการฝ่าฝืนพระราชบัญญัติว่าด้วยความผิดอันเกิดจากการใช้เช็ค พ.ศ. 2497 มาตรา 5(2) นั้นเป็นแต่เพียงการกระทำที่เกินอำนาจพนักงานสอบสวนใช้บังคับ นายประกันได้เพียงเท่าที่กฎหมายให้อำนาจไว้คือตามจำนวนเงินในเช็ค ไม่ทำให้ สัญญาประกันมีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมายอันจะทำการนี้ ตัดกรรมตกเป็นโมฆะ⁹⁴

ปัญหาต่อไปมีว่า เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการฟ้องคดีต่อ ศาล เนื่องจากนายประกันไม่สามารถนำผู้ต้องหาส่งพนักงานสอบสวนหรือพนักงาน อัยการ และศาลมีคำพิพากษาให้ปรับนายประกันตามสัญญาประกัน และคดีถึงที่สุด แล้ว ต่อมานายประกันนำตัวผู้ต้องหาส่งพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการ พนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการมีอำนาจลดเบี้ยปรับให้กับนายประกันได้หรือไม่ ในเรื่องนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่าพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการอยู่ในฐานะเจ้าหน้าที่ตามคำพิพากษาคคนหนึ่งเท่านั้น ซึ่งมีอำนาจที่จะไม่บังคับเอากับลูกหนี้ เต็มตามคำพิพากษาก็ได้ และในเรื่องนี้ทางกรมอัยการได้มีคำวินิจฉัยเกี่ยวกับข้อ หาหรือว่านข้อหาหรือที่ 97/2528 ดังนี้

92 คำพิพากษาฎีกาที่ 548/2505 ระหว่างพนักงานอัยการประจำศาล

จังหวัดกบินทร์บุรีฯ โจทก์

นายกางเฮง แซ่โจ้ว จำเลย

93 คำพิพากษาฎีกาที่ 934/2522 ระหว่างพนักงานสอบสวนแผนก 3ฯ โจทก์

นายบาฮาคาร ชิงห์ จาวลา จำเลย

94 คำพิพากษาฎีกาที่ 2619/2522 ระหว่าง พ.ต.ต. ธรรมสาร เทสลีร์

สารวัตรใหญ่สถานีตำรวจภูธร

อำเภอพระนครศรีอยุธยา โจทก์

นายปรีชา บุญยเนตร จำเลย

พนักงานอัยการจังหวัดนนทบุรี ได้ทราบว่า พนักงานอัยการจังหวัดนนทบุรีได้ยื่นฟ้องนางพยอม ศรีพงษ์พันธ์และ นส. ก่อพร ภมรประวัตติ เป็นจำเลย ต่อศาลจังหวัดนนทบุรี ฐานผิดสัญญาประกันทุนทรัพย์ 50,000 บาท เนื่องจากจำเลยทั้งสองไม่ส่งตัวนายไพรัช อุ่ทาง ผู้ต้องหาในคดีกระชกทรัพย์ มาให้พนักงานอัยการตามสัญญา ศาลพิพากษาตามสัญญาประนีประนอมยอมความมาให้จำเลยทั้งสองผ่อนชำระหนี้เป็นรายเดือน ๆ ละ 5,000 บาท และต่อมาจำเลยทั้งสองได้นำตัว นายไพรัช อุ่ทาง ผู้ต้องหา มาส่งพนักงานอัยการได้ จำเลยจึงขอชำระเพียง 5,000 บาท ขอให้กรมอัยการพิจารณา นั้น

กรมอัยการ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่า เมื่อนายประกันนำตัวผู้ต้องหามาส่งให้จนพนักงานอัยการและศาลลงโทษไปแล้วนั้น นายประกันควรได้รับการลดหย่อนค่าปรับ แม้ว่าจะได้มีคำพิพากษาตามที่ได้ประนีประนอมยอมความในสัญญาประกันไปแล้วก็ตาม ทั้งนี้เพราะนายประกันได้บรรเทาความเสียหายให้แก่ทางราชการแล้ว มิฉะนั้นจะไม่มีนายประกันคนใด พยายามติดตามผู้ต้องหามาส่งให้ ซึ่งจะเป็นผลเสียหายแก่ทางราชการมากกว่า สัญญาประกันผู้ต้องหานั้นมีไว้เพื่อบังคับนายประกันให้นำตัวผู้ต้องหามาส่งแก่ทางราชการตามกำหนดเวลา ถ้าไม่นำผู้ต้องหามาส่ง เลยก็น่าปรับเต็มจำนวน แต่ถ้านำผู้ต้องหามาส่งแม้จะเลยเวลาไปก็ควรได้รับการลดหย่อนค่าปรับ อนึ่ง สัญญาประกันผู้ต้องหานั้นขึ้นอยู่กับความพอใจของผู้ให้ประกันฝ่ายเดียว ที่จะให้ประกันหรือไม่ และจะกำหนดค่าปรับในกรณีผิดสัญญาเพียงใด ถ้าจะเทียบกับกรณีผิดสัญญาประกันต่อศาล ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 119 ศาลสั่งบังคับตามสัญญาประกันหรือตามที่ได้เห็นสมควรได้โดยไม่ต้องฟ้อง และทางปฏิบัติของศาลในปัจจุบันนี้ แม้ศาลจะส่งปรับไปแล้ว ถ้าผู้นำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยมาส่งให้ได้ ศาลก็ลดค่าปรับให้ทุกรายซึ่งทางปฏิบัติของศาลอาญาที่แจ้งมายังกรมอัยการทุกวันนี้ มักจะปรับเพียงร้อยละสิบของจำนวนตามสัญญาเท่านั้นสำหรับ สัญญาของอัยการต้องมีการฟ้องร้องให้ศาลบังคับจึงมีค่าชี้จ่ายในการดำเนินตามสัญญาประกันด้วยดังนั้น จึงเห็นว่า พนักงานอัยการมีอำนาจใช้ดุลพินิจลดหย่อนค่าปรับได้ เมื่อมีเหตุผลอันสมควรและหากจะชี้แนวทางเดียวกับศาล คือปรับไม่น้อยกว่าร้อยละสิบของจำนวนตามสัญญา บวก

ด้วยค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีก็จะ เป็นการสมควร⁹⁵

ข. การบังคับเบี้ยปรับในชั้นศาล

เมื่อมีการผิดสัญญาประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลย ในกรณีที่ทำสัญญาประกันต่อศาล เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏต่อศาล เช่นนั้นศาลก็จะมีคำสั่งบังคับเอา กับผู้ที่ เป็นคู่สัญญาประกันตัวหรือที่ เรียกกันว่านายประกันในทันทีโดยไม่ต้องมีการฟ้องคดีอีกตั้งที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 119 ว่า "ในกรณีผิดสัญญาประกันต่อศาล ศาลมีอำนาจสั่งบังคับตามสัญญาประกันหรือตาม ที่เห็นควรโดยมิต้องฟ้อง . . ." และจำนวนเงินที่ศาลบังคับตามสัญญาประกันนั้นก็ถือว่าเป็นเบี้ยปรับอย่างหนึ่ง เช่นกัน นายประกันอาจอุทธรณ์ฎีกาขอลดค่าปรับต่อศาลสูง ได้ เช่น

ในกรณีที่ศาลล่างให้ปรับนายประกันจำเลยในคดีอาญาต้องกันมา นายประกันฎีกาขอลดค่าปรับได้ ไม่ต้องห้ามฎีกา⁹⁶

ในกรณีที่ศาลชั้นต้นสั่งปรับนายประกันฐานผิดสัญญาประกัน ไม่สามารถนำตัวจำเลยมาฟังคำพิพากษาฎีกาได้นั้น แม้จะเป็นการประกันตัวจำเลยในชั้นคดีอยู่ระหว่างการพิจารณาของศาลฎีกาก็ดี ถ้านายประกันเห็นว่าศาลชั้นต้นปรับสูงไปก็ชอบที่จะอุทธรณ์ตามวิธีพิจารณาว่าด้วยการอุทธรณ์ จะยื่นคำร้องต่อศาลฎีกาโดยตรง⁹⁷

เมื่อศาลสั่งปรับนายประกันไว้แล้วต่อมามีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไป เช่นนายประกันสามารถนำตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยส่งต่อศาล นายประกันก็สามารถที่จะขอลดค่าปรับต่อศาลได้ และในกรณีเช่นนี้ศาลมักจะลดค่าปรับให้ เนื่องจากเป็นแรงจูงใจที่จะให้นายประกันพยายามติดตามนำตัวจำเลยหรือผู้ต้องหา มาส่งศาล เพราะถ้าศาลไม่ลดค่าปรับให้แล้วก็คงไม่มีนายประกันคนใดที่จะติดตามตัว

⁹⁵ ข้อหาหรือของกรมอัยการที่ 97/2528 ลงพิมพ์ในอัยการนิเทศ เล่ม 48 ฉบับ 2 ปี 2529 หน้า 192-193

⁹⁶ คำพิพากษาฎีกาที่ 116/2492 ระหว่าง อัยการร้อยเอ็ด โจทก์
นายคำพัน สดสี กับพวก จำเลย

⁹⁷ คำพิพากษาฎีกาที่ 49/2499 ระหว่าง อัยการสระบุรี โจทก์
นายพัน ไวยกุลกับพวก จำเลย

ผู้ต้องหาหรือจำเลยมาส่งศาลเป็นแน่แท้ ตัวอย่างเช่น

ศาลสั่งปรับนายประกัน นายประกันมิได้อุทธรณ์คงชำระ เงินค่าปรับเป็นงวด ๆ จนครบถ้วน ภายหลังได้นำตัวจำเลยมาส่งศาล ศาลพิพากษาลงโทษจำเลยไปตามความผิดแล้ว นายประกันร้องขอลดค่าปรับที่ศาลสั่งปรับตามสัญญาประกันนั้น ศาลชั้นต้นเห็นไม่ควรลดค่าปรับ สั่งยกคำร้อง ถือได้ว่าเป็นการสั่งตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 119 นายประกันย่อมมีสิทธิอุทธรณ์ฎีกาค่าสั่งนั้นได้^{๙๘}

นายประกันส่งตัวผู้ต้องหาตามสัญญาประกันไม่ได้ศาลสั่งปรับนายประกันจนคดีถึงที่สุดไปแล้ว ครั้นต่อมาเมื่อนายประกันนำตัวผู้ต้องหามาส่งศาลได้ ก็ไม่มีข้อห้ามไม่ให้นายประกันร้องขอลดหย่อนค่าปรับใหม่ และการที่ศาลจะสั่งลดหรือไม่ประการใด ก็เป็นการสั่งบังคับตามสัญญาประกันตามอำนาจมาตรา 119 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา^{๙๙}

ถึงแม้ว่านายประกันจะได้ชำระค่าปรับแก่ศาลจนครบถ้วนแล้ว นายประกันก็ยังอุทธรณ์ฎีกาขอลดค่าปรับต่อศาลสูงได้ ดังที่ได้มีคำพิพากษาฎีกาตัดสินไว้ดังนี้

นายประกันฎีกาคัดค้านคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ลงวันที่ 15 เดือนกันยายน 2492

คดีชั้นนายแสง รัตเจริญ ฎีกาขึ้นมาขอลดค่าปรับฐานผิดสัญญาประกันนายสะง่วน ซึ่งศาลชั้นต้นสั่งปรับเป็นจำนวน 10,000 บาทเต็มตามสัญญาประกันนี้ ได้ความว่า เดิมนายสะง่วนกับพวกถูกฟ้องในคดีอาญาเลขแดงที่ 316/2490 ศาลจังหวัดสมุทรปราการ พิพากษาให้จำคุกนายสะง่วน 6 เดือน ในระหว่างอุทธรณ์

๙๘ คำพิพากษาฎีกาที่ 1229/2494 ระหว่าง อัยการกาฬสินธุ์ โจทก์
นายสมมก สุวรรณเลิศ กับพวก จำเลย
นายประเคน ม่วงเมืองแสน นายประกัน

๙๙ คำพิพากษาฎีกาที่ 1585/2513 ระหว่าง พนักงานสอบสวน
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด ผู้ร้อง
นายคำพันธ์ มนต์วิโรจน์ ผู้ต้องหา
นายสุชาติ สังข์โคตร กับพวก นายประกัน

นายแสงได้ทำสัญญาประกันนายฮะง่วน เมื่อศาลอุทธรณ์มีคำพิพากษาลงไปนายแสง
ไม่สามารถนำตัวนายฮะง่วนมาฟังคำพิพากษาได้ ศาลจึงได้สั่งปรับตามสัญญาประกัน

นายแสงได้อุทธรณ์ขอลดค่าปรับ ศาลอุทธรณ์เห็นว่าตามประมวล
กฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 383 สิทธิเรียกร้องขอลดค่าปรับเป็นอันขาดไป
เพราะผู้ประกันได้จ่ายเงินตามเบี้ยปรับแล้ว จึงพิพากษายืน

นายแสงจึงได้ฎีกาขอลดค่าปรับขึ้นมาอีก

ศาลฎีกาพิเคราะห์เห็นว่า การที่ผู้ประกันนำเงินค่าปรับมาชำระต่อศาล
เป็นวิธีการทุเลาการบังคับ หากทำให้สิทธิที่จะขอลดค่าปรับหมดไปไม่ เพราะ
ผู้ประกันย่อมมีสิทธิอุทธรณ์ขอลดได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
มาตรา 119 และเมื่อได้พิเคราะห์ถึงพฤติการณ์และผลแห่งคำพิพากษาคดีที่นาย
ฮะง่วนถูกฟ้องดังกล่าวประกอบกับข้ออ้างผู้ฎีกาว่า นายฮะง่วนเป็นกรรมกรหาเข้า
กินค่าเที่ยวเร่ร่อนไปหางานหาเลี้ยงชีพ ได้พยายามวิ่งเต้นติดตามหาตัวก็ไม่พบ
แล้ว ทำให้เห็นว่า รูปคดีมีเหตุสมควรที่จะลดหย่อนค่าปรับให้แก่ผู้ประกันได้ ตาม
ความในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 119

เหตุนี้จึงพิพากษาแก้ ให้ลดค่าปรับลงกึ่งหนึ่งคงให้ปรับเพียง 5,000
บาท¹⁰⁰

ในการที่ศาลจะพิจารณาลดค่าปรับหรือไม่ศาลจะคำนึงถึงความ
เสียหายในทางคดี ถ้าความเสียหายในทางคดีมีไม่มาก เช่นคดีที่นายประกันผิด
สัญญาและปรากฏว่าคดีดังกล่าวศาลมีคำพิพากษายกฟ้องหรือโจทก์ถอนฟ้องไป เช่น
นี้ ศาลก็มักจะลดค่าปรับให้ เช่น

นายประกันผิดนัดไม่สามารถนำตัวจำเลยส่งศาลตามนัด ศาลต้องเลื่อน
คดีไปออกหมายจับจำเลยและอ่านคำพิพากษาอุทธรณ์ลับหลังจำเลย แต่คดีนี้ผลที่สุด
ศาลฎีกาพิพากษายืน ยกฟ้องโจทก์ปล่อยจำเลยพ้นข้อหาไป ความเสียหายในข้อที่
ไม่ได้ตัวจำเลยมาลงโทษตามคำพิพากษาเพราะเหตุนายประกันผิดสัญญาประกันจึง

100 คำพิพากษาฎีกาที่ 1250/2496 ระหว่าง พนักงานอัยการจังหวัด

สมุทรปราการ

โจทก์

นายแสง โทเจริญกับพวกรวม 32 คน จำเลย

นายแสง โทเจริญ

นายประกัน

ไม่มี ศาลพิจารณาค่าปรับให้แก่นายประกันได้ตามที่เห็นสมควร นอกจากนั้นการที่จำเลยเข้ามาขอตัวต่อเจ้าพนักงานตำรวจเพื่อต่อสู้คดี ถือได้ว่าเป็นการบรรเทาผลเสียหายที่ศาลได้รับและเป็นประโยชน์แก่ศาลในอันที่จะพิจารณาค่าปรับให้แก่นายประกันได้¹⁰¹

จำเลยทาสัญญาประกันผู้ต้องหาความผิดฐานยกยอก เมื่อผิดสัญญาแล้ว จำเลยก็มีได้ละเลยทอดทิ้ง ได้ติดตามจนได้ตัวผู้ต้องหาส่งให้โจทก์ดำเนินคดี ผลที่สุดผู้เสียหายก่อนคำร้องทุกข์ ศาลสั่งจำหน่ายคดีไปแล้ว คดีนี้ศาลลดค่าปรับตามสัญญาประกันลงได้¹⁰²

อนึ่ง มีข้อสังเกตว่า สัญญาประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่ว่าในชั้นศาลหรือพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการนี้ เป็นสัญญาที่ผูกพันเฉพาะตัวผู้ประกันเท่านั้น เมื่อผู้ประกันตายลงโดยยังไม่มี การผิดสัญญาประกัน สัญญาประกันนั้นย่อมระงับ¹⁰³ และในเรื่องที่เป็นการประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยในชั้นศาลนี้ เมื่อศาลสั่งปรับไปอย่างใดแล้ว ผู้ถูกบังคับตามสัญญาประกันสามารถอุทธรณ์ฎีกาในข้อเท็จจริงต่อไปได้ ไม่ว่าศาลจะปรับเป็นจำนวนเงินเท่าใดก็ตามไม่เป็นการต้องห้ามตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 224 เพราะถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของคดีอาญาดังกล่าว การอุทธรณ์ต้องปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยอุทธรณ์ฎีกาคือ ต้องยื่นภายใน 15 วัน จึงไม่อยู่

101 คำพิพากษาฎีกาที่ 128/2523 ระหว่าง พนักงานอัยการจังหวัด

ศรีสะเกษ โจทก์

นายบัง หรือ จรด อ่อนคำ จำเลย

102 คำพิพากษาฎีกาที่ 2508/2523 ระหว่าง ร้อยตำรวจตรีสาราญ

ใจบุญ โจทก์

นางสาวเนียง บุรณเครือ จำเลย

103 คำพิพากษาฎีกาที่ 441/2511 ระหว่าง พนักงานอัยการจังหวัดพิจิตร โจทก์

นายทองหล่อ จำลอง จำเลย

นางมาลี บันเทิง ผู้ร้อง

บังคับของ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 224¹⁰⁴ ซึ่งเป็นการต่างกับการประกันตัวในชั้นพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ซึ่งการประกันดังกล่าว เมื่อมีการผิดสัญญาแล้วจะต้องฟ้องคดีต่อศาลซึ่ง เป็นการฟ้องคดีแพ่งอย่างหนึ่ง การพิจารณาว่าจะอุทธรณ์ฎีกาได้หรือไม่นั้นจะต้องถือตามหลักเกณฑ์ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง คือต้องดูทนายว่าต้องห้ามอุทธรณ์ในข้อเท็จจริงหรือไม่

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่า ข้อตกลงที่จะให้เบี้ยปรับต่อกันนั้นส่วนมากมักจะมีในกรณีที่มีมูลหนี้อันเกิดจากสัญญาสองฝ่ายซึ่งไม่จำกัดว่าจะเป็นสัญญาลักษณะใด อย่างไรก็ตามเนื่องจากบทบัญญัติมาตรา 383 วรรค 2 ได้บัญญัติถึงกรณีที่บุคคลสัญญาว่าจะให้เบี้ยปรับเมื่อตนกระทำหรือละเว้นการอันหนึ่งอันใด ซึ่งจากข้อกำหนดข้อนี้เองทำให้เห็นได้ว่าในกรณีแม้ยังไม่มีสัญญาเกิดขึ้นระหว่างบุคคลสองฝ่ายก็ตาม ก็อาจจะมีการทำข้อตกลงยอมเสียค่าปรับให้แก่ฝ่ายหนึ่งได้ หากตนกระทำหรือละเว้นการอันหนึ่งอันใดตามที่ได้แสดงเจตนาเอาไว้

กรณีที่ได้เห็นได้ชัดเจนที่สุดในเรื่องนี้ก็คือ การยื่นใบเสนอประกวดราคาโดยยื่นใบประกวดราคาราคานั้น มีการกำหนดเรื่องเบี้ยปรับเอาไว้แม้ว่าจะยังไม่มีการทำสัญญาระหว่างผู้เสนอใบประกวดราคากับผู้รับใบประกวดราคาก็ตาม หากผู้เสนอประกวดราคามีได้ปฏิบัติตามข้อเสนอนั้นที่ระบุไว้ในใบประกวดราคาราคานั้น ผู้รับใบประกวดราคาก็ย่อมมีสิทธิที่จะบังคับเบี้ยปรับได้ ทั้งนี้ก็โดยอาศัยบทบัญญัติมาตรา 383 วรรค 2 นั้นเอง ซึ่งเรื่องนี้ศาลก็ได้ออมรับบังคับให้ ดังปรากฏตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 320/2522 ซึ่งผู้เขียนได้ยกขึ้นมาวิเคราะห์ไว้ในวิทยานิพนธ์หน้า 36-37 ข้างต้นแล้ว¹⁰⁵

104 คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 159/2495 ระหว่าง อัยการร้อยเอ็ด โจทก์
นายโหล่ รักคณา จำเลย
นายอักษร วรรณกิจ นายประกัน

ศาลสั่งปรับนายประกันตามสัญญา เพราะจำเลยหลบหนีในคดีอาญานั้น ถ้านายประกันประสงค์จะอุทธรณ์คำสั่งศาล จะต้องปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาว่าด้วยอุทธรณ์ฎีกา คือต้องยื่นอุทธรณ์ภายในกำหนด 15 วัน

105 ถ้าหากมีการเซ็นสัญญากันแล้ว ถ้ามีการผิดสัญญาเกิดขึ้นก็บังคับตามมาตรา 383 วรรคแรก